

TÖRKEÄN HENKEEN TAI TERVEYTEEN KOHDISTUVAN RIKOKSEN
VALMISTELUN TARKOITUSTUNNUSMERKIN ARVIOINTIA

Anne Juhola [501120]
Turun yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta,
yleinen oikeustiede
Ohjaaja Raimo Siltala
Joulukuu 2018

TIIVISTELMÄ

TURUN YLIOPISTO

Oikeustieteellinen tiedekunta

ANNE JUHOLA: Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun tarkoitustunnusmerkin arviointia

Tutkielma, 90 s.

Yleinen oikeustiede

Joulukuu 2018

Tämän tutkimuksen aiheena on törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu ja siihen liittyvän oikeuskäytännön arviointi ja analysointi. Rangaistava valmistelurikos edellyttää, että tekijä tekee säännöksen tekotapatunnusmerkin mukaisen teon tapon, murhan, surman tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Valmisteluteolla luodaan edellytyksiä mainittujen rikosten myöhemmälle toteuttamiselle.

Valmistelurikoksen keskeinen elementti on valmisteluteon tekeminen henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Siten rikoksen arvioinnissa korostuu etenkin subjektiiviset edellytykset, kuten tekijän tiedot ja tarkoitukset omasta toiminnastaan. Tutkimuksen keskeinen tavoite on esitellä tekijän tarkoitusta koskevia edellytyksiä valmistelurikoksessa ja tutkia, miten nämä edellytykset ovat havaittavissa oikeuskäytännössä. Lisäksi työssä on arvioitu valmistelurikoksen tuomitsemiskynnystä.

Tutkimuksen alkuosassa selvitän törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun tunnusmerkistöä koskevaa rikossäännöstä lainkohdan ja sitä tukevan hallituksen esityksen sekä asiasta kirjoitetun oikeuskirjallisuuden perusteella. Tutkimuksen toinen osa koostuu asiaa koskevien oikeustapausten analysoinnista. Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta on annettu yksi korkeimman oikeuden tuomio ja lisäksi kahdeksan hovioikeuksien ratkaisua. Nämä tuomiot muodostavat keskeisen tutkimusmateriaalin arvioitaessa tarkoitustunnusmerkin toteutumista, sen edellyttämää näyttöä sekä tuomitsemiskynnystä.

Oikeuskäytäntöä tutkielman aiheesta on kertynyt vielä kohtalaisen vähän. Tapauksissa tunnusmerkistön täyttäneet tekotavat ovat vaihdelleet varsin paljon, eikä siten yhtenäistä tulkintalinjaa voida vielä todeta olevan olemassa. Toisaalta muodostunut oikeuskäytäntö kattaa lähes kaikki säännöksen valmistelutoimia koskevat tekotapatunnusmerkit. Tämä kuvastaa osaltaan sitä, että laadittu säännös on onnistunut ja tarpeellinen. Oikeuskäytännön perusteella on kuitenkin olemassa riski siitä, että rangaistuksi joutuu ajattelemaan henkilö. Tekijän subjektiivisen tarkoituksen on oltava pykälässä mainittujen rikosten tekeminen ja tämä tarkoitus on kyettävä kiinnittämään ulkoisesti havaittaviin seikoihin. Pelkkä valmius tarpeen tullen tehdä mainittu rikos ei näin ollen ole riittävää.

Asiasanat:

Törkeä henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu, RL 21 luku 6 a§, valmistelurikos, valmistelurikoksen tunnusmerkistö, subjektiivinen tarkoitustunnusmerkki, korotettu tahallisuusvaatimus, tuomitsemiskynnys, näyttökynnys, riittävä näyttö, oikeuskäytännön analysointi, oikeustapaukset - korkein oikeus, oikeustapaukset – hovioikeus.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	I
SISÄLLYS	II
Lähteet.....	IV
Lyhenteet.....	VII
1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkielman aihe	1
1.2. Työn suhde aikaisempaan oikeuskirjallisuuteen	3
1.3. Tutkimuksen metodi ja rakenne	4
2. VALMISTELURIKOKSISTA YLEISESTI.....	6
2.1. Sääntelyn tausta ja tarkoitus	6
2.2. Määritelmä.....	9
2.3. Nykytila	9
2.4. Suhde rangaistavaan yritykseen	11
2.5. Rikoskonkurrenssi	12
3. VALMISTELURIKOS RL 21 6 a§	13
3.1. Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu.....	13
3.2. Tekijän tarkoitus - erityinen tarkoitustunnusmerkki	14
3.2.1. Tahallisuudesta yleisesti	14
3.2.2. Subjektiivinen tarkoitus – ”tekemistä varten”	15
3.2.3. Valmistelurikoksen subjektiivinen tarkoitustunnusmerkki.....	16
3.3. Tunnusmerkistö	21
3.3.1. Ase	21
3.3.2. Sopiminen	24
3.3.3. Yksityiskohtaisen suunnitelman laatiminen.....	26
3.3.4. Yllyttäminen.....	28
3.3.5. Lupautuminen ja tarjoutuminen	31
3.4. Vastuusta vapauttavat seikat	31
3.4.1. Vaaraedellytys.....	31
3.4.2. Luopuminen	35
4. SUBJEKTIIVISEN TARKOITUSTUNNUSMERKIN TOTEENNÄYTTÄMINEN	37
4.1. Tuomitsemiskynnys rikosasiassa	37
4.1.1. Todistustaakka	37

4.1.2.	Tuomitsemiskynnys – riittävä näyttö	38
4.2.	Tarkoitustunnusmerkin näyttökynnys valmistelurikoksessa	40
5.	RL 21 LUVUN 6 a§:N VALMISTELURIKOS OIKEUSKÄYTÄNNÖSSÄ	43
5.1.	Korkein oikeus 2017:52 (R 2016/245) Sisarustapaus	43
5.2.	Helsingin hovioikeus	45
5.2.1.	R 14/509 Sosiaalivirastotapaus	45
5.2.2.	R 14/2084 Vesuritapaus	46
5.2.3.	R 14/2211 Yliopistoiskutapaus	48
5.2.4.	R 15/3104 Sieppaustapaus	49
5.2.5.	R 17/2002 Sarjakuristajatapaus	51
5.3.	Itä-Suomen hovioikeus	53
5.3.1.	R 15/708 Revolveritapaus	53
5.3.2.	R 16/42 Jalkajousitapaus	55
5.4.	Vaasan hovioikeus: R 17/176 Lääkäritapaus	56
6.	ARVIOINTIA VALMISTELURIKOKSEN OIKEUSKÄYTÄNNÖSTÄ	57
6.1.	Yleisiä näkökulmia	57
6.2.	Tuomion perustelemiseen liittyvät huomiot	59
6.3.	Vastaajan henkilöön liittyvien seikkojen arvioiminen	61
6.4.	Tarkoitustunnusmerkki	64
6.4.1.	Subjekttiivisen tarkoituksen arvioiminen	64
6.4.2.	Riittävän yksilöity teko	66
6.5.	Tarkoitustunnusmerkin näyttökynnyksestä	69
6.5.1.	Mitä näyttöä on esitetty?	69
6.5.2.	Tappotarkoituksen näyttäminen	71
6.5.3.	Riittävä näyttö	73
6.6.	Muutamia tunnusmerkistöihin liittyvät huomioita	74
6.6.1.	Hallussapito	74
6.6.2.	Yksityiskohtainen suunnitelma	75
6.6.3.	Sopiminen	77
7.	LOPUKSI	78

Lähteet

Kirjallisuuslähteet

Asp, Peter – Ulväng, Magnus – Jareborg, Nils: Kriminalrättens grunder. Iustus Förlag. Uppsala 2010

Elo, Elina: Törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu oikeuskäytännössä. Teoksessa ”Kirjoituksia modernista rikosoikeudesta”, Tampere 2017 s. 13-47

Frände, Dan: Tuomitsemiskynnyksestä suomalaisessa rikosprosessioikeudessa. Lakimies 8/1998 s. 1247-1254

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Porvoo 2012

Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeus. Alma Talent, Helsinki 2017 (*Frände et al. 2017*)

Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset, Edita, Helsinki 2018 (*Frände et al. 2018*)

Hermunen, Pauliina: Yritysupista, teoksessa ”Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit” toim. Lahti, Raimo – Ojala Timo. Helsingin hovioikeus, Helsinki 2004

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki 2011

Huomo-Kettunen, Merita: Raportti yhdistyksen huhtikuun jäsenkokouksesta: Joka X §:ssä tarkoitettuna rikoksen tekemistä varten... Eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoinnista. Lakimies 4/2013 s. 778–781

Jokela, Antti: Pääkäsittely, todistelu ja tuomio; Oikeudenkäynti III. Talentum, Helsinki 2015

Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. Alma Talent Oy / Lakimiesliiton Kustannus 2018

Jonkka, Jaakko: Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Vammala 1991

Kolehmainen, Antti: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa ”Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta” toim. Tarmo Miettinen, Edilex 2015/29: www.edilex.fi/artikkelit/15461

Könönen, Perttu: Tuomitsemiskynnyksestä rikosasioissa, teoksessa Kirjoituksia todistusoikeudesta toim. Lappalainen, Juha – Ojala, Timo. Helsingin hovioikeus, Helsinki 2006

Lammi, Sonja: Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskevan kriminalisoinnin hyväksyttävyyys. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 2018

Lappi-Seppälä, Tapio: Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Yliopistopaino, Helsinki 2006

- Lehti, Martti*: Henkirikoscatsaus 2017. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Katsauksia 19/2017
- Lohse, Mikael*: Terrorismirikoksen valmistelu ja edistäminen. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2012
- Matikkala, Jussi*: Tahallisuudesta rikosoikeudessa. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2005
- Matikkala, Jussi*: Näkökohtia rikoksen valmistelusta. Teoksessa ”Suomalainen kriminaalipolitiikka, näkökulmia teoriaan ja käytäntöön, Tapio Lappi-Seppälän juhlakirja” toim. Ville Hinkkanen ja Leena Mäkipää, Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Helsinki 2013
- Melander, Sakari*: Rikosvastuun yleiset edellytykset. Tietosanoma, Tallinna 2016
- Nuutila, Ari-Matti*: Rikoslain yleinen osa. Kauppakaari Oy, Helsinki 1997
- Pölönen, Pasi*: Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Jyväskylä 2003
- Pöyhönen, Pekka*: Rikoksen valmistelun kriminalisoimisen perusteluista ja ongelmista. Edilex 15.2.2013: www.edilex.fi/hlr/9372
- Pöyhönen, Pekka*: Tahallisuus ja vaara rikoksen valmistelussa. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 2015
- Rautio, Jaakko – Frände, Dan*: Todistelu, oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. Edita 2016
- Siltala, Raimo*: Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen lakimiesyhdistys, Helsinki 2003
- Tapani, Jussi*: Yrittänyttä ei laiteta? Rikoksen yrityksen rangaistavuus. Lakimiesliiton kustannus, Hämeenlinna 2010
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti*: Rikosoikeuden yleinen osa – vastuuoppi. Talentum 2013
- Tikkala, Niko*: Rikoslain tulkinnasta I: Edellyttääkö henkirikoksen valmistelu surmaamistavan valittamista? (KKO 2017:52). Edilex 2017/41: www.edilex.fi/artikkelit/18189
- Tolvanen, Matti*: Vihriälä, Helena: Tahallisuuden näyttäminen. Kirja-arvostelu, Lakimies 2012/6 s. 996- 999
- Viriälä Helena*: Tahallisuuden näyttäminen. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2012
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri*: Tuomion perusteleminen. Talentum 2010
- Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi*: Rikosprosessin perusteet – rikosprosessioikeus I. WSOY Lakitieto 2003

Virallislähteet

HaVL 2/2013 vp – HE 141/2012 vp

Hallintovaliokunnan mietintö: Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoimista koskevaksi lainsäädännöksi

HE 46/2014 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

HE 141/2012 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoimista koskevaksi lainsäädännöksi

HE 44/2002 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

HE 94/1993 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi

LaVM 8/2013 vp - HE 141/2012 vp

Lakivaliokunnan mietintö: Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoimista koskevaksi lainsäädännöksi

Oikeusministeriö 15/2012

Mietintöjä ja lausuntoja: Ehdotus eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoinnista

Muut lähteet

Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkojulkaisu]. ISSN=2342-9151. Tilastokeskus, Helsinki. <http://www.stat.fi/til/rpk/kas.html>, viitattu 23.10.2018

Pohjalainen 19.7.2017: Artikkelin KKO:n linja kunniamurhan suunnittelujutussa voi vaikuttaa esitutkintoihin: <https://www.pohjalainen.fi/uutiset/kotimaa/valtionsyytt%C3%A4j%C3%A4-kko-n-linja-kunniamurhan-suunnittelujutussa-voi-vaikuttaa-esitutkintoihin-1.2343125>, viitattu 15.11.2018.

Oikeustapaukset

Korkein oikeus	R 2016/245	Tuomio 5.7.2017
Helsingin hovioikeus	R 14/509	Tuomio 20.2.2015
	R 14/2084	Tuomio 10.3.2015
	R 14/2211	Tuomio 20.5.2015
	R 15/3104	Tuomio 16.3.2017
	R 17/2002	Tuomio 29.5.2018
Itä-Suomen hovioikeus	R 15/708	Tuomio 10.3.2016
	R 16/42	Tuomio 19.5.2016
Vaasan hovioikeus	R 17/176	Tuomio 24.10.2017

Lyhenteet

HaVL	hallintovaliokunnan mietintö
HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
KKO	korkein oikeus
KO	käräjäoikeus
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
OK	oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4
OM	oikeusministeriö
RL	rikoslaki 9.12.1889/39
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689
vp	valtiopäivät

1. JOHDANTO

1.1. Tutkielman aihe

Vuoden 2017 kesällä korkein oikeus antoi ennakkoratkaisun törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta.¹ Vastaaja oli syytteen mukaan valmistellut sisarensa tappamista etsien häntä usean vuorokauden ajan ja suunnitellen erilaisia surmaamistapoja. Keskeinen kysymys tapauksessa oli tunnusmerkin täyttymisen kannalta se, oliko veljellä ollut tarkoitus tappaa sisarensa ja oliko hän laatinut tästä yksityiskohtaista suunnitelmaa. Korkein oikeus katsoi useiden surmaamistapojen pohtimisen, uhkausten esittämisen ja sisaren olinpaikan etsimisen puhuvan surmaamistarkoituksen puolesta. Oikeus katsoi, että vastaajan aggressiivinen käytös osoitti yleistä valmiutta väkivallan käyttöön. Tämä ei kuitenkaan riittänyt osoittamaan valmistelurikoksen tunnusmerkistön toteutumista. Syytteen hylkäävän lopputuloksen johdosta syntyi ajatus tutkia tarkemmin niitä edellytyksiä, mitä valmistelurikokselta vaaditaan.

Tämän tutkimuksen aiheena on törkeä henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu, joka on vielä kohtalaisen uusi rikossäännös. Rangaistavaksi on säädetty tapon, murhan, surman tai törkeän pahoinpitelyn valmistelu, eli ne toimet, joilla luodaan edellytyksiä mainittujen rikosten myöhemmälle toteuttamiselle. Valmistelurikoksen keskeinen elementti on valmisteluteon tekeminen henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Siten rikoksen arvioinnissa korostuu etenkin subjektiiviset edellytykset, kuten tekijän tiedot ja tarkoitukset omasta toiminnastaan. Tutkimuksen keskeinen tavoite on esitellä tekijän tarkoitusta koskevia edellytyksiä valmistelurikoksessa ja tutkia, miten nämä ovat havaittavissa oikeuskäytännössä.

Törkeiden rikosten valmistelun tarvetta on jouduttu arvioimaan uudestaan tiettyjen yksittäisten tapahtumien johdosta. Törkeään henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun kriminalisoinnin takana ovat etenkin Jokelan ja Kauhajoen koulusurmat.² Tämän lisäksi poliittisena tahtona on ollut vakavimpien rikosten valmistelun kriminalisointi. Törkeiden rikosten valmistelun säätäminen rangaistavaksi on ennen kaikkea ollut lainsäätäjän ratkaisu siihen, että törkeiden rikosten valmistelun rankaisemattomuus on koettu epäoikeudenmukaiseksi ja laajasti oikeustajua loukkaavaksi.³ Näiden tekojen valmistelu osoittaa kuitenkin tekijässä samaa pahaa tahtoa kuin rangaistavan rikoksen tekeminen tai yritys. Keskeisenä tavoitteena on

¹ KKO 2017:52.

² HE 141/2012 vp, s. 4.

³ Ibid., s. 26

ollut säätää rangaistavaksi valmisteluteko, jossa tekijällä on hyvin konkreettinen suunnitelma ja tosiasialliset mahdollisuudet suunnitelmansa toteuttamiseen.

Törkeä henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu lisättiin rikoslain 21 lukuun lainmuutoksella 14.6.2013/435, joka tuli voimaan 1.8.2013. Samalla kriminalisoitiin panttivaningin ottamisen valmistelu ja törkeän ryöstön valmistelu. Työssäni keskityn ainoastaan törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvaan rikoksen valmisteluun. Tästä syystä jatkossa puhun vain valmistelurikoksesta. Mikäli kyse on yleisesti valmistelurikoksista tai jostain muusta tietystä valmistelurikoksesta, mainitaan se erikseen.

Lakivaliokunta on mietinnössään edellyttänyt, että uutta valmistelulainsäädäntöä sekä sen soveltamista ja toimivuutta seurataan myös käytännössä.⁴ Tämä tutkielma vastaa omalta osaltaan lakivaliokunnan vaatimukseen ja tutkimustarpeeseen. Tutkimuskysymyksenä on selvittää, miten törkeä henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskevaa tunnusmerkistöä tulisi tulkita ja miten sitä on oikeuskäytännössä tulkittu. Erityinen mielenkiinto kohdistuu tarkoitustunnuksmerkistön toteennäyttämiseen ja tuomitsemiskynnyksen arvioimiseen; siihen mitä edellytetään syyksi lukevalta tuomiolta RL 21 luvun 6 a§:n valmistelurikoksessa. Intressinä on siis valmistelurikoksen subjektiivista tarkoitustunnuksmerkkiä koskevien tulkintaongelmien selvittäminen ja niiden esitleminen. Tarkoitus on myös löytää mahdollisia ratkaisuja näihin ongelmiin eli lainopin termein tuottaa voimassa olevaa oikeutta koskevia perusteltuja tulkintakannanottoja valmistelurikoksen tarkoitustunnuksmerkkiä koskeviin kysymyksiin⁵.

KKO:n ennakkoratkaisu valmistelurikoksesta oli syytteen hylkäävä, mikä osaltaan korostaa säännöksen suppeaa ja tarkoituksenmukaista tulkintaa⁶. Jotta valmistelun kriminalisointia voitaisiin pitää hyväksyttävänä, tulee säännöstä myös pystyä soveltamaan käytännössä. Tästä syystä tutkimuksessa on selvitetty valmistelurikoksen tuomitsemisen edellytyksiä, käyty läpi tunnusmerkistötekijöitä sekä arvioitu niiden soveltamista oikeuskäytännössä. Siten tutkimuksessa on pyritty vastaamaan kysymykseen: Mihin valmistelurikoksen tuomitsemiskynnys on asettunut oikeuskäytännössä? Oikeuskäytäntöä on arvioitu hallituksen esityksessä yksilöidyt keinot ja tavoitteet huomioon ottaen.

Erityiskysymyksenä tutkimuksessa on pohdittu valmistelurikoksen edellyttämän subjektiivisen tunnusmerkistötekijän edellytyksiä ja määrittelyä, sekä sitä, miten tarkoitustunnuksmerkistöä on sovellettu oikeuskäytännössä. Lisäksi työssä on tutkittu, miten tarkoitustunnuksmerkki

⁴ LaVM 8/2013 vp, s. 3.

⁵ Kolehmainen 2015, s. 2.

⁶ LaVM 8/2013 vp, s. 4.

voidaan näyttää toteen ja miten se on käytännössä toteutettu, sekä sitä, minkälaiseksi valmistelukoksen tuomitsemiskynnys on muodostunut.

Työssä yhdistyy sekä rikosoikeuden sekä prosessioikeuden kysymyksiä. Tarkastelun lähtökohta on käytännöllinen, sillä oikeuskäytännössä rikosoikeudellinen kysymys arvioidaan rikosprosessin yhteydessä. Siten valmistelukokseen liittyvien oikeustapausten arviointi edellyttää tutustumista myös rikosprosessia koskeviin kysymyksiin. Työssä tämä näkyy varsinkin näyttöä koskevissa kysymyksissä, erityisesti siinä, miten näyttöä tulisi arvioida ja mitä voidaan pitää riittävänä näyttönä langettavalle valmistelukostuomiolle.

1.2. Työn suhde aikaisempaan oikeuskirjallisuuteen

Tutkimuskysymyksen olennaisuus ja ajankohtaisuus ovat tieteellisen tutkimuksen lähtökohtia, eikä itsestäänselvyksiä tulisi edes tutkia. Mielekästä ei myöskään ole pohtia tutkielmassa aiemmin jo runsaasti tutkittua ongelmaa.⁷ Tästä syystä tämän tutkielman intressi poikkeaa aiemmin laadituista aineistosta. Tutkimuksen tarkoituksena on tehdä laaja katsaus RL 21 luvun 6 a§:ää koskevaan soveltamiskäytäntöön, mitä ei valmistelukokosta koskevassa oikeuskirjallisuudessa ole juurikaan tehty. Tämä tutkimus tarjoaa siten uuden näkökulman käsiteltävään aiheeseen.

Aiemmat teokset törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta keskittyvät valmisteluteon kriminalisoinnin tarpeeseen tai kriminalisoinnin oikeutukseen⁸. Työssäni en keskity kriminalisointiin liittyviin kysymyksiin, vaan tarkoitus on tutkia sitä, miten valmistelusäännöstä on sovellettu käytännössä. Työn painopiste on siten lain täytäntöönpanossa eikä sen säätämisessä, kuten aiemmissa pro gradu -tutkielmissa. Pekka Pöyhönen on vuonna 2015 kirjoittanut oman pro gradu -tutkielmansa valmistelukoksen tahallisuudesta ja vaarasta⁹. Näiden lisäksi Edilex-palvelussa on julkaistu tuore pro gradu -tutkielma koskien valmistelukoksen kriminalisoinnin hyväksyttävyyttä, jossa on osin käyty läpi myös asiasta annettuja tuomioita.¹⁰

Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta ei ole kertynyt runsaasti oikeuskirjallisuutta tai -käytäntöä, sillä kyse on varsin uudesta rikossäännöksestä. Aiheesta on kirjoitettu muutama lyhyehkö teos¹¹ sekä uusimmissa rikosoikeuden yleisteoksissa on lyhyesti käyty läpi valmistelukoksen keskeisimpiä elementtejä. Tuomitsemiskynnukseen liittyvä pro-

⁷ Kolehmainen 2015, s. 4.

⁸ Oikeuskirjallisuudessa etenkin Matikkala 2013. Lisäksi muun muassa seuraavat opiskelijat ovat tutkineet valmistelukoksen kriminalisointia omassa Pro gradu työssään: Henna Iivonen 2010, Irene Hepokari 2012, Lasse Suokas 2016, Sonja Lammi 2018

⁹ Pöyhönen 2015 (Pro gradu).

¹⁰ Lammi 2018 (Pro gradu).

¹¹ Etenkin Elina Elo 2017 ja Niko Tikka 2017.

sessioikeuden oikeuskirjallisuus koostuu etenkin aihetta käsittelevistä yleisteoksista, sekä muutamasta näyttökysymyksistä kirjoitetuista tutkimuksista ja artikkeleista. Nämä lähteet toimivat tutkimuksen teorian pohjana. Oikeuskirjallisuuden vähyydestä johtuen valmistelurikoksen lainvalmisteluasiakirjoilla on korostunut rooli tutkielman lähteinä. Varsinkin hallituksen esitys on tutkimuksessa keskeisessä asemassa.¹² Oikeuskäytännöstä olen kerännyt tutkimuksen aineistoksi kaikki Suomessa korkeimmassa oikeudessa tai hovioikeuksissa annetut julkiset tuomiot törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta.

Oikeuskäytäntöä tutkielman aiheesta on kertynyt toistaiseksi vähän, mikä johtune osittain siitä, että törkeä henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelurikos on ollut voimassa vasta vajaan viiden vuoden ajan. Korkein oikeus on antanut kesällä 2017 ainoan aihetta koskevan ratkaisun. Helsingin hovioikeus on käsitellyt muutaman tapauksen, Itä-Suomen hovioikeus kaksi ja Vaasan hovioikeus yhden tapauksen. Muissa hovioikeuksissa ei törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskevaa oikeuskäytäntöä vielä ole.¹³ Käräjäoikeuksien antamia tuomioita työssä ei ole käsitelty muutoin kuin osana korkeimpien oikeusasteiden tuomioita.

Tutkimuksen kohteena on kansallinen rikossäännös, jonka taustalla ei ole kansainvälisiä velvoitteita, minkä johdosta tutkielman lähdeaineisto koostuu lähes täysin kotimaisista lainvalmisteluasiakirjoista, oikeuskirjallisuudesta ja oikeuskäytännöstä. Tutkielmani ei siten ole kansainvälisesti oikeusvertaileva. Suomalaisessa oikeustieteessä sekä oikeusvertailun kohteena, että lähteenä usein toimiva Ruotsin lainsäädäntö saattaisi tuoda mielenkiintoisen lisän kotimaisen tutkimuksen vähäisyyden vuoksi. Pelkästään kotimaisen oikeuden ja oikeuskäytännön tarkastelu on kuitenkin ollut tietoinen valinta, sillä Ruotsissa voimassa oleva valmistelurikossäännös ei täysin vastaa Suomen valmistelusäännöstä, vaikkakin se on ainakin osin ollut esikuvana laaditulle säännökselle.¹⁴

1.3. Tutkimuksen metodi ja rakenne

Tutkimusmetodissa on kysymys tutkijan omaksumasta näkökulmasta tai lähestymistavasta tutkimuksensa kohteeseen. Tiedonintressit vaikuttavat siihen, mitä tutkitaan ja minkälaisin menetelmin. Oikeustieteellä on useita eri tiedonintressejä. Käytännöllisen lainopin tiedonintressin

¹² HE 141/2012 vp.

¹³ Tiedusteltu lokakuussa 2017 ja heinäkuussa 2018 kaikkein hovioikeuksien kirjaamoista. Hovioikeuksissa oli muutama vielä vireillä oleva asia, mutta ei muita tuomioita törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta.

¹⁴ Ruotsissa valmistelurikossäännös on laadittu yleissäännökseksi (BrB 23:2.1), hieman kuten Suomessa rikoksen yritys on säädetty rangaistavaksi. Lisää Ruotsin valmistelurikossäännöksestä esim. Asp – Ulväng – Jareborg 2010.

tehtävänä on tuottaa merkityksiä ja lisää ymmärrystä voimassaolevasta oikeudesta.¹⁵ Lainopin metodilla tarkoitetaan ensinnäkin voimassaolevan oikeuden sisällön eli oikeussääntöjen tulkintaa. Lainopin tehtävänä on myös oikeussääntöjen systematisointi ja oikeudellisen käsitejärjestelmän kehittäminen.¹⁶ Lisäksi lainoppiin kuuluu oikeusperiaatteiden punnintaa ja keskinäistä tasapainottamista.¹⁷

Tämä tutkielma on kaksijakoinen. Tutkimuksen alkuosa edustaa perinteistä lainopillista tutkimusta, eli tutkimuksessa selvitän törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusääntelyn sisältöä sekä tuomitsemiskynnykseen liittyvää teoriaa. Luku 2 toimii yleisenä johdantona valmistelurikoksiin ja antaa lukijalle tarvittavat tiedot valmistelurikosten kriminalisoinnin taustalla vaikuttavista syistä. Jaksossa on tiivistetysti tuotu esiin valmistelurikoksiin liittyvät erityispiirteet, jotka selventävät törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluun liittyviä taustakysymyksiä. Luku 3 on valmistelurikoksen sääntelyn sisällön selvittämisen kannalta keskeisin jakso. Myöhempi tapausten analysointi edellyttää selvennystä rikoslain 21:6 a§:n valmistelurikoksen edellytyksistä ja tunnusmerkistöstä. Eri-tyistä huomiota on kiinnitetty tekijän tarkoitusta kuvaavaan tahallisuustunnusmerkistöön. Tämän rikosoikeudellisen näkökulman lisäksi tutkin luvussa 4 prosessioikeudelliseen näyttökysymykseen liittyviä oikeussääntöjä, varsinkin tuomitsemiskynnystä koskevaa oikeussääntelyä. Lukujen 2-4 intressi on systematisoida ja tulkita aiheen kannalta keskeisiä oikeussääntöjä.

Toisessa osassa tutkielmaa käsittelen törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskevia oikeustapauksia. Painopiste on annetuilla korkeimman oikeuden tuomiolla sekä hovioikeusratkaisuilla, mutta esimerkiksi muutoksenhakuprosessissa muuttuneen kannan vuoksi myös käräjäoikeuden tuomioiden perusteluja on selostettu. Luku 5 esittelee valmistelurikoksista annetut ratkaisut siinä laajuudessa, että tapausten myöhempi käsittely on mahdollista ymmärrettävässä kontekstissa. Tapauksista on esitelty syytteen teonkuvaus, vastaajan vastaus, pääpiirteiset perustelut sekä eri oikeusasteiden esiintuomat erityispiirteet. Tarvemmin tapauksia on analysoitu luvussa 6. Luvun ytimenä on oikeuksien antamien tuomioiden lähiluku. Varsinaisena tarkoituksena on tarkastella yksityiskohtaisesti, miten valmistelurikosta on sovellettu oikeuskäytännössä. Lisäksi mielenkiinto keskittyy tarkoitustunnusmerkin näyttökysymysten arviointiin ja siihen, miten oikeus on asiaa perustellut. Tutkimuksesta tehdyt johtopäätökset ovat työn viimeisessä luvussa.

¹⁵ Hirvonen 2011, s. 33–34.

¹⁶ Hirvonen 2011, s. 44.

¹⁷ Siltala 2003, s. 137–139.

2. VALMISTELURIKOKSISTA YLEISESTI

2.1. Sääntelyn tausta ja tarkoitus

Pahat ajatukset ja aikeet eivät ole rangaistavia. Suomessa on pitkään ollut pääsääntönä, ettei rikoksen valmistelusta tai suunnittelusta rangaista.¹⁸ Tätä on lähtökohtaisesti perusteltu sillä, että suunnittelu- tai valmisteluvaiheessa konkreettinen vaara rikoksen toteuttamisesta on vielä vähäinen.¹⁹ Lisäksi valmistelun kriminalisointiin liittyy vaikeita näyttöongelmia ja oikeusturvariskejä.²⁰ Valmistelun kriminalisoinnissa on kyse siitä, kuinka varhaisiin toimiin rikosvastuu ulotetaan.²¹ Valmistelua koskevat säännökset merkitsevät rikosvastuun ulottamista yritystä edeltävään vaiheeseen. Lähtökohtana on kuitenkin pidetty sitä, että vain vakavimpien rikosten valmisteluvaihe tulee säätää rangaistavaksi.²²

Suomen lainsäädännössä ei ole yleistä säännöstä rikosten valmistelusta, toisin kuin rikoksen yrityksen osalta. Rikoslain yleisen osan uudistuksen yhteydessä on katsottu, ettei rikoksen valmistelusta ole ollut tarpeen säätää kaikkia kriminalisointeja koskevassa yleisessä osassa, vaan tarvittaessa valmistelurikosten kriminalisointi voidaan toteuttaa yksittäisinä, erillisinä säännöksinä rikoslain erityisen osan puolella. Tällöin valmistelusta voidaan laatia itsenäinen tunnusmerkistö koskemaan juuri tiettyä rikosta. Vain muutaman rikoksen valmistelu on rangaistavaa, joten valmistelusta tuomitseminen on huomattavasti harvinaisempaa kuin rikoksen yrityksestä tuomitseminen.²³ Siten yksittäisten valmistelurikosten arviointi on lakiteknisesti ja käytännön toteutuksen kannalta helpompi toteuttaa tapauskohtaisesti. Valmistelurikosten tunnusmerkistöt ovatkin päärikoksista ja niiden yritystä koskevista säännöksistä riippumattomia, itsenäisiä rikossäännöksiä. Valmistelurikoksilla on aina oma rangaistusasteikkonsa, eikä yritystä koskevilla säännöksillä ole suoranaista vaikutusta valmisteluun.

Rikoslaisissa on laskentatavasta riippuen noin kaksikymmentä valmistelukriminalisointia, joista osa on niin sanottuja varsinaisia valmistelukriminalisointeja, joiden rikosnimeke tai tunnusmerkistö käsittää joko valmistelun tai rikoksen tekemisestä sopimisen. Muut valmistelukriminalisoinnit taas ovat välillisiä valmistelukriminalisointeja. Näissä kyse on tosiasiallisesti toista rikosta edistävistä valmistelutoimista, mutta näiden tunnusmerkistössä ei erikseen mainita valmistelun käsitettä. Esimerkkinä välillisestä valmistelukriminalisoinnista toimii RL 28:12 a§:n mukainen murtovälineen

¹⁸ Mm. HE 141/2012 vp, s. 4 ja LaVM 8/2013 vp, s. 2.

¹⁹ HE 141/2012, vp s. 4.

²⁰ HE 44/2002, s. 132–133.

²¹ HE 141/2012, vp s. 7.

²² Frände 2012, s. 223.

²³ Matikkala 2013, s. 237.

hallussapito.²⁴ Törkeä henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu lukeutuu varsinaisiin valmistelukriminalisointeihin.

Rikoslaisissa on kolmetoista varsinaista valmistelurikosta, joista yhdeksän on säädetty 2000-luvulla, muut aiemmin.²⁵ Tämä osoittaa rikosoikeuden kehitystä laajentaa rangaistavuuden alaa entistä useammin valmistelurikoksiin. Valmistelun rangaistavuus laajeni merkittävästi 1.8.2013, kun tiettyjen törkeiden rikosten valmistelu säädettiin rangaistavaksi. Lainmuutoksella rikoslakiin lisättiin kolmeen rikostyyppiin erillinen valmistelun tunnusmerkistö. Rangaistavaksi säädettiin törkeä henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu (RL 21 luku 6 a§), panttivangin ottamisen valmistelu (RL 25 luku 4 a §) sekä törkeän ryöstön valmistelu (RL 31 luku 2 a §). Säännösten rakenteissa ja muotoiluissa noudatettiin yhtenäisiä lähtökohtia.²⁶ Myös perustelut valmistelun kriminalisoinnille olivat osin samoja.

Kriminalisointi edellyttää aina todellista tarvetta ja tarkkaa harkintaa siitä, täytyvätkö rikosoikeuden käyttöä rajaavat ja oikeuttavat kriminalisointiperiaatteet.²⁷ Rikosoikeutta tuleekin käyttää ainoastaan tärkeiden intressien suojaamiseksi.²⁸ Suojeltavien oikeushyvien on perustuttava perus- ja ihmisoikeuksiin. Törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun kriminalisointi perustuukin yksilön perusoikeuksien, kuten hengen, terveyden ja vapauden suojaamiselle. Varsinaiset valmistelukriminalisoinnit koskevat lähinnä vakavimpia rikoksia, kun taas lievempien rikosten valmistelun kriminalisointien taustalla on kansainvälisiä velvoitteita tai rikoslajikohtaisia erityisiä näkökohtia.²⁹ Yksittäisten rikosten valmistelun säätäminen rangaistavaksi on helpompi toteuttaa, sillä tällöin pystytään ottamaan kriminalisointiperiaatteet paremmin huomioon juuri yksittäistapauksissa. Etenkin täsmällisyysvaatimus toteutuu paremmin silloin, kun valmistelurikoksen tunnusmerkistö koskee vain tietyn rikoksen valmistelua. Säädetessä yksittäisen valmisteluteon kriminalisoinnista on myös paremmat edellytykset tehdä hyöty-haitta punnintaa sekä toteuttaa laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset.³⁰

²⁴ HE 141/2012 vp, s. 6.

²⁵ Valmistelurikoksista rangaistaviksi on säädetty 2000-luvulla salakuuntelun ja salakatselun valmistelu (RL 24:7), rahanväärennyksen valmistelu (RL 37:4), terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu (RL 34a:2), maksuvälinepetoksen valmistelu (RL 37:11), joukkotuhonnan valmistelu (RL 11:2), törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu (RL 21:6 a), panttivangin ottamisen valmistelu (RL 25:4a), törkeän ryöstön valmistelu (RL 31:2a) ja hyökkäysrikoksen valmistelu (RL 11:4b). Aiemmin 1990-luvulla on säädetty rangaistavaksi huumausainerikoksen valmistelu (RL 50:3), valtiopetoksen valmistelu (RL 13:3), yleisvaarallisen rikoksen valmistelu (RL 34:9) ja yleisen järjestyksen aseellisen rikkomisen valmistelu (RL 17:5)

²⁶ Frände et al. 2018, s. 267.

²⁷ HE 141/2012 vp, s. 5.

²⁸ Lappi-Seppälä 2006, s. 68–69.

²⁹ HE 141/2012 vp, s. 7.

³⁰ Ibid., s 6.

Rikoksen valmistelun kriminalisoinnin taustalla ovat lähtökohtaisesti samat perusteet kuin rikoksen yrityksen kriminalisoinnissa. Yrityksen kriminalisointia on perusteltu ensinnäkin henkilöön liittyvillä *subjektiivisilla syillä*.³¹ Tällä tarkoitetaan sitä, että rikoksen valmistelu ja yritys sekä täytetty, toteutunut rikos osoittavat rikoksentekijässä samanlaista pahaan tahtoa. Toiseksi kriminalisointi voidaan perustaa *objektiivisiin seikkoihin*, minkä mukaan yritysteko aiheuttaa vaaraa suojeltavalle oikeushyväälle, vaikkei päärikos täytyisikään. Lisäksi valmistelun kriminalisointia on perusteltu polisin toimivallan lisäämisellä, jotta valmistelutoimiin voitaisiin puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja estää mahdollisesti erittäin vaarallinen pääteko kokonaan.³² Hallituksen esityksen mukaan ensisijaista on rikosten estäminen ja vasta toissijaisena tavoitteena on valmistelijoiden rankaiseminen tai rangaistuksen ankaruuteen liittyvät seikat.³³ Siten voidaan katsoa, että kriminaalipoliittinen painopiste valmistelurikoksen taustalla on säännöksen yleisestävässä vaikutuksessa.³⁴

Valmistelukriminalisoinnin tarkoituksena on ollut ennaltaehkäistä nimenomaan koulusurmia ja muita vakavia ennalta suunniteltuja tekoja, ja antaa poliisille mahdollisuus puuttua tekoihin jo varhaisessa vaiheessa.³⁵ Ensisijaisena tavoitteena onkin pidettävä päärikosten täyttymisen estämisestä³⁶, ei niinkään sitä, voidaanko henkilö aikanaan tuomita teostaan rangaistukseen. Valmistelukriminalisoinneilla on pyritty myös ratkaisemaan rangaistavan yrityksen ja (tuolloin) rikosoikeudellisesti sallitun valmistelun rajanvetoon liittyviä ongelmia, jotka ilmenivät käytännössä etenkin kahden rahankuljetusautoon kohdistuvan teon yhteydessä.³⁷

Valmistelussa tekijä ei ole ehtinyt vielä aloittamaan rikostunnusmerkistössä kuvattua täytännönpanotointia, minkä vuoksi konkreettinen vaara rikoksen toteutumisesta ja aiheutuneesta seurauksesta on vähäisempi kuin rikoksen yrityksen osalta. Tästä syystä valmistelurikosten osalta rikoksentekijän tarkoitus korostuu. Valmistelutoimi on tehtävä tiettyssä tarkoituksessa, törkeän rikoksen tekemistä varten. Käytännössä kyse on siis siitä, mitä rikoksentekijä suunnittelee tiettyä toimea tehdessään.³⁸ Valmistelulta edellytetään aina myös jonkinlaisia objektiivisesti havaittavia tekoja, jotta rikosoikeudellinen vastuu syntyy.³⁹ Pelkkien pahojen ajatusten vuoksi ei voida ketään tuomita. Huomioitavaa on myös, että valmistelutoimi itsessään voi

³¹ Tapani 2010, s. 36–37.

³² HE 141/2012 vp, s. 7–8.

³³ Ibid., s. 7.

³⁴ Huomo-Kettunen 2013, s. 780.

³⁵ Elo 2017, s. 14.

³⁶ Huomo-Kettunen 2013, s. 780.

³⁷ HE 141/2012 vp, mm. s. 11.

³⁸ Ibid., s. 8.

³⁹ Ibid.

olla täysin laillinen ja hyväksyttävä.⁴⁰ Siten tekijän tarkoitus ja sen toteennäyttäminen korostuvat valmistelurikosten rangaistavuutta arvioitaessa.

2.2. Määritelmä

Valmistelu määritellään yleensä rikokseen tähtäävänä toimintana, jolla luodaan edellytyksiä rikoksen myöhemmälle toteuttamiselle.⁴¹ Valmistelutoimella tarkoitetaan tekoa, joka tehdään rikoksentehtotarkoituksessa, mutta teko ei vielä kuitenkaan ole edennyt rikoksen yritykseksi. Kyse on siten yritystä varhaisemmasta vaiheesta, jossa varsinaisen päärikoksen tekemistä ei ole vielä aloitettu. Valmistelun rajaaminen ei ole yksinkertaista, sillä valmistelun alkamishetken arviointi, eli rajanveto rankaisemattoman suunnittelun ja toisaalta valmistelun välillä, on tulkinnanvaraista ja tämä arvioiminen tapahtuukin useimmiten tapauskohtaisesti. Tämä lisää epävarmuutta lain soveltamisessa ja ennakoimisessa.

Valmistelurikoksilla rikosoikeudellista vastuuta ulotetaan yritystä aikaisempaan vaiheeseen, mikä merkitsee subjektiivisten edellytysten, kuten tekijän tietojen ja tarkoituksen korostumista. Tällainen tilanne aiheuttaa säännöksen soveltamisessa usein näytöllisiä vaikeuksia.⁴² Valmisteluun kuuluu olennaisena osana aikomus tietyn rikoksen tekemisestä. Tämän työn pääpaino onkin esitellä tekijän tarkoitusta koskevia edellytyksiä valmistelurikoksessa ja tutkia, miten nämä ovat havaittavissa oikeuskäytännössä.

Valmistelulla helpotetaan tulevan rikoksen täytäntöönpanoa. Usein tämä ilmenee konkreettisenä tekona tai toimintana, joka on ulkopuolisen havaittavissa. Valmistelurikos voidaan toteuttaa monin eri tavoin. Tästä syystä valmisteluna rangaistavia toimia on vaikea kuvata täsmällisesti tunnusmerkistössä. Vastaavasti epätasällisen rikossäännöksen soveltamisessa voi syntyä tulkinta-, näyttö – ja oikeusturvaongelmia.⁴³ Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun tunnusmerkistössä on otettu huomioon tekojen variaatiomahdollisuudet. RL 21:6 a§:n 1 momentin 1-3 kohdassa on erilaisia vaihtoehtoja, mitä rangaistavalta valmisteluteolta edellytetään. Näitä ovat esimerkiksi hengenvaarallisen tai rikoksen tekemiseen soveltuvan välineen hallussapito, sopiminen, suunnitelman laatiminen tai yllyttäminen.

2.3. Nykytila

Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu ei ole ollut yleinen rikosnime oikeuskäytännössä. Korkein oikeus on antanut asiassa yhden ratkaisun, hovioikeuksissa

⁴⁰ Oikeusministeriö 2012, s. 36.

⁴¹ HE 141/2012 vp, s. 5.

⁴² Frände et al. 2018, s 267.

⁴³ HE 141/2012 vp, s. 5.

kyseisellä rikosnimikkeellä on käsitelty kahdeksan rikosasiaa. Näitä ratkaisuja on käyty läpi tämän työn luvussa 5. Tämän lisäksi julkisuudessa on ollut muutamia vasta tutkinnassa tai käräjäoikeustasolla ratkaistuja törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisturikoksia.⁴⁴

Valmistelun kriminalisoinnilla ei ole tarkoitettu yleisesti laajentaa rangaistavuuden alaa, vaan muutostarve on johtunut hyvinkin vakavista yksittäistapauksista.⁴⁵ Esitöissä on mainittu nimenomaan Jokelan ja Kauhajoen koulusurmat perusteena säätää törkeä henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu rangaistavaksi. Lakivaliokunta on ennakoanut jo mietinnössään oikeustapausten jäävän vähälukuisiksi, mutta samalla todennut, että tapausten vähäinen määrä ei vähennä kriminalisoinnin tarvetta tai perusteltavuutta.⁴⁶ Jo poliisille tehtyjen rikosilmoitusten määrä on jäänyt vähäiseksi. Säännöksen voimaantulon (1.8.2013) jälkeen törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta on tehty rikosilmoituksia koko maassa vuosina 2013 – 2016 vuositasona alle 20 ilmoitusta ja vuonna 2017 yhteensä 29 ilmoitusta. Vuoden 2018 alkuvuoden tilaston mukaan ilmoitusten määrä ei näyttäisi olevan kasvussa.⁴⁷ Vertailun vuoksi vuonna 2017 henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia on tullut ilmi 35.990 kappaletta, joista suurin osa tosin pahoinpitelyrikoksia. Henkirikoksia on vuonna 2017 tullut ilmi 81 kappaletta, henkirikoksen yrityksiä 318 kappaletta ja törkeitä pahoinpitelyjä 1.597 kappaletta.⁴⁸ Kaiken kaikkiaan vakavat henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset muodostavat varsin pienen osan kaikista ilmoitetuista rikoksista ja niiden valmistelu vielä marginaalisemman osan.

Valmistelurikosten vähyttä voidaan selittää suomalaisten henkirikosten tyyppitilanteella. Henkirikokset tapahtuvat suurelta osin humalassa; vuosien 2010 – 2015 aikana 62%:ssa tapauksista kaikki osapuolet olivat humalassa ja ainakin yksi osallinen on ollut humalassa 80%:ssa tapauksista.⁴⁹ Tyypillisimmin henkirikos on seurausta ryppyriidasta, jossa tekijä ja uhri ovat keskenään tuttuja, keski-ikäisiä, yksin asuvia, työelämästä syrjäytyneitä, alkoholi-soituneita miehiä, jotka on useasti aiemmin tuomittu niin väkivalta- kuin muistakin rikoksis-

⁴⁴ Helsingin käräjäoikeus on tuoreessa ratkaisussaan 13.9.2018 katsonut kahden teinipojan suunnitelleen henkirikosta ja todennut heidät syyllisiksi törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta (Helsingin Sanomat 14.9.2018).

Pohjois-Karjalassa poliisi on tiedottanut esitutkinnasta, jonka perusteella naisen epäillään valmistelleen perheensä surmaamista sytyttämällä tulipalo perheen yhteisessä kodissa. (<https://www.hs.fi/kotimaa/art-200005841705.html>, julkaistu (ja luettu) 26.9.2018).

⁴⁵ HE 141/2012 vp, s. 8.

⁴⁶ LaVM 8/2013 vp, s. 3.

⁴⁷ Suomen virallinen tilasto, luettu 23.10.2018.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Lehti 2017, henkirikoskatsaus, s. 1.

ta.⁵⁰ Yleisesti tekovälineenä käytetään tekopaikalta käteen sattunutta teräasetta, eritoten keittiöveistä.⁵¹ Myös ilman tekovälinettä tehtävät henkirikokset ovat suhteellisen yleisiä. Uhri voidaan esimerkiksi pahoinpidellä tai kuristaa kuoliaaksi. Vuoden 2017 henkirikostarkastuksen mukaan vain noin 27 % henkirikoksista oli ennalta harkittuja.⁵²

Näiden tilastotietojen valossa voidaan katsoa, että tyypillinen henkirikos tehdään pikaistuksissaan lyhyellä varoitusajalla, ilman erityistä suunnitelmaa tai valmisteluja. Tällöin valmistelurikos ei edes toteudu tai se syrjäytyy pääteon osalta, kun teko on edennyt rikoksen yritykseksi tai jo täytetyksi henkirikokseksi tai törkeäksi pahoinpitelyksi. Valmistelurikoksen soveltamisala on siten melko kapea.⁵³ Rikosta voidaan valmistella pitkälti salassa tai omassa mielessä siten, että se ei tule muiden tietoon. Valmisteluteko ei ole siinä määrin näkyvää, että se tulisi ajoissa ilmi poliisille tai edes tekijän lähipiirille. Toisaalta ilmi tullut valmisteluteko on yleensä aina jossain määrin epäonnistunut. Teon jääminen valmisteluasteelle edellyttää jonkinlaista keskeytystä teon toteuttamisessa, sillä suunnitelman mukainen onnistunut valmistelu johtaa väistämättä rikoksen yritykseen tai täytettyyn tekoon.

2.4. Suhde rangaistavaan yritykseen

Rikoksena määritelty teko jaetaan vakiintuneesti neljään osavaiheeseen; suunnitteluun, valmisteluun, yritykseen ja täytettyyn tekoon. Pääsäännön mukaan suunnittelu ja valmistelu ovat rankaisemattomia, kun taas täytetty teko on rikoksena rangaistavaa. Rikoksen yritys on rangaistavaa, mikäli tahallista rikosta koskevassa säännöksessä se on säädetty rangaistavaksi. Yritys onkin laajasti kriminalisoitu, sillä vain lievimpien rikosten yritys ei ole rangaistavaa.

Pääsääntöisesti rikosoikeudellinen vastuu alkaa yleensä vasta rikoksen yrityksestä. Ero suunnittelun, valmistelun ja yrityksen välillä on usein tulkinnanvarainen. Yritysoppi määrittelee sallitun ja kielletyn eli rankaisemattoman ja rangaistavan menettelyn rajapintaa.⁵⁴ Tiettyjen törkeiden rikosten osalta myös valmistelu on säädetty rangaistavaksi. Tästä syystä rankaisemattoman ja rangaistavan menettelyn rajanveto joudutaan erottamaan yritysopista ja pohtimaan uudelleen näiden tiettyjen rikosten osalta. Toisaalta valmistelurikosten lainsäädäntövaiheessa on todettu, että valmistelurikosten tulkinnassa voidaan soveltuvin osin soveltaa yritystä koskevia oppeja.⁵⁵ Näin on etenkin vastuusta vapauttavien seikkojen, kuten vaaran vähyyden, satunnaisten syiden sekä rikoksesta luopumisen osalta.

⁵⁰ HE 141/2012 vp, s. 8 sekä Lehti 2017, henkirikostarkastus, s. 48.

⁵¹ Lehti 2017, henkirikostarkastus, s. 15.

⁵² Ibid., s. 23.

⁵³ Elo 2017, s. 20.

⁵⁴ Tapani 2010, s. 18.

⁵⁵ HE 141/2012 vp, s. 23, 37 ja 38.

2.5. Rikoskonkurrenssi

Rikoskonkurrenssi eli rikosten yhtyminen koskee kysymyksiä siitä, onko tekijä rikkonut yhdellä teolla yhtä vai useampaa rikossäännöstä sekä onko samaa rikossäännöstä rikottu useamman kuin yhden kerran. Rikoskonkurrenssioppi voidaan siten jakaa kahdeksi alaryhmäksi: lainkonkurrenssiin ja rikosten yksiköimiseen. Lainkonkurrenssioppien avulla voidaan ottaa kantaa siihen, sovelletaanko samaan tapahtumakulkuun useampaa täytettyä tunnusmerkistöä vai syrjäyttääkö jokin tunnusmerkistö muut. Teot voivat täyttää saman tunnusmerkistön useaan otteeseen, jolloin joudutaan arvioimaan sitä, muodostavatko teot yhden yksittäisen kokonaisuuden ja näin rangaistavaksi tulisi vain yksi rikos, vai onko kyse monesta saman rikosnimikkeen teosta. Tällöin kyse on rikosten yksiköimisestä. Valmistelurikoksen yhtymistä koskevissa kysymyksissä sovelletaan yleisiä lainkonkurrenssioppeja.⁵⁶

Pääsäännön mukaan henkilö tulee tuomita kaikista tekemistään rikoksista.⁵⁷ Mikäli sama tapahtumainkulku täyttää useamman eri rikoksen tunnusmerkistön edellytykset, tulee hänet tuomita noista rikoksista. Siten on mahdollista, että henkilö voidaan tuomita valmistelurikoksen lisäksi niistä kaikista rikoksista, jotka ovat toteutuneet valmistelun yhteydessä.⁵⁸ Valmistelurikoksen yksi tunnusmerkistötekijä on aseiden hallussapito. Mikäli henkilöllä ei ole ollut lupaa pitää hallussaan kyseistä asetta, voidaan hänet tuomita siten myös ampumaseerikoksesta. Valmistelun yhteydessä tekijä voi syyllistyä myös esimerkiksi laittomaan uhkaukseen, salakatseluun tai jopa vainoamiseen. Mikäli valmistelu etenee törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen yritykseksi, valmistelu sisältyy kokonaan yrityserikokseen. Myös täytetty henkirikos tai törkeä pahoinpitely syrjäyttävät valmistelurikoksen.⁵⁹ Täytetty rikos on siten kvalifioitu suhteessa rikoksen yritykseen ja valmisteluun.⁶⁰

Valmistelurikosten yksiköinnin osalta voidaan soveltaa yleisiä henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa sovellettavia periaatteita.⁶¹ Mikäli henkirikoksen valmistelun kohteena on useampi henkilö, tulee tekijä tuomita yhtä monesta valmistelurikoksesta kuin mitä täytettyjä tekojakin olisi.⁶² Siten kolmen henkilön tappamisen valmisteleminen johtaisi kolmen valmistelurikoksen tuomitsemiseen. Valmistelurikoksen malliesimerkkinä on mainittu koulusurmat, mutta yksiköinnin osalta tähän ei ole otettu kantaa. Teossa ei pystytä etukäteen yksilöimään teon kohteita, eikä se yleensä olekaan tekijän tarkoituksena, vaan tavoitteena on aiheuttaa mahdollisimman paljon tuhoa ja uhreja. Kyse lienee kuitenkin yhdestä tekokokonaisuudesta,

⁵⁶ Tapani – Tolvanen 2013, s. 466–467, Frände 2012, s. 273–274 sekä Matikkala 2013, s. 249 – 250.

⁵⁷ Frände 2012, s. 274.

⁵⁸ HE 141/2012 vp, s. 39.

⁵⁹ Frände et al. 2018, s. 273.

⁶⁰ Frände 2012, s. 275.

⁶¹ Frände et al. 2018, s. 272.

⁶² HE 141/2012 vp, s. 39.

josta tulisi tuomita yhdestä valmistelurikoksesta. Hypoteettisten uhrien arvioiminen jälkikäteen ei olisi edes mahdollista, eikä se täyttäisi rikoksen tarkkarajaisuuden määritelmää.

3. VALMISTELURIKOS RL 21 6 a§

3.1. Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu

Rikoslain 21 luvun 6 a§:n 1 momentin mukaan törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta tuomitaan se, joka 1–3 tai 6 §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä varten

- 1) pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa;
- 2) sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman jonkin mainitun rikoksen tekemisestä tai
- 3) palkkaa, kääskää tai muuten yllyttää toista mainitun rikoksen tekemiseen taikka lupautuu tai tarjoutuu tekemään sen.

Pykälän 2 momentti täydentää rangaistussäännöstä. Sen mukaan rikoksen valmistelusta ei tule tuomita, mikäli vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa.

Rangaistukseksi törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta on säädetty vankeutta enintään neljä vuotta. Valmistelurikos on katsottu niin tuomittavaksi henkeen kohdistuvaksi rikokseksi, että rangaistussäännöksen mukaan valmistelurikoksesta tuomittava rangaistus on aina vankeutta. Koska kyse on yritystä aikaisempaan vaiheeseen ajoittuvasta menettelystä, rangaistusasteikkoa voidaan pitää ankarahkona.⁶³

Teko on valmisteluna rangaistavaa, mikäli se täyttää jonkin 1 momentissa luetelluista tekotoivoista. Huomionarvoista on kuitenkin, että kohdissa 1-3 luetellut teot tulee olla tehtyinä juuri rikoslain 21 luvun 1-3 tai 6 §:ssä mainittujen rikoksen tekemistä varten. Näitä ovat tappo, murha, surma sekä törkeä pahoinpitely.

Rikoslain 21:6 a§:n 1 ja 2 momentista ilmenevät valmistelurikoksen peruselementit:

- 1) Rikoksen tarkoitusta koskeva tunnusmerkki;
- 2) Objektiivis- ja subjektiivisväritteisiä valmistelutoimia koskevat tekotapatunnusmerkit;

⁶³ HE 141/2012 vp, s. 39.

- 3) Vaaraedellytys ja
- 4) Vastuuvapautta koskevat edellytykset.⁶⁴

Näitä rikoksen elementtejä on kuvattu seuraavissa kappaleissa.

Valmistelurikoksen säännös on muotoiltu siten, että yksittäisessä oikeustapauksessa rikosten eri elementtien arviointi on mahdollista toteuttaa asteittain siten, että yhden tunnusmerkin täytyessä voidaan siirtyä arvioimaan seuraavan tunnusmerkin täyttymistä.⁶⁵ Mikäli jokin tunnusmerkki ei täyty, voidaan arviointi lopettaa ja todeta, ettei tapauksessa vastaaja ole syyllistynyt valmistelurikokseen. Ensimmäisenä on mielekästä arvioida, täyttääkö teko jonkin 1 momentin 1-3 kohdan mukaisen tekotapatunnusmerkistön, jonka toteutuessa voidaan arvioida, täytyykö korotettu tahallisuusvaatimus. Mikäli säännöksen 1 momentin edellytykset tulevat sovellettavaksi tapaukseen, asiassa tulee arvioida vaaravaatimuksen täyttymistä. Näiden edellytysten täytyttyä viimeisenä on vielä arvioitava vastuusta vapauttavia seikkoja, eli onko tekijä luopunut valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa. Eri hovioikeuksien antamien tuomioiden perusteella tämänkaltaisen arviointiporrastus on toteutunut myös käytännössä.

3.2. Tekijän tarkoitus - erityinen tarkoitustunnusmerkki

3.2.1. Tahallisuudesta yleisesti

Lähtökohtaisesti rikoksen rangaistavuus edellyttää tahallisuutta tai tuottamuksellisuutta.⁶⁶ Tämä rikosoikeudellisen vastuun yleinen edellytys ilmenee RL 3:5.1:stä. Törkeä henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu edellyttää tahallisuutta. Tekijällä tulee siten olla tahallisuus suhteessa säännöksen 1 momentin 1-3 kohdissa tarkoitettuun valmistelumenetelyyn. Tahallisuusarvioinnissa on yksinkertaistetusti kyse siitä, mitä tekijä on tekohetkellä mieltänyt ja tahtonut. Peittämisperiaatteen mukaisesti tekijän tahallisuuden on katettava kaikki rikoksen elementit eli yksittäisessä rikostunnusmerkistössä kuvatut seikat.⁶⁷ Tekijän tahallisuuden on siten katettava koko oikeudenvastainen teko, sisältäen teonhetkiset olosuhteet ja teon seuraukset. Peittämisperiaate konkretisoituu kuitenkin vasta kun yksittäistä rikostunnusmerkistöä arvioidaan tapahtumakulkuun ja tekijän tietoisuuteen.⁶⁸ Tämä johtaa siihen, että vaaditun tahallisuuden sisältö muodostuu eri rikostyypeissä erilaiseksi. Valmistelurikokseen liittyvää tahallisuutta arvioidaan sitä koskevien yleisten sääntöjen mukaan, eikä niitä ole tässä

⁶⁴ Frände et al. 2018, s. 267.

⁶⁵ Lammi 2018, s. 22.

⁶⁶ Frände 2012, s. 60.

⁶⁷ Frände 2012, s. 107 ja Tapani – Tolvanen 2013, s. 198.

Lisää peittämisperiaatteesta Matikkala 2005, s. 543–571 ja Nuutila 1997, s. 227-232.

⁶⁸ Pöyhönen 2015, s. 20.

tarkoitus käydä enemmän läpi.⁶⁹ Sen sijaan seuraavissa kappaleissa keskitytään säännöksen edellyttämään tekijän subjektiiviseen tarkoitukseen.

3.2.2. Subjektiivinen tarkoitus – ”tekemistä varten”

Valmistelurikos kuuluu niihin rikoslain säännöksiin, jotka edellyttävät, että tekijällä on ollut teossaan tietty subjektiivinen tarkoitus tai tavoite. Tyypillistä rikoksen valmistelulle on nimellinen aikomus tai tarkoitus tehdä jokin toinen päärikos. Tekijän pitää siten tekohetkellä tavoitella toiminnallaan tiettyä laissa kuvattua tarkoitusta.⁷⁰ Vuoden 2013 kaikki valmistelurikokset on toteutettu ilmaisulla ”... rikoksen tekemistä varten ...”. Lain esitöissä on todettu, että tällä sanamuodolla tarkoitetaan lähtökohtaisesti samaa, kuin aiemmissä säännöksissä käytettyä finaalityyppistä ”tehdäkseen”.⁷¹ Asiallisesti molemmat muotoilut ilmentävät esitöiden mukaan korotettua tahallisuusvaatimusta tai ”ylittävää” tahallisuustunnusmerkkiä (ruotsinkielinen termi *överskjutande uppsåtsrekvisit*).⁷² Valittu ilmaisu ”tekemistä varten” mahdollistaa eri tekotapojen laajemman soveltamisalan kuin ilmaisu ”tehdäkseen”. Näin etenkin, kun kyse on useasta tekijäkumppanista, joista vain osan on tarkoitus suorittaa tekijänä päärikos.⁷³ Tällöin myös rikoksen yllyttäjä voidaan tuomita rikoksen valmistelusta, sillä teon toteuttajan ohella myös hän toimii rikoksen tekemistä varten.

Korotetulla tahallisuusvaatimuksella asetetaan rikoksen rangaistavuudelle erityinen lisävaatimus. Tekijän tulee tekohetkellä tavoitella toiminnallaan tiettyä tarkoitusta. Vaatimuksen soveltamisen osalta on kuitenkin otettava huomioon, että finaalityyppistä koskevat muotoilut eivät ole rikoslainsäädännössä yhdenmukaisia. Korotetun tahallisuusvaatimuksen tulkintasisältö voi vaihdella erilaisten rikostyyppien välillä. Tästä syystä myös rikosoikeustieteessä on useita eri tulkintoja ja termejä subjektiivisesta tarkoitusedellytyksestä. Oikeuskirjallisuudessa mainitaan muun muassa termit subjektiivinen tunnusmerkki⁷⁴, korotettu tahallisuusvaatimus⁷⁵, ylittävä tahallisuustunnusmerkki⁷⁶, ylimenevä tarkoitustunnusmerkki⁷⁷, tarkoitustahallisuutta edellyttävä tunnusmerkistötekijä⁷⁸ sekä ylimenevä tahallisuus tai subjektiivinen ylijäämä⁷⁹. Valmis-

⁶⁹ Tahallisuus on yksi rikosoikeuden vaikeimpia ja moniulotteisempia käsitteitä, eikä sitä tämän esityksen puitteissa ole tarkoitus tutkia enemmän. Tahallisuudesta lisää esim. Jussi Matikkalan väitöskirja (Matikkala 2005) sekä yleisesityksinä rikosoikeuden yleisteokset kuten Tapani-Tolvanen 2013, Melander 2016 ja Nuutila 1997.

⁷⁰ Melander 2016, s. 179.

⁷¹ HE 141/2012 vp, s. 34–35.

⁷² HE 141/2012 vp, s. 34 ja 18, ruotsinkielinen termi Ruotsalaisesta oikeuskirjallisuudesta, esim. Asp – Ulväng – Jareborg 2010, s. 377–378.

⁷³ Pöyhönen 2015, s. 58 ja Elo 2017, s. 35.

⁷⁴ Matikkala 2005, s. 545–546, Matikkala 2013, s. 240 sekä Lohse 2012, s. 194–195.

⁷⁵ Tapani – Tolvanen 2013, s. 204–207, Tapani 2010, s. 144–147 ja Melander 2016, s. 179–181.

⁷⁶ Frände 2012, s. 116.

⁷⁷ Matikkala 2005, s. 546.

⁷⁸ Nuutila 1997, s. 216.

⁷⁹ Pöyhönen 2015, s. 24–45.

telurikoksen hallituksen esityksessä puhutaan korotetusta tahallisuusvaatimuksesta.⁸⁰ Lisäksi usein viitataan Ruotsin rikosoikeudessa käytettäviin *överskjutande uppsåtsrekvisit* – ja *överskjutande avsiktsrekvisit* -termeihin.⁸¹ Lähtökohtaisesti näillä tarkoitetaan samaa, mutta eroavaisuuksiakin löytyy. Tässä esityksessä on pyritty etsimään ja rajaamaan ne tulkinnat, jotka soveltuvat valmistelukriminalisointeihin. Tämän enempää ei tässä esityksessä ole tarvetta käydä terminologiaa läpi.

Tekijän tekemisen tarkoitusta tai tavoitetta edellyttävä tunnusmerkistötekijä on usein yhdistetty tarkoitustahallisuuteen ainakin systematisointitarkoituksessa. Toisaalta on katsottu, että kyse ei ole kuitenkaan varsinaisesta tarkoitustahallisuudesta, vaan normaalin tahallisuuden ylittävstä tahallisuusvaatimuksesta.⁸² Subjektiivisella tunnusmerkillä ei siten tarkoiteta samaa asiaa kuin seuraustahallisuuden korkeimmalla asteella, eli tarkoitustahallisuudella.⁸³ Käytännössä oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa ei kuitenkaan tehdä erottelua tarkoitustahallisuuden ja korotettua tahallisuusvaatimusta edellyttävien tunnusmerkkien välillä.⁸⁴ Tarkoitustahallisuuden määritelmän mukaisesti laissa mainittu seuraus tulee olla toiminnan välitön ja ensisijainen päämäärä. Näin on myös valmistelukoksen subjektiivisen tunnusmerkin osalta, sillä tekijän on tavoiteltava nimenomaan säännöksessä mainittujen rikosten tekemistä. Siten yksittäistapausten arvioinnissa ei välttämättä suoranaisesti nimetä tahallisuuden termiä, mutta harkinnan osa-alueina ovat usein sekä tahallisuus että tarkoitustunnusmerkki.

3.2.3. Valmistelukoksen subjektiivinen tarkoitustunnusmerkki

Henkilön subjektiivinen tarkoitus

Valmistelukokos edellyttää, että tekijä tekee säännöksen 1-3 kohdissa kuvatun tekotapatunnusmerkin mukaisen teon rikoslain 21 luvun 1-3 tai 6 §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä varten. Pelkästään esimerkiksi aseiden hallussapito tai tappamisen yllyttämisen yritys ei siten vielä riitä, vaan tekijältä edellytetään rikoksenteotarkoitusta. Tekijän tahallisuuden tulee siten kohdistua säännöksessä nimenomaan mainittuun tavoitteeseen tai tarkoitukseen, eli valmisteluteko tulee tehdä henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Sillä toteutuuko tuo tarkoitus vai ei, ei rangaistusvastuun kannalta ole merkitystä.⁸⁵ Oikeastaan tarkoituksen ei tulekaan toteutua, sillä mikäli tarkoitettu seuraus aiheutuisi, kyse ei enää olisi valmistelusta, vaan täytetystä teosta tai sen yrityksestä. Luonnollisesti edellytetään lisäksi, että tekijällä on tahallisuus myös itse valmistelutekoon.

⁸⁰ HE 141/2012 vp, s. 34–35.

⁸¹ Asp – Ulväng – Jareborg 2010, mm. s. 35, 324 ja 377–378.

⁸² Tapani – Tolvanen 2013, s. 204.

⁸³ Matikkala 2013, s. 240.

⁸⁴ Tapani – Tolvanen 2013, s. 206.

⁸⁵ HE 141/2012 vp, s. 18.

Tarkoitustunnusmerkki on valmistelurikoksen keskeisin edellytys. Tämä perustuu siihen, että valmisteluvaiheessa tekijän objektiivisista toimista ei välttämättä voi päätellä kyseessä olevan rikoksen valmistelu⁸⁶. Valmisteluteko voi sellaisenaan näyttää ulospäin varsin arkipäiväiseltä. Esimerkiksi veitsen ostaminen on tavallinen arkipäiväinen teko, paitsi jos sen ostaminen tapahtuu henkirikoksen tekemistä varten. Siten tarkoitustunnusmerkki on välttämätön osa valmistelurikoksen rangaistussäännöstä. Näin voidaan rajata valmistelurikoksen soveltamisalaa niihin tilanteisiin, joissa on aidosti kyse toisen henkeä tai terveyttä vakavasti uhkaavista valmistelutoimista.

Valmistelurikoksen subjektiivinen vaaraedellytys edellyttää tekijältä päätöstä päärikoksen tekemisestä.⁸⁷ Kyse on siis siitä, että henkilö on päättänyt tehdä henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn ja valmistelutoimi tehdään edistämään tuota tavoitetta. Valmistelutekoa tehdessään henkilö pyrkii siten jonkin toisen rikoksen tekemiseen.⁸⁸ Tuo päärikos on syy tekijän toimille. Päätös rikoksen tekemisestä voi syntyä hetki ennen tekoa tai pidemmän ajan kuluessa. Valmistelurikos voi täten tapahtua ajallisesti varsin pitkän ajan kuluessa, eikä toimien tarvitse välttämättä tapahtua juuri ennen tavoitellun rikoksen täytäntöönpanon aloittamista. Tämä voi osaltaan hankaloittaa valmisteluteon ja tavoitellun pääteon yhteyden arviointia, sillä ulkoisesti havaittavia seikkoja on usein vähän. Lisäksi valmisteluteko itsessään saattaa olla täysin tavanomainen ja laillinen teko, esimerkiksi keittiöveitsen tai bensiinin ostaminen. Henkirikoksen tekemiseen on oltava tarkoitus käyttää esimerkin veistä tai bensiiniä, jotta sen hallussapito olisi valmistelurikoksena rangaistavaa. Mikäli ostamisen ja tarkoitetun pääteon välillä on pitkäkin aika, yhteyden toteennäyttäminen näiden välillä on lähes mahdotonta. Keittiöveitsen ostamiselle löytyy aina vaihtoehtoinen ja täysin laillinen selitys.

Rikosoikeudellisen vastuun ulottaminen teon alkuvaiheisiin merkitsee subjektiivisten, tekijän tietoa ja tarkoitusta koskevien edellytysten korostumista.⁸⁹ Käytännössä tämä merkitsee tekijän ajatusten ja tahdon merkityksen korostumista, minkä toteennäyttäminen on vaikeaa. Hallituksen esitys korostaakin sitä, että vastuun edellytyksiä tulee tästä syystä tulkita paitsi sääntelyn tarkoituksen mukaisesti, mutta myös kohtalaisen suppeasti. Keskeisenä elementtinä tulee olla tekijän päätös rikoksen tekemisestä, minkä avulla pyritään erottelemaan pahantahtoiset ajatukset rangaistavasta rikoksen valmistelusta.⁹⁰ Tekijän tarkoituksen arviointi tulee pohjautua konkreettisesti havaittaviin ulkoisiin seikkoihin.⁹¹ Kyse on kuitenkin teon kokonaisarvi-

⁸⁶ Frände at al. 2018, s. 267.

⁸⁷ Pöyhönen 2015, s. 48–53.

⁸⁸ Matikkala 2013, s. 240.

⁸⁹ HE 141/2012 vp, s. 34.

⁹⁰ Tikkala 2017, s. 10.

⁹¹ HE 141/2012 vp, s. 35.

oinnista, eikä subjektiivisille seikoille saa antaa liikaa painoarvoa. Tämä aiheuttaisi syytetyn näkökulmasta selkeän oikeusturvaongelman⁹², sillä näyttöä tekijän subjektiivisesta tarkoituksesta on lähes mahdotonta esittää.⁹³ Tekijän tarkoituksen arviointi on kuitenkin mahdollista tapahtumainkulun ja tekijän toiminnan perusteella.

Rikoksen yksilöinti – subjektiivisen tunnusmerkin kohde

Valmistelurikoksen rangaistavuus edellyttää tarkoitetun rikoksen arviointia. Valmisteluteolla ei välttämättä ole mitään objektiivisesti havaittavaa yhteyttä päärikoksen tunnusmerkistössä määriteltyyn toimintaan.⁹⁴ Valmisteluteolla vasta luodaan edellytyksiä päärikoksen toteuttamiselle. Valmistelurikoksen edellytyksenä kuitenkin on, että teko tehdään päärikoksen tekemistä varten. Tästä syystä päärikoksen tulee olla riittävän konkreettinen, mutta toisaalta sen kaikkia yksityiskohtia ei tarvitse olla määritelty etukäteen. Tavoitteena olevan päärikoksen tulee siten olla konkreettinen ja ainakin jollakin tavalla yksilöity teko.⁹⁵ Pelkästään henkilön yleinen valmius tarpeen tullen tehdä henkirikos tai toteuttaa törkeä pahoinpitely ei itsessään ole riittävää.⁹⁶ Teolla voi olla muitakin tarkoituseriä kuin henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekeminen, mutta ne eivät saa muodostaa olennaista osaa tekijän tavoitteenasettelusta.⁹⁷ Tekijän tulee siten ensisijaisesti tavoitella henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä, jotta valmistelurikos voi tulla sovellettavaksi.

Teon kohteen yksilöinnissä voidaan tulkinta-apuvälineenä käyttää niitä lähtökohtia, joiden perusteella arvioidaan, onko yllytyksen ja avunannon kohteena oleva päärikos riittävän konkreettinen ja yksilöity.⁹⁸ Yllyttäjän ja avunantajan tahallisuus kattaa muun muassa tietoisuuden tunnusmerkistöön liittyvistä seikoista eli tekoajasta, -paikasta ja -tavasta⁹⁹, mutta ennen kaikkea tiedon rikoksen kohteesta¹⁰⁰. Yllyttäjän tietoisuuden ei tarvitse kattaa yksityiskohtia siitä, miten teko tehdään, vaan riittävä vastaavuus yllyttäjän käsityksen ja toteutuneen teon välillä riittää.¹⁰¹ Voidaan katsoa, että yllyttäjältä ei edellytetä kovinkaan yksityiskohtaista tietoa siitä, miten teko toteutetaan, vaan riittävää rangaistavuuden kannalta on, että yllyttäjä tuntee pääteon ”suurin piirtein”.¹⁰² Siten muutokset esimerkiksi tekopaikan, -ajan tai -tavan osalta eivät välttämättä poista yllytyksen rangaistavuutta. Muutoksella voi olla merkitystä siinä tapaukses-

⁹² Hermunen 2004, s. 262.

⁹³ Elo 2017, s. 38.

⁹⁴ Matikkala 2013, s. 238.

⁹⁵ HE 141/2012 vp, s. 35.

⁹⁶ Frände et al. 2018, s. 268.

⁹⁷ HE 141/2012 vp, s. 35.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ HE 44/2002 vp, s. 155.

¹⁰⁰ Nuutila 1997, s. 351.

¹⁰¹ Tapani – Tolvanen 2013, s. 433.

¹⁰² Nuutila 1997, s. 356.

sa, mikäli mainitut seikat on korotettu tunnusmerkistötekijöiksi, rikoksen luonteen muuttaviksi tai sen kvalifioiviksi asianhaaroiksi.¹⁰³

Näiden yllytystä ja avunantoa koskevien periaatteiden nojalla voidaan katsoa, että valmisteltavan rikoksen tulee olla riittävän yksilöity etenkin sen kohteen tai kohdejoukon suhteen. Riippuen valmistelun tekotavasta, myös tekoväline, tekopaikka ja teko aika tulee olla jossain määrin tekijän tiedossa. Esimerkiksi yksityiskohtaisen suunnitelman (21:6 a.1:n 2. kohta) tulee olla huomattavasti tarkempi ja yksityiskohtaisempi kuin mitä saman lainkohdan sopimiselta edellytetään. Toisaalta henkirikoksen toteuttaminen ilman apuvälineitä, esimerkiksi kuristamalla, ei edellytä erityisiä konkreettisesti havaittavia valmistelutoimenpiteitä. Tekijä voi esimerkiksi seuraamalla varmistua kohdehenkilön olinpaikasta ja siten laatia yksityiskohtaisen suunnitelman (aikataulu, tekotapa ja kohde) surmaamistarkoituksessa. Voidaan katsoa, että rikosentekopäätöksen tehnyt tekijä tuntee ainakin suurin piirtein tavoittelemansa rikoksen. Tästä syystä voidaankin hyväksyä hieman epämääräinen määritelmä ”suurin piirtein tunnettava pääteko¹⁰⁴”, joka kuvaa osuvasti valmisteluteolta edellytettävää konkreettisuutta ja yksilöintiä.

Valmistelutoimen tulee kuitenkin kokonaisuuden kannalta olla tarpeeksi merkittävä. Teon tulee korottaa riittävästi valmistelun toteutumisen mahdollisuutta ja edistää päärikoksen tekemistä.¹⁰⁵ Mikäli valmistelutoimi voidaan ajatella pois tapahtumainkulusta ja rikos voitaisiin toteuttaa tästä huolimatta, kyse ei tällöin ole rangaistavasta valmistelusta. Valmisteluteon tarkoitustunnusmerkistön arviointi on usein samalla vaaran arviointia.¹⁰⁶ Mikäli vaara rikoksen toteutumisesta on vain vähäinen, ei valmisteluteko ole rangaistavaa.

Tarkoitettun teon törkeysarviointi

Valmistelurikos edellyttää, että valmisteluteko tehdään rikoslain 21 luvun 1 – 3 tai 6 §:ssä tarkoitettun rikoksen tekemistä varten. Valmistelun kohteena tulee siis olla tahallinen henkirikos eli tappo, murha tai surma. Lisäksi tekijän tarkoituksena voi olla myös törkeän pahoinpitelyn tekeminen. Perusmuotoinen pahoinpitely ei ole riittävää, vaan valmisteltavan teon tulee täyttää törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistö. Valmisteluteossa päärikoksen tekemistä ei ole vielä edes aloitettu. Koska kyse on näin varhaisesta vaiheesta, päärikoksen arviointi saattaa muodostua ongelmaksi. Oikeuden tulee pohtia, onko valmisteluteossa kyse ylipäättään rikok-

¹⁰³ HE 44/2002 vp, s. 155.

¹⁰⁴ ”Suurinpiirtein tunnettava pääteko” on Nuutilan arviointitermi, joka liittyy avunantajan tahallisuuteen. Nuutila 1997, s. 356.

¹⁰⁵ HE 141/2012 vp, s. 23.

¹⁰⁶ Lisää vaaraedellytyksestä kappaleessa 3.4.1. Vaaraedellytys.

sen valmistelusta, ja jos näin on, mitä rikosta menettelyllä on valmisteltu.¹⁰⁷ Valmistelurikoksen soveltumista arvioitaessa on siten kiinnitettävä huomiota myös valmisteltavan teon luonteeseen. Kyse on siten ainoastaan *törkeiden* henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten valmistelusta, kuten säännöksen nimikin kertoo.

Tarkoitettu pääteko on rajattu koskemaan vain tahallisia henkirikoksia ja törkeää pahoinpitelyä. Muiden rikosten valmisteleminen ei ole rangaistavaa RL 21 luvun 6 a§:n nojalla. Rangaistavuus on siten sidottu törkeään tekemuotoon.¹⁰⁸ Valmisteltavan teon tulee täyttää kvalifiointi- eli ankaroittamisperuste sekä lisäksi valmisteltua tekoa on pidettävä myös kokonaisarvostelussa törkeänä. Käytännössä arviointi valmistelun kohteena olevasta rikoksesta voi olla hankalaa.¹⁰⁹ Rajanvedon hankaluus korostuu erityisesti pahoinpitelyn ja törkeän pahoinpitelyn välillä, sillä arvio tulee tehdä valmisteluteon tekohetken mukaisten tietojen varassa. Täytetyn rikoksen tai sen yrityksen osalta törkeysarvioinnissa voidaan huomioida niitä seikkoja, jotka ovat tiedossa vasta kun teon täytäntöönpano on aloitettu. Valmistelurikosten osalta kokonaisarvostelulla ei ole samaa merkitystä kuin täytetyllä teolla, mutta tulkinnassa voidaan noudattaa samoja suuntaviivoja.¹¹⁰

Valmisteltavan rikoksen törkeysarviointi tulee pystyä tekemään suoritettujen toimien tai rikossuunnitelman perusteella. Kyse on siten valmistelurikoksen tekohetkellä tiedettyjen seikkojen arvioinnista. Hankalaksi asian tekee se, että tapaus voi näyttää jälkikäteen arvioituna aivan erilaiselta. Toisaalta kuinka varmasti voidaan arvioida se seikka, mitä henkilö tulisi lopulta tekemään? Henkilön kiistäessä tappo- tai vahingoittamistahallisuuden, on syyttäjän pystyttävä näyttämään ulkoisesti havaittavin tapahtumankulun ja tekijän toimien perusteella, että kyse on ollut vähintään törkeästä pahoinpitelystä. Törkeän pahoinpitelyn osalta vahvana näyttönä voidaan pitää aseiden tai muun hengenvaarallisen rikoksentekovälineen hallussapitoa. Kyseisillä rikoksentekovälineillä voidaan aiheuttaa niin vakavat henkeen tai terveyteen kohdistuvat vammat, että tulevaa rikosta voitaisiin pitää vähintään törkeänä pahoinpitelyä. Törkeän pahoinpitelyn kvalifiointiperusteina onkin vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden tai hengenvaarallisen tilan aiheuttaminen taikka ampuma- tai teräaseen tai muun niihin rinnastettavan hengenvaarallisen välineen käyttäminen (RL 21 luvun 6§).

Edellä esitetyn perusteella voidaan katsoa, että mikäli valmisteluteossa on tarkoitus käyttää vaarallista tekovälinettä, kyse on kvalifiointiperusteen mukaisesti (vähintään) törkeästä pahoinpitelystä ja valmistelurikos voisi siten tulla sovellettavaksi pääteolle asetettujen edellytys-

¹⁰⁷ LaVM 8/2013 vp, s. 3.

¹⁰⁸ HE 141/2012 vp, s. 35.

¹⁰⁹ Frände et al. 2018, s. 268.

¹¹⁰ HE 141/2012 vp, s. 35.

ten täyttymisen osalta. Lain esitöissä pohditaan myös murhan osalta rangaistavuuden sitomista tekojen törkeään muotoon.¹¹¹ Riittävää kuitenkin on, että valmisteltava rikos täyttää tahallisen henkirikoksen tunnusmerkistön. Siten syyksilukemisen kannalta ei ole merkitystä sillä, onko henkilö tehnyt valmisteluteon tapon vai murhan tekemistä varten. Ero tapon tai murhan valmistelun välillä voi tulla arvioitavaksi rangaistusta mitattaessa. Arvioinnin haasteet ilmevätkin ennemmin törkeän pahoinpitelyn ja muiden mahdollisten rikosten, kuten pahoinpitelyn, vaaran aiheuttamisen tai törkeän vammantuottamuksen toteutumisen mahdollisuuden välillä.

3.3. Tunnusmerkistö

3.3.1. Ase

... (Joka) pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa, (...)

Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun ensimmäisenä tekotapana on kohdan 1 mukaisesti tekovälineen hallussapito. Rangaistavaksi on säädetty hengenvaarallisen rikosentekovälineen hallussapito, mikäli tekijän tarkoitus on suorittaa sen avulla murha, tappo, surma tai törkeä pahoinpitely. Kyse on siis tulevan rikoksen täytäntöönpanossa käytettävän tekovälineen hallussapidosta.¹¹² Tekovälineen hallussapidon on katsottu olevan tarpeeksi konkreettinen ja moitittava valmistelutoimenpide, jotta henkilö voidaan tuomita törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta. Tunnusmerkistön tarkkarajaisuuden näkökulmasta tekovälineen hallussapito on myös riittävän konkreettinen valmistelutoimenpide.¹¹³ Tekovälineen hallussapito on yleisesti ottaen helposti ulkopuolisen havaittavissa ja se voidaankin lain tekotavoista helpoiten näyttää toteen.¹¹⁴

Välineen hallussapidolle voi olla myös jokin perusteltu, täysin laillinen tarkoitus, kuten veitsen tai ampuma-aseen luvallinen hallussapito. Siksi onkin huomioitava, ettei pelkkä välineen hallussapito osoita vielä rikoksen valmistelua, vaan henkilöllä on oltava myös tarkoitus toteuttaa rikos käyttäen tuota kyseistä välinettä viimekätisenä tekovälineenä.¹¹⁵ Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että välineen hallussapidolle ei tule olla muuta uskottavaa syytä, kuin tarkoitus tehdä lainkohdassa tarkoitettu rikos. Sillä, miten väline on tullut tekijän haltuun, ei ole rangaistavuuden kannalta merkitystä. Kyseessä voi olla esimerkiksi ostaminen, anastaminen,

¹¹¹ HE 141/2012 vp, s. 35.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Elo 2017, s. 21.

¹¹⁵ HE 141/2012 vp, s. 36.

löytäminen tai valmistaminen.¹¹⁶ Ratkaisevaa on siten ainoastaan se, että väline on tekijän hallussa.

Säännöksessä mainitut ampuma-ase ja teräase sekä muu niihin rinnastettava hengenvaarallinen väline on vastaava ilmaisu, kuin mitä törkeän pahoinpitelyn (RL 21 luvun 6§ 1. momentin 3 kohta) ja törkeän ryöstön (RL 31 luvun 2§:n 1. momentin 3 kohta) tunnusmerkistössä on kvalifiointiperusteena mainittu.¹¹⁷ Pahoinpitelyä ja ryöstöä voidaan pitää törkeänä, jos teossa on käytetty ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä. Ampuma-aseen käyttö törkeän pahoinpitelyn välineenä on katsottu niin tuomittavaksi, että se korottaa pahoinpitelyn moitittavuutta törkeäksi pahoinpitelyksi. Näin on myös törkeän ryöstön osalta. Valmistelurikoksen 1 kohdan tunnusmerkkien sisällön tulkinnassa voidaan siten hyödyntää kyseisiä lainkohtia, niiden esitöitä, oikeuskäytäntöä ja muita tulkintaperusteita.

Ampuma- ja teräase tai muu niihin rinnastettava hengenvaarallinen väline

Valmistelurikoksen tunnusmerkistön 1-kohdan mukainen hallussapidetty ase voi siis ensinnäkin olla ampuma- ja teräase tai muu niihin rinnastettava hengenvaarallinen väline. Ampuma-aseita ovat esimerkiksi erilaiset pistoolit, revolverit, kiväärit, haulikot jne.¹¹⁸ Tikarit, stiletit ja pistimet ovat esimerkkejä teräaseista. Oikeuskäytännössä ja aiheeseen liittyvien lakien esitöissä on mainittu esimerkkejä ampuma- ja teräaseisiin rinnastettavista hengenvaarallisista välineistä. Näitä ovat muun muassa erilaiset pommit, myrkylliset tai tukahduttavat kaasupanokset ja räjähteet. Teräaseisiin rinnastettavia esineitä ovat esimerkiksi jousipatukka ja nyrkkirauta sekä erilaiset ketjusta, kaapelista, metalliputkesta tai vaijerista valmistetut ja niihin rinnastettavat lyömäaseet.¹¹⁹ Järjestyslaissa (612/2003) on listattu vaarallisia esineitä, kuten nyrkkirauta ja heittotähti (9 §) sekä toisen vahingoittamiseen soveltuvia esineitä, esimerkiksi patukat, jouset ja pesäpallomailat (10 §). Järjestyslaissa mainitut välineet eivät kuitenkaan välttämättä rinnastu kvalifiointiperusteena tarkoitettuun hengenvaaralliseen välineeseen, vaan arviointi on tapauskohtaista.

Törkeän pahoinpitelyn ja törkeän ryöstön osalta muiden kuin ampuma- tai teräaseiden tai niihin rinnastettavien hengenvaarallisten välineiden käyttäminen ei voi toimia ankaroitamispe-

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid., s. 35–36.

¹¹⁸ Ampuma-ase määritellään yleisluonteisesti ampuma-aselain 2 §:ssä: ”Ampuma-aseella tarkoitetaan välinettä, jolla ruutikaasunpaineen, nallimassan räjähdyspaineen tai muun räjähdyspaineen avulla voidaan ampua luoteja, hauleja tai muita ammuksia taikka lamaannuttavia aineita siten, että siitä voi aiheutua vaaraa ihmiselle. Ampuma-aseeksi katsotaan myös sellainen esine, joka muistuttaa ampuma-asetta ja joka rakenteensa tai valmistusmateriaalinsa puolesta on ilman erityistietoja ja -taitoja muunnettavissa toimivaksi ampuma-aseeksi”.

¹¹⁹ HE 141/2012 vp, s. 36.

rusteena.¹²⁰ Tekovälineiden luettelo on siten tyhjentävä. Tekovälineen rajaaminen täten vain aseeseen tai muuhun niihin rinnastettavaan välineeseen rajaa pois muut mahdollisesti hengenvaaralliset välineet kuten kivet, laudanpätkät, lasipullot tai monet kodin esineet, sillä nämä eivät rinnastu aseeseen.¹²¹ Tällä on haluttu korostaa varsinaisten aseiden käytön suurempaa tuomittavuutta.¹²² Valmistelurikoksen osalta on katsottu, ettei tämä määritelmä ole vielä riittävä, ja rangaistavaksi on säädetty myös sellaisen muun välineen hallussapito, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä lainkohdassa tarkoitettussa rikoksessa.

Väline, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa

Henkirikos tai törkeä pahoinpitely voidaan toteuttaa hyvin monella eri tekovälineellä. Tyhjentävää luetteloja hengenvaarallisista välineistä on mahdotonta laatia, sillä lähes kaikkia välineitä voidaan käyttää toisen henkeä uhkaavalla tavalla. Valmistelurikoksen osalta tekovälineen määritelmää on laajennettu koskemaan myös muita välineitä, jotka erityisesti soveltuvat käytettäväksi valmistelun kohteena olevan rikoksen täytäntöönpanossa. Väline tai aine voi olla sellaisenaan aseena kaltainen ja hengenvaarallinen, mutta tunnusmerkin toteutumisen kannalta tämä ei ole välttämätöntä.¹²³ Keskeistä onkin välineen erityinen soveltuvuus käytettäväksi henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn toteuttamisessa.¹²⁴ Erityistä soveltuvuuden merkitystä ei ole tarkemmin avattu lain esitöissä. Voidaan kuitenkin katsoa, että tällä viitataan siihen, että vaikka väline soveltuu muihinkin käyttötarkoituksiin, pitää välineen soveltumisen rikoksentekevänä olla helposti havaittavissa.¹²⁵ Vakavat henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset voidaan toteuttaa monin eri tekovälinein, usein muuten täysin tavallisten ja laillisten välineiden avulla. Henkirikos voidaan toteuttaa esimerkiksi tukehduttamalla tyynyllä, jolloin tyyny on henkirikoksen tekoväline. Tyynyä tuskin kuitenkaan voidaan pitää ampuma- tai teräaseeseen rinnastettavana hengenvaarallisena välineenä. Tyynyn hallussapitoa ei myöskään voidane pitää rangaistavana valmisteluna muutenkaan, sillä sen hallussapidolle löytyy aina myös hyväksyttävä syy, eikä sen pääasiallinen käyttötarkoitus liity mitenkään toisen vahingoittamiseen.

Erityisesti henkirikoksessa tai törkeässä pahoinpitelyssä käytettäväksi soveltuvaa välinettä ei ole tarkemmin rajattu, vaan se voi olla lähes mikä vain. Esimerkkeinä voidaan mainita myrkytys tai köysi. Tekovälinettä koskeva edellytys toteutuu myös silloin, kun tekijä pitää hallussaan sellaista aineiden ja välineiden joukkoa, joista voidaan välittömästi valmistaa lopullinen

¹²⁰ Frände et al. 2018, s. 591–592.

¹²¹ Ibid., s. 259

¹²² HE 94/1993 vp, s. 96.

¹²³ HE 141/2012 vp, s. 36.

¹²⁴ Frände et al. 2018, s. 268.

¹²⁵ Elo 2017, s. 21.

rikoksentekoväline. Esimerkiksi tietyistä aineista ja kemikaaleista voidaan valmistaa räjähdysaineita.¹²⁶ Vastaavasti erillisinä osina olevasta ampuma-aseesta voidaan koota rikoksessa käytettäväksi aiottu ampuma ase. Valmistelurikoksen 1-kohdan tunnusmerkistö ei vielä täyty, mikäli tekijällä ei ole hallussa niitä kaikkia tarvittavia osia, aineita tai tarvikkeita, joita rikoksentekovälineen valmistamiseen tarvitaan.¹²⁷

3.3.2. Sopiminen

RL 21 luvun 6 a§:n 1 momentin 2 kohdan mukaan valmistelurikoksesta tuomitaan se, joka *sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman jonkin mainitun rikoksen tekemisestä*. Lain 2 kohta pitää siten sisällään kaksi hyvinkin erilaista tekotapaa. Esitöistä ei ilmene perustetta, miksi nämä tekemuodot on yhdistetty samaan kohtaan. Säännöksessä ei kuitenkaan edellytetä, että sekä sopimisen että suunnitelman tulisi toteutua samanaikaisesti. Rikoksesta sopiminen ja yksityiskohtaisen suunnitelman laatiminen voivat käytännössä toteutua samassa teossa, mutta näin ei kuitenkaan tarvitse olla. Ne ovat siten toisistaan erillisiä valmistelurikoksen tunnusmerkkejä, jotka olisi hyvin voitu säätää omiksi kohdiksi. Tästä syystä tekotapoja on nyt käsitelty erillisissä kappaleissa.

Rikoslain 21 luvun 6 a§:n 1 momentin toisen kohdan mukaan rangaistavaa on sopia toisen kanssa tapon, murhan, surman tai törkeän pahoinpitelyn tekemisestä. Kyse on salahanketyypisestä toiminnasta, missä kaksi tai useampi henkilö sopii yhdessä rikoksen tekemisestä etukäteen. Mitä enemmän henkilöitä liittyy salahankkeeseen, sitä todennäköisempää on rikoksen toteutuminen. Edellytykset rikoksen tekemiselle lisääntyvät, sillä useampi tekijä tuo lisää resursseja sekä mahdollistaa tehokkaamman ja tarkemman suunnittelun. Yhteisestä rikossuunnitelmasta luopuminen on myös vaikeampaa ryhmäpaineen vuoksi.¹²⁸

Osallistuminen

Sopimisessa on kyse yhteisestä päätöksestä tehdä laissa mainittu rikos.¹²⁹ Sopiminen edellyttää vähintään kahden henkilön yhteistä tahdonilmaisua rikoksen tekemiseen. Vaikka sopimusta voi olla tekemässä useampi henkilö, ei tämä tarkoita kuitenkaan sitä, että kaikkien tarvitsisi myös osallistua itse teon tekemiseen.¹³⁰ Käytännön toteuttaminen voi jäädä vain yhden sopijakumppanin tehtäväksi. Osapuolten on myös mahdollista sopia, että teon tekee joku täysin ulkopuolinen henkilö, vaikkakin tavanomaisempaa on, että kaikki osalliset ovat mukana sopimisessa. Ulkopuolinen tekijä voisi tulla kyseeseen esimerkiksi tilanteessa, jossa kaksi hen-

¹²⁶ HE 141/2012 vp, s. 36.

¹²⁷ LaVM 8/2013 vp – HE 141/2012 vp, s. 5.

¹²⁸ HE 141/2012 vp, s. 27.

¹²⁹ Frände et al. 2018, s. 269.

¹³⁰ HE 141/2012 vp, s. 36.

kilöä sopivat rikoksen tekemisestä ja joko yllyttävät tai palkkaavat kolmannen tekemään kyseisen teon. Mikäli kolmas ei ole ollut päättämässä teon yksityiskohdista, voidaan katsoa, ettei hänen rikosoikeudellinen vastuunsa ylety teosta sopimiseen.¹³¹ Esimerkin tapauksessa yhdistyvät valmistelurikoksen kohdat kaksi ja kolme, eli sopiminen sekä palkkaaminen, yllyttäminen tai lupautuminen. Molemmissa kohdissa kyse on rikoksen tekemiseen kohdistuvista tahdonilmaisuuksista.

Muoto

Laissa mainitaan tunnusmerkkinä sopiminen, mutta hallituksen esityksessä määritelmää on tarkennettu lain sanamuodosta. Pelkkä rikoksen tekemisestä keskusteleminen ei vielä toteuta sopimisen tunnusmerkistöä, vaan rikoksen tekemisestä tulee *nimenomaisesti sopia*. Sopimukselta ei kuitenkaan edellytetä mitään erityistä muotoa.¹³² Siten suullinen sopiminenkin täyttää rikoksen tunnusmerkistön, vaikkakin suullisen sopimuksen olemassaolon ja sisällön toteen näyttäminen on vaikeampaa kuin kirjallisen sopimuksen. Toisaalta harvemmin kukaan laatii kirjallista sopimusta rikoksen tekemisestä. Kirjallinen sopimus voi tosin muodostua esimerkiksi sähköpostikirjeenvaihdosta tai muista sähköisistä keskusteluvälineistä, jotka tallentavat keskustelutiedot.¹³³ Myös poliisin käytössä olevat televalvontakeinot saattavat auttaa sopimuksen olemassaolon havaitsemisessa ja arvioinnissa. Tämä kuitenkin edellyttää viranomaisilta etukäteistietoa mahdollisesta rikoksen tekemisestä, mikä valmisteluvaiheessa on erittäin epätodennäköistä.

Kohde

Sopimisen kohteena tulee olla tietyn konkreettisen rikoksen tekeminen.¹³⁴ Teon tulee olla riittävän yksilöity, jotta sopimista voidaan pitää rikoksen valmistelutoimena ja siten rangaistavana. Hallituksen esityksessä on todettu, että kohteen tai kohdejoukon määrittelemineen on yksi teon tärkeimmistä yksilöivistä seikoista.¹³⁵ Uhriksi voi olla sovittu tietty henkilö tai tietyssä asemassa oleva henkilö. Tämä katsotaan rangaistavuuden kannalta riittävän tarkaksi rikoksen yksilöimistiedoksi. Toisaalta henkilöt voivat sopia tekevänsä esimerkiksi koulusurman, jolloin etukäteen ei voida määritellä yksittäisiä uhreja, vaan kohdejoukkona ovat oppilaitoksen oppilaat ja opettajat.¹³⁶ Tällöin rangaistavuus ei edellytä kohteen sitomista tarkoin yk-

¹³¹ Elo 2017, s. 26.

¹³² HE 141/2012 vp, s. 36.

¹³³ Elo 2017, s. 26.

¹³⁴ HE 141/2012 vp, s. 36.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid.

silöityyn uhuriin, vaan riittävä edellytys rangaistavalle valmistelulle on tietyn riittävän tarkasti rajatun uhrijoukon määrittäminen.

Vaikka teon tuleekin olla riittävän yksilöity, ei sopimisen tarvitse kattaa kaikkia rikoksen yksityiskohtia.¹³⁷ Hallituksen esityksessä mainitaan yksilöivänä seikkana vain kohde tai kohdejoukko. Henkirikos ja törkeä pahoinpitely ovat korostetusti tiettyyn henkilöön kohdistuvia rikoksia. Tästä syystä rikoksen kohde on usein etukäteen tiedossa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö teon muitakin elementtejä tulisi ottaa huomioon arvioitaessa teon yksilöimistä. Mikäli kaksi henkilöä sopivat tietyn uhrin tappamisesta, mutta jättävät tekotavan, tekovälineen, tapahtumapaikan tai ajan sopimatta, voidaan katsoa, että teko jää liian abstraktiksi.¹³⁸ Rangaistava valmistelu edellyttää, että sopimisen kohteena on tietyn konkreettisen rikoksen tekeminen.

Toisaalta voidaan kuvitella tilanne, jossa henkilöt sopivat henkirikoksen toteuttamisesta, siten että tekotapa, tekoväline, tekopaikka ja tekoaika sekä muut teon yksityiskohdat ovat päätettyinä, mutta teon kohde jää auki tai sattuman varaan. Teon paikan ja ajan valinta rajaavat osaltaan kohdejoukkoa, eikä uhrien yksilöimistä edellytetä. Tapaus rinnastuukin esitöissä esitettyyn oppilaitokseen tehtävään hyökkäykseen. Tällöin teon kohde voi olla tekijöille yhdentekevää ja tärkeämpää onkin uhrimäärä ja uhriksi joutumisen sattumanvaraisuus.¹³⁹ Rikoksen tekemisen sopimiselta voidaan siten edellyttää ainakin jonkinlaista pääpiirteittäistä suunnitelmaa.

3.3.3. Yksityiskohtaisen suunnitelman laatiminen

RL 21 luvun 6 a§:n 1. momentin 2 kohdan toisena valmistelutoimena rangaistavaksi on säädetty yksityiskohtaisen suunnitelman laatiminen murhan, surman, tapon tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Suunnitelman voi laatia yksi henkilö, mutta siihen voi osallistua myös useampi tekijä. Tällöin kaikkia suunnitelman tekijöistä rangaistaneen tekijöinä tai mahdollisesti avunantajina, riippuen heidän osuutensa merkittävydestä.¹⁴⁰ Tunnusmerkistön toteutuminen ei edellytä, että yksityiskohtaisen suunnitelman laatijan itsensä on tarkoitus tehdä teko. Henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten laaditun suunnitelman voi siten toteuttaa joku toinen kuin suunnitelman tekijä.

Määritelmä

¹³⁷ HE 141/2012 vp, s. 36.

¹³⁸ Elo 2017, s. 27.

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Ibid., s. 30.

Koska pelkistä pahoista ajatuksista henkilöä ei voida rangaista, suunnitelman laatimisen rangaistavuus edellyttää suunnitelmalta riittävää yksityiskohtaisuutta.¹⁴¹ Rangaistavana suunnitelmana ei voida pitää pelkkää rikosentekopäätöstä.¹⁴² Yksityiskohtaisen suunnitelman tulee olla tosiasioihin perustuva toimintakokonaisuuden suunnitelma, joka luo edellytykset ja on välttämätön rikoksen toteutumisessa.¹⁴³ Näin ollen pelkkä pääpiirteittäinen suunnitelma ei riitä, vaan suunnitelmalta edellytetään yksityiskohtaisuutta. Suunnitelmalta ei tosin vaadita, että rikossuunnitelman kaikki pienimmätkin yksityiskohdat olisivat lopullisesti päätetty. Siten yksityiskohtaisen suunnitelman tulee olla huomattavasti tarkempi kuin mitä saman lainkohdan sopimiselta edellytetään.

Hallituksen esityksestä ei tarkemmin ilmene, miten yksityiskohtainen suunnitelman tulee olla. Rikoksen tekeminen edellyttää lähes aina jonkinlaisen suunnitelman olemassaoloa, pois lukien kaikkein spontaaneimmat tapaukset.¹⁴⁴ Tulkinta suunnitelman tarkkuuden suhteen riippuu siten toteutettavaksi tarkoitetusta teosta. Yksityiskohtaiselta suunnitelmalta voidaan edellyttää esimerkiksi teon kohteen, tekotavan, -ajan tai -paikan määrittämistä. Mitään tarkkaa määrittelyä edellytyksistä ei ole, joten voidaan katsoa, että arviointi tulee tehdä tapauskohtaisesti ottaen huomioon suunnitellun teon ominaispiirteet. Tekotapana yksityiskohtaisen suunnitelman laatiminen ei välttämättä sovellu kaikkiin tekoihin. Esimerkiksi henkirikos voidaan tehdä ilman erityistä yksityiskohtaista suunnitelmaa tai tarkkoja etukäteisvalmisteluja. Spontaanisti tapahtuva rikos ei vaadi tarkkaa suunnitelmaa, eikä suunnitelma siten olisi edes välttämätön rikoksen toteuttamisessa. Sen sijaan usean henkilön toteuttamassa kouluampumistapauksessa suunnitelma on olennainen osa tekoa, joka vaatii onnistuakseen paljon ennakkovalmisteluja.¹⁴⁵

Suunnitelman muodosta ei ole lainkaan mainintaa lain esitöissä eikä oikeuskirjallisuudessa. Suunnitelma voinee olla sopimuksen tavoin sekä kirjallinen, että henkilön mielessään tekemä ”suullinen” suunnitelma. Usean henkilön suunnitellessa tekoa, voi lainkohdassa tarkoitettu yksityiskohtainen suunnitelma muodostua viesteistä tai muista sähköisistä keskusteluista, jotka tallentuvat kirjalliseen muotoon. Suunnitelman toteennäyttäminen on joka tapauksessa hankalaa. Miten voidaan todistaa henkilön ajatukset tai tarkoitus? Toisaalta kuka kirjaa ylös rikoksen tekemistä koskevan suunnitelman? Kyse onkin niiden konkreettisten ja ulospäin nähtävillä olevien seikkojen hahmottamisesta ja arvioinnista eli siitä, muodostuuko niistä riittävän yksityiskohtainen kokonaisuus, jotta kyse olisi rangaistavasta suunnitelmasta.

¹⁴¹ HE 141/2012 vp, s. 36.

¹⁴² Elo 2007, s. 29.

¹⁴³ HE 141/2013 vp, s. 36–37.

¹⁴⁴ Matikkala 2013, s. 243.

¹⁴⁵ Elo 2007, s. 29.

3.3.4. Yllyttäminen

RL 21 luvun 6 a§:n 1. momentin 3 kohdan mukaan valmistelurikoksesta tuomitaan se, joka *palkkaa, käskee tai muuten yllyttää toista mainitun rikoksen tekemiseen taikka lupautuu tai tarjoutuu tekemään sen*. Lain 3 kohta pitää siten sisällään monta hyvinkin erilaista tekotapaa. Kyse on erilaisista tahdonmuodostuksista. Toisaalta rangaistavaa on yllyttää toista tekemään henkirikos tai törkeä pahoinpitely ja toisaalta kiellettyä on myös suostua tekemään mainittu rikos. Esitöistä ei ilmene perustetta, miksi nämä tekemuodot on yhdistetty samaan kohtaan. Säännöksessä ei kuitenkaan edellytetä, että näiden tekemuotojen tulisi toteutua samanaikaisesti. Rikoksesta sopiminen ja yksityiskohtaisen suunnitelman laatiminen voivat käytännössä toteutua samassa teossa, mutta näin ei kuitenkaan tarvitse olla. Tahdonilmaisu voi myös jäädä täysin yksipuoliseksi. Rikokseen yllyttäminen ja lupautuminen rikoksen tekemiseen ovat siten toisistaan erillisiä valmistelurikoksen tunnusmerkkejä, jotka olisi hyvin voitu säätää omiksi kohdiksi. Tekotavat on siten tässä eroteltu erillisiksi kappaleikseen.

Rikoslain 21 luvun 6 a§:n 1 momentin 3 kohdan mukaan rangaistavaa on *palkata, käskeä tai yllyttää* toista tapon, murhan, surman tai törkeän pahoinpitelyn tekemiseen. Yllytys toimii siten yläkäsitteenä, joka kattaa yllytyksen yleisimmät tyyppitilanteet - palkkaamisen ja käskeyttämisen, mutta myös muut yllytyksen muodot. Ainoastaan pilailu ja muut ei vakavissaan tarkoitetut ilmaisutavat ovat poissuljettuja.¹⁴⁶

Yllytyksestä säädetään rikoslain 5 luvun 5 §:ssä, jonka mukaan yllytyksestä rangaistaan henkilöä, joka tahallaan taivuttaa toisen tahalliseen rikokseen tai sen rangaistavaan yritykseen. Rangaistava yllytys edellyttää, että yllyttäjä saa tekijän päättämään rikoksen tekemisestä.¹⁴⁷ Valmistelurikoksen 3 kohdassa tarkoitettu yllyttäminen rinnastuu pääosin RL 5:5:n yllyttämiseen, mutta siinä ei edellytetä, että yllytetty tekee rikoksen tai syyllistyy sen yritykseen. RL 21 luvun 6 a§:n 1 momentin 3 kohdan tunnusmerkistö toteutuukin jo silloin, kun henkilö yrittää taivuttaa toista tekemään aiotun rikoksen. Rangaistavaa on vakavasti otettava toisen yllyttäminen lainkohdassa tarkoitetun rikoksen tekemiseen, riippumatta siitä toteutuuko yllytyksessä rikoksentekopäätös vai ei. Säännöstä voidaankin kuvata yritetyksi yllytykseksi tai epäonnistuneeksi yllytykseksi.¹⁴⁸ Yllyttäminen, joka on selvästi ”vain” leikinlaskua tai uhoamista, ei ole rangaistavaa.¹⁴⁹

Yllyttäjän toiminta vastaa siten sitä, mitä RL 5 luvun 5 §:ssä edellytetään yllytykseltä, mutta yllytyksessä henkilössä ei synny rikoksentekopäätöstä, hän ei toteuta rikosta tai hän luopuu

¹⁴⁶ Frände 2012, s. 262.

¹⁴⁷ Ibid., s. 260.

¹⁴⁸ Frände et al. 2018, s. 270.

¹⁴⁹ HE 141/2012 vp, s. 37.

rikoksen tekemisestä ennen kuin teko on edennyt rikoksen yritykseksi. Yllytetty ei siten reagoi yllytykseen yllyttäjän tarkoittamin tavoin.¹⁵⁰ Mikäli yllytetty tekisi yllytyksen johdosta kyseisen teon tai yrittäisi sitä, kyse ei yllyttäjän osalta ole enää vain rikoksen valmistelusta, vaan yllyttäjää rangaistaan normaalisti yllytyksestä täytettyyn tekoon tai yritykseen¹⁵¹. Tällöin yllyttäjän vastuu on lähtökohtaisesti samalla tasolla kuin itse päätekijän. Vaikka rikoslaissa on siten kaksi eri säännöstä yllytyksestä (RL 5 luvun 5 § ja RL 21 luvun 6 a§:n 1 momentin 3 kohta), eivät nämä tule sovellettavaksi samaan aikaan. Valmistelua koskeva yllytys­säännös väistyy, mikäli teko toteutetaan.

RL 21 luvun 6 a§:n 1 momentin 3 kohdan tekemuodoissa on kysymys tekijän tahdonilmaisusta toimia henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Jotta valmistelurikos tulisi tämän kohdan mukaisesti sovellettavaksi, tulee tuon yllytyksen epäonnistua. Tämä perustuu siihen, että mikäli teko toteutuu yllyttäjän tahdon mukaisesti ja rikos etenee yritykseksi tai täytetyksi teoksi, kyse on RL 5:5 mukaisesta yllytyksestä. Siten voidaankin perustellusti kysyä, miten kyseinen valmistelutoimi tulee ilmi. Miten valmistelutoimiin voidaan puuttua? Tuleeko tapauksia, joissa säännös tulee sovellettavaksi? Tuskin kukaan yrittää tilata henkirikosta julkisesti tai kirjallisesti niin, että siitä jää todistusaineistoa. Yllytyksestä tietää usein vain yllyttävä ja yllytetty. Yllytetty voisi tietysti itse tuoda ilmi, että häntä on yritetty saada tekemään rikos. Kovin yleiseltä tilanne ei kuitenkaan vaikuta.

Palkkaaminen

Palkkaaminen on yksi yllytyksen tyyppitilanteista, joka nimenomaisesti mainitaan lainkohdassa. Palkkaamisella tarkoitetaan palkkion tai jonkin edun tarjoamista rikoksen tekemisestä.¹⁵² Usein valmistelulainsäädännön 1 momentin 2 ja 3 kohdat tulevat sovellettavaksi samanaikaisesti. Näin etenkin, kun kyse on henkirikoksen tekemisen sopimisesta palkkiota vastaan. Rikoksen tilaaminen on malliesimerkki valmistelurikoksessa tarkoitettua palkkaamisesta. Palkkaamista koskeva säännös on lainsäätäjän ratkaisu rikoksen tilaamisen rangaistavuuden tarpeeseen.¹⁵³ Ennen valmistelulainsäädännöstä rikoksen tilaaminen tai yllytys eivät ole olleet lainkaan rangaistavaa, mikäli yllytys ei ole johtanut edes rikoksen yritykseen.

Käskeminen

Yllytyksen muotona käskeminen edellyttää käskyvaltasuhdetta käskijän ja teon toteuttajan välillä. Käskeminen yhdistyy jengi- tai järjestäytyneeseen rikollisuuteen, joissa kyseinen tiuk-

¹⁵⁰ HE 44/2002 vp, s. 148.

¹⁵¹ HE 141/2012 vp, s. 37.

¹⁵² Frände et al. 2018, s. 240.

¹⁵³ HE 141/2012 vp, s. 27.

ka sisäinen hierarkiarakenne on yleistä. Järjestäytyneen rikollisuuden johtohenkilöt eli teosta tosiasiassa päättäneet henkilöt eivät välttämättä osallistu varsinaisen rikoksen tekemiseen millään tavoin, vaan teon toteuttavat muut jäsenet.¹⁵⁴ Rangaistavuus edellyttää, että käskynantajalla on sellainen käskyvalta, jota voidaan suurella todennäköisyydellä olettaa noudatettavan.

Jotta käskynantajan toiminta täyttää rangaistavuuden edellytykset, tulee käskyn olla tarpeeksi yksilöity etenkin rikoksen kohteen osalta. Käskyn ei tarvitse olla yksityiskohtainen, mutta siitä on selvästi käytävä ilmi yllyttävän henkilön tahto henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemiseen. Käskynantaja voi osoittaa tahtonsa yhdelle henkilölle tai suuremmalle, tietylle yksilöidylle henkilöjoukolla. Näin tapahtuu varsinkin järjestäytyneen rikollisuuden yhteydessä. Rangaistavuus ei siten edellytä, että käskyä olisi osoitettava tietylle henkilölle, eikä käskynantajan tarvitse yksilöidä, kuka tuosta tietyistä joukosta toteuttaa käskyn.¹⁵⁵ Jotta toiminta olisi rangaistavaa, tulee käskynantajan voida olettaa, että hänen käskynsä seurauksena joku todella toteuttaa rikoksen.

Muu yllyttäminen

Valmistelurikoksen 1 momentin kolmannessa kohdassa mainittu muu yllyttäminen voidaan määritellä yllyttämistä koskevien yleisten sääntöjen perusteella.¹⁵⁶ Yllytykseksi voidaan siten katsoa esimerkiksi painostaminen, kiristäminen, uhkaileminen ja muu vaikuttaminen. Myös toisen erehdyttäminen¹⁵⁷ tai houkuttelu¹⁵⁸ voidaan arvioida yllyttämiseksi, kunhan tekijän toiminta on ollut tahallista.

Tappokäskyn antaminen ja toimeksianto on tehty rangaistavaksi toisen henkilön henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluna. Rangaistavuus edellyttää, että yllytetyssä henkilössä ei synny rikosentekopäätöstä. Mikäli yllytetty tekee tai yrittää tehdä sen teon, johon häntä on yllytetty, rangaistaan yllyttäjää normaalisti yllytyksestä täytettyyn tekoon tai yritykseen. Siten henkilö syyllistyy rikokseen jo pelkästään palkkaamalla tai käskemällä tai muuten yllyttämällä henkilöä tekemään surman, murhan, tapon tai törkeän pahoinpitelyn. On kuitenkin huomattava lainkohdan toisen momentin vaaravaatimus. Sen mukaan 1 momenttia ei kui-

¹⁵⁴ HaVL 2/2012 vp – HE 141/2012 vp, s. 3.

¹⁵⁵ HE 141/2012 vp, 37.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Tapani – Tolvanen 2013, s. 433.

¹⁵⁸ Elo 2017, s. 33.

tenkaan sovelleta, mikäli vaara rikoksen toteuttamisesta on muusta kuin satunnaisesta syystä vähäinen.¹⁵⁹

3.3.5. Lupautuminen ja tarjoutuminen

Henkirikoksen tekemiseen lupautuminen ja tarjoutuminen on myös kriminalisoitu RL 21 luvun 6 a§:n 1 momentin 3 kohdassa. Kyse on mahdollisen rikoksen toteuttavan henkilön tahdonilmauksesta. Kuten yllytyksen osalta, vakavasti otettava lupautuminen tai tarjoutuminen on rangaistavaa, vaikka tahdonilmaus jäisikin yksipuoliseksi. Tarjoutumisessa rikoksen potentiaalinen toteuttaja on asiassa aloitteentekijä.¹⁶⁰ Kenenkään ei tarvitse ottaa tarjoutumista vastaan tai edes olla siitä kiinnostunut.¹⁶¹ Tarjoutumisen tai lupautumisen tulee olla kuitenkin vakavasti otettava ja toteuttamiskelpoinen, sillä kuten yllyttämisen yhteydessä, vitsailu tai pelkkä uhoaminen eivät toteuta tunnusmerkkiä.

Rikoksen, johon henkilö on lupautunut tai tarjoutunut, tulee olla riittävän yksilöity etenkin kohteeltaan. Tältä osin voidaan viitata niihin perusteisiin, joita on edellä rikoksen tekemisestä sopimisen kohdalla käsitelty. Yleinen valmius henkirikoksen tekemiseen ja sen ilmoittaminen eivät vielä täytä valmistelurikoksen tunnusmerkin toteutumista.¹⁶² Oikeuskirjallisuudessa on tosin kiinnitetty huomioita siihen seikkaan, että rangaistavan menettelyn alaraja on tältä osin huomiota herättävän matalalla.¹⁶³

3.4. Vastuusta vapauttavat seikat

3.4.1. Vaaraedellytys

Vain vakavasti otettava ja vaarallinen menettely on rangaistavaa valmistelurikoksena. Törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelulle on asetettu vaaravaatimus lainkohdan toisessa momentissa, jossa todetaan seuraavaa:

”Törkeään henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelurikoksen 1 momenttia ei sovelleta, mikäli vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa.”(RL 21 luvun 6 a§:n 2 momentti)

¹⁵⁹ Ks. lisää kappale 3.4.1.

¹⁶⁰ Frände et al. 2018, s. 270.

¹⁶¹ HE 141/2012 vp, s. 37.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Tapani – Tolvanen 2013, s. 405.

Siten rangaistavalta valmistelutoimelta edellytetään enemmän, kuin pelkästään 1 momentissa mainittujen tekotapojen toteutumista. Vaara rikoksen toteutumisesta tulee olla vähäistä suurempi.

Valmistelupykälän toisessa momentin vaaravaatimuksen muotoilussa on hyödynnetty samaa käsitteistöä kuin rikoslain 5 luvun 1 §:n 2 momentissa ja 2 §:ssä, joissa rikoksen yritykselle asetetaan vaarallisuuden vaatimus ja määritellään yrityksestä luopuminen ja tehokas katuminen.¹⁶⁴ Siten valmistelurikoksen vaaravaatimuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää rikoksen yritystä koskevia esitöitä, oikeuskäytäntöä ja oikeuskirjallisuutta soveltuvin osin.

Vastuusta vapautuminen 2 momentissa mainituin edellytyksin koskee ainoastaan valmistelurikosta. Mikäli valmistelutoimet täyttävät jonkin toisen rikoksen tunnusmerkistön, voidaan tekijän katsoa syyllistyneen näihin tekoihin. Mikäli valmistelutoimien yhteydessä suoritetaan teko, joka täyttää jonkin muun rikoksen tunnusmerkistön, vastuusta vapautuminen ei yllä tähän täytettyyn rikokseen, vaan rikos on rangaistavaa.¹⁶⁵ Valmistelun yhteydessä tekijä voi syyllistyä esimerkiksi ampuma-aserikokseen tai laittomaan uhkaukseen.

Vaaraelementti

Valmistelurikoksilta ei yleensä edellytetä konkreettista vaaraa tavoitellun rikoksen seurauksen toteutumisesta. Tämä johtuu siitä, että vaara rikoksen toteutumisesta valmisteluvaiheessa on vielä vähäisempi kuin rikoksen yrityksessä. Valmistelukriminalisoinnilla suojeltavan oikeushyvän tärkeys tulee ottaa huomioon arvioitaessa teosta aiheutuvaa vaaraa. Törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun keskeinen suojeluintressi on ihmishenki ja sen koskemattomuus, joka on yksi tärkeimmistä ja arvokkaimmista suojeltavista oikeushyvästä. Tästä syystä jo vähäinenkin vaara rikoksen toteutumisesta on katsottu riittävän rangaistuksen perustaksi. Pääsäännöstä ovat kuitenkin poikkeuksena ne teot, joissa konkreettista vaaraa rikoksen toteutumisesta ei ole syntynyt.¹⁶⁶ Yritysoyissa tähän viitataan termillä kelvoton yritys.¹⁶⁷ Teko voi täyttää rikoksen tunnusmerkistön, mutta objektiivisesti arvioiden teko on ollut rikoksen toteutumisen kannalta kelvoton, jolloin teosta ei tule rangaista.

Valmistelupykälän vaaraelementti rajaa rikoksen soveltamisalaa. Jotta valmistelu olisi rangaistavaa, tulee teon korottaa riittävästi rikoksen toteutumisen mahdollisuutta.¹⁶⁸ Valmistelutoimea on arvioitava osana tekokokonaisuutta. Mikäli valmisteluteko voidaan ajatella koko-

¹⁶⁴ HE 141/2012 vp, s. 37 – 38.

¹⁶⁵ Ibid., s. 22.

¹⁶⁶ Elo 2017, s. 22, 38–39.

¹⁶⁷ HE 141/2012 vp, s. 22.

¹⁶⁸ Ibid., s. 23.

naan pois tapahtumainkulusta, kyse ei ole rangaistavuuden edellyttämällä tavalla merkittävää vaarasta.¹⁶⁹ Teon tulee siten olla valmistelun kokonaisuuden kannalta riittävän merkittävä, jotta se voidaan katsoa rangaistavaksi valmistelutoimeksi. Yksittäinen valmisteluteko voi edistää rikoksen toteutumista, mutta mikäli se ei ole kokonaisuuden kannalta tarpeeksi merkittävä, ei se välttämättä yksinään täytä rangaistavuuden edellytyksiä. Valmistelutoimen vaaran vähyyttä voidaan arvioida esimerkiksi valmistelutoimen ja pääteon välisellä pitkällä ajalla sekä muiden vielä tarvittavien valmistelutoimien runsaalla määrällä.¹⁷⁰

Valmistelutoimen vaarallisuus tulee arvioida kyseisen toimen tekohetken mukaan.¹⁷¹ Vaaran arvioiminen tosin voi olla vaikeaa ottaen huomioon, että rikoksen tekemistä ei ole vielä edes aloitettu.¹⁷² Toisaalta rikoksen valmistelun vaaraedellytystä ei voida asettaa kovin korkealle, kun otetaan huomioon se, että vaaran toteutumisen ollessa hyvin todennäköistä, kysymys olisi jo todennäköisesti yrityksen asteelle edenneestä teosta. Valmistelurikoksissa vaaravaatimuksen täytyminen ei edellytä yhtä suurta todellista vaaraa rikoksen toteutumisesta kuin yrityksen kohdalla. Toisaalta pelkästään valmisteluteon tekeminen ei vielä tarkoita, että riittävä vaarallisuus olisi käsillä.¹⁷³

Valmisteluteon sisältämää vaaraa tulee arvioida kokonaisvaltaisesti. Arvioinnissa voidaan kiinnittää huomiota esimerkiksi rikosta valmistelevien henkilöiden lukumäärään, henkilöiden ominaisuuksiin ja valmiuksiin, käytettäviin keinoihin, tehtyihin suunnitelmiin, uhriin liittyviin seikkoihin sekä suunniteltuun tekoajankohtaan, eli kuinka kaukana tulevaisuudessa suunniteltu pääteko olisi tarkoitus suorittaa.¹⁷⁴ Mikäli aiottu tekoajankohta on kauempana tulevaisuudessa, tekoon liittyvät epävarmuustekijät vähentävät valmistelun vaaraa.¹⁷⁵ Mitä pidemmälle valmistelu on jo edennyt, sitä suuremmaksi kasvaa vaara päärikoksen toteutumisesta. Vaaran aiheuttamista arvioitaessa tekovälineelläkin voi olla merkitystä. Mitä vaarallisempi esine, sen suurempaan voidaan pitää sen aiheuttamaa vaaraa henkilöön kohdistuvan rikoksen toteuttamisen kannalta.¹⁷⁶

Kelvoton valmistelu

Kelvottomalla valmistelulla tarkoitetaan vaaratonta valmistelua, eli vaara valmisteltavan rikoksen konkreettisesta toteutumisesta on vähäinen. Kelvottoman yrityksen osalta esitöissä on

¹⁶⁹ Elo 2017, s. 39.

¹⁷⁰ Tapani 2010, s. 94.

¹⁷¹ HE 141/2012 vp, s. 23.

¹⁷² Elo 2017, s. 29.

¹⁷³ HE 141/2012 vp, s. 22, 27, 37–38.

¹⁷⁴ Ibid., s. 38.

¹⁷⁵ Frände et al. 2018, s. 271.

¹⁷⁶ HE 141/2012 vp, s.23.

lausuttu, että yritys jää rankaisematta, mikäli teossa on sellainen perustava puute, ettei teko käytettyjen välineiden, teon kohteen tai muiden olosuhteiden vuoksi olisi missään olosuhteissa voinut johtaa tarkoitettuun tulokseen.¹⁷⁷ Henkirikosten osalta kelvottomana yrityksenä oikeuskirjallisuudessa on pidetty esimerkiksi pyrkimystä aiheuttaa henkilövahinko objektiivisesti arvioiden täysin vaarattomalla keinolla. Esimerkkeinä on esitetty tekovälineen osalta toisen myrkyttämistä kahvilla ja teon kohteen osalta kuolleen henkilön surmaamisyritystä.¹⁷⁸

Kelvotonta yritystä ja siten myös valmistelua koskevat tilanteet voidaan jakaa kahteen pääkategoriaan: rikoksen kohdetta koskeva kelvottomuus ja tekovälineeseen liittyvä kelvottomuus.¹⁷⁹ Lisäksi tulee huomioida välineen ja kohteen välinen suhde eli se, voidaanko käytetyllä välineellä saada aikaan tarkoitettu seuraus.¹⁸⁰ Kelvottomuuden arviointi kohdistuu tekijän tahallisuuteen ja toimintavaihtoehtojen sisältöön.¹⁸¹ Yritys on rangaistavaa, mikäli henkilö valitsee valittavina olevista toimintavaihtoehdoista kelvottoman. Mikäli mikään vaihtoehdoista ei olisi johtanut tavoiteltuun lopputulokseen, kyse on kelvottomasta yrityksestä.¹⁸²

Teon kelvottomuutta ei ole valmistelurikoksen lainvalmisteluaineistossa juurikaan mainittu. Tämä johtunee valmistelurikoksen ajallisesta ulottuvuudesta. Pääteon suorittamiseen ja siten vaaran syntymiseen on usein pitkäkin aika. Lisäksi valmisteluteot itsessään voivat olla täysin laillisia ja hyväksyttäviä, jotka eivät itsessään aiheuta vaaraa. Teon aiheuttamaa vaaraa ja kelvottomuutta tulee arvioida tekohetken mukaan, ei myöhemmin ilmenevien seikkojen valossa. Tästä syystä vain ilmeisen vaarattomat teot voidaan arvioida kelvottomiksi. Objektiivisesti arvioituna esimerkiksi pyrkimys aiheuttaa henkirikos noituudella on täysin vaaraton keino ja siten rangaistuksesta vapaa.¹⁸³

Satunnaiset syyt

Mikäli arvioidaan, että valmistelurikoksen vaara on ollut vain vähäinen, asiassa tulee vielä arvioida, johtuuko vaaran vähäisyys satunnaisista vai muista syistä. Mikäli rikoksen toteutumatta jääminen johtuu satunnaisista syistä, valmistelurikoksen vaaraedellytys toteutuu¹⁸⁴ ja teko on siten rangaistavaa valmisteluna. Jos puolestaan vaaran vähäisyys johtuu muista syistä, valmisteluteko ei ole rangaistavaa. Usein kyse on tällöin kelvottomasta valmistelusta. Syiden satun-

¹⁷⁷ HE 44/2002 vp, s. 137.

¹⁷⁸ Nuutila 1997, s. 332.

¹⁷⁹ Tapani 2010, s. 95.

¹⁸⁰ Nuutila 1997, s. 332.

¹⁸¹ Tapani 2010, s. 103.

¹⁸² HE 44/2002 vp, s. 137.

¹⁸³ Oikeusministeriö 2012, s. 41.

¹⁸⁴ HE 141/2012 vp, s. 38.

naisuutta tulee arvioida valmistelurikoksen tekohetken näkökulmasta, ei jälkikäteen ilmenneiden tietojen valossa.

Satunnaisten syiden arvioinnissa voidaan tukeutua rikoksen yritystä koskeviin lähes vastaviin kriteereihin.¹⁸⁵ Kyse on rangaistavasta yrityksestä, mikäli tekijä ei saa aikaan vaaraa rikoksen täyttymisestä, mutta vaara jää syntymättä vain satunnaisesta syystä (RL 5:1.2). Yritys voi siten olla rangaistavaa, vaikka jälkikäteen arvioituna teolla ei ole aiheutettu varteenotettavaa vaaraa rikoksen täyttymisestä, mutta vaara on objektiivisen jälkikäteisarvioin mukaan vältetty vain satunnaisista syistä.¹⁸⁶ Yrityksen osalta tekoa arvioidaan tekijän asemassa tekohetken tietojen perusteella. Mikäli teon toteuttaminen ja toivottu seuraus näyttävät objektiivisesti tarkasteltuna varteenotettavilta, kyse on yrityksestä, vaikka jälkikäteen arvioiden voidaan todeta, että rikoksen toteutuminen oli ontologisesti mahdotonta.¹⁸⁷ Valmistelun osalta vaaran arvioiminen tapahtuu samojen periaatteiden mukaan. Tekoa arvioidaan huolellisen tarkkailija roolissa tekijän näkökulmasta tekoajankohtana olevien tietojen valossa. Tällöin ongelmaksi saattaa muodostua vaarallisuusasteen arvioiminen, sillä päärikoksen kohteesta ei välttämättä ole saatavilla riittävää selvitystä.¹⁸⁸ Myös itse valmistelutoimen merkitys ja vaara osana tekokokonaisuutta ei välttämättä ole objektiivisesti havaittavissa. Näin ollen teko ei tule täyttämään rangaistavuuden edellyttämällä tavalla vaaravaatimusta.

3.4.2. Luopuminen

Rikosvastuusta vapauttavat teosta luopuminen ja tehokas katuminen koskevat lähtökohtaisesti vain yritystä (RL 5:2). Vaikka valmistelurikos onkin itsenäinen rikos, on se kronologisesti yritystä aikaisempi esivaihe. Tästä syystä myös valmistelurikokseen on otettu määräys, jonka mukaan valmistelua koskevaa säännöstä ei sovelleta, jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa.

Vastuuvapautta koskeva säännös on pelkistetympi versio yrityksen luopumista ja tehokasta katumista koskevasta säännöstä.¹⁸⁹ Valmistelun luopumisen arvioinnissa voidaan kuitenkin hyödyntää rikoslain 5 luvun 2 §:n yrityksestä luopumista ja tehokasta katumista koskevia sääntöjä soveltuvien osin.¹⁹⁰ Rikoksentehtäjä voi vapautua valmistelurikosta koskevasta vastuusta, mikäli hän poistaa oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa.¹⁹¹ Lain mu-

¹⁸⁵ Ibid., s. 38.

¹⁸⁶ Tapani 2010, s. 103.

¹⁸⁷ Frände 2012, s. 232.

¹⁸⁸ Oikeusministeriö 2012, s. 41.

¹⁸⁹ Frände et al. 2018, s. 271.

¹⁹⁰ HE 141/2012 vp, s. 23.

¹⁹¹ Ibid., s. 38.

kaan vastuuvapaus voi toteutua kolmella tavalla, eli kun i) tilanteissa, joissa henkilö luopuu valmistelurikoksen toteuttamisesta, ii) estää sen jatkumisen tai iii) muuten poistaa oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa. Teosta luopumisen tulee kuitenkin tapahtua tekijän vapaasta tahdosta. Luopumisen on myös katsottu edellyttävän valmistelutoimen tekijältä aktiivista toimimista rikoksen täytäntöönpanon estämiseksi.¹⁹²

Vastuusta vapautumiseen voi joissain tapauksissa riittää valmistelun lopettaminen. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että tekijä on toiminut yksin eikä valmisteltu päärikos tule toteutumaan tehtyjen toimien perusteella. Voidaan tosin kysyä, että miten kyseinen valmistelurikos tulisi kenenkään tietoon vielä tässä vaiheessa. Teko, josta kukaan ei tiedä, ei voi tulla rangaistavaksi. Mikäli tekijöitä on useampia tai rikos tapahtuisi jo suoritettujen valmistelutoimien perusteella, henkilö voi vapautua vastuusta vain, mikäli hän estää valmistelun jatkumisen tai poistaa oman menettelynsä merkityksen valmistelussa. Vastuusta vapautuminen edellyttää, että luopuminen on objektiivisesti arvioiden toteutunut ja siihen on saatavissa tukea olosuhteista. Pelkkä väite henkilön tarkoituksesta tai luopumisesta ei vielä riitä.¹⁹³

Yrityksen luopumista ja tehokasta katumista koskevan säännöksen (RL 5:2.4) mukaan vastuuvapauden perusteella rankaisematta jäävä teko voi toteuttaa kuitenkin toisen, täytetyn rikoksen tunnusmerkistön. Siten tuo rikos on rangaistavaa.¹⁹⁴ Valmistelurikos on itsenäinen rikos, mutta se poikkeaa muista täytetyistä rikoksista siinä, että se on selkeästi henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn yritystä aikaisempi esivaihe. Törkeä henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen yritys täyttää usein myös valmistelun tunnusmerkistön. Valmistelurikoksen esitöiden mukaan yritystä koskeva vastuuvapaus tulee ulottaa myös valmistelurikokseen, jolloin valmistelurikoksesta ei tulisi pääsäännöstä poiketen rangaista.¹⁹⁵ Toisaalta oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että täytetystä valmistelurikoksesta voidaan rangaista, vaikka yrityksen osalta sovelletaankin vastuuvapausperustetta.¹⁹⁶ Johdonmukaisuussyistä on kuitenkin perusteltua, että henkilön on mahdollista yksin toimiessaan vapautua valmistelurikosta koskevasta rikosvastuusta, mikäli hän luopuu teosta ennen yritystä tai yritysvaiheessa luopuu tai katuu tehokkaasti.¹⁹⁷

¹⁹² Ibid., s. 23.

¹⁹³ Ibid., s. 38.

¹⁹⁴ Tapani 2010, s. 216.

¹⁹⁵ HE 141/2012 vp s. 38 - 39

¹⁹⁶ Tapani – Tolvanen 2013, s. 406.

¹⁹⁷ Matikkala 2013, s. 247.

4. SUBJEKTIIVISEN TARKOITUSTUNNUSMERKIN TOTEENNÄYTÄMINEN

4.1. Tuomitsemiskynnys rikosasiassa

4.1.1. Todistustaakka

Rikosasioissa näyttökysymykset voivat nousta oikeudellista arviointia hallitsevampaan osaan. Ratkaistakseen näyttöön liittyvät ongelmat, oikeuden tulee arvioida asiassa esitetyt todisteet. Todisteiden arviointi voidaan jakaa todisteiden näyttöarvon punnintaa koskevaan todistusharkintaan sekä näytön riittävyttä ja todistustaakan jakamista koskevaan päätöksentekoon.¹⁹⁸ Näytön riittävyysratkaisussa on kysymys rikosasian tuomitsemiskynnyksestä. Samasta asiasta voidaan käyttää myös termejä näyttökynnys tai näyttövaatimus.¹⁹⁹ Tuomitsemiskynnyksellä tarkoitetaan langettavan tuomion edellyttämää näytön tasoa.²⁰⁰ Kysymys on siis siitä, kuinka vahvaa näyttöä tulee esittää, jotta väitetty oikeustositseikka voidaan hyväksyä tuomion perusteeksi.²⁰¹ Todistusteeman on saavutettava tietty näytöllinen todennäköisyys, jotta se voitaisiin katsoa toteennäytetyksi.

Rikosasioissa (kuten myös riita-asioissa) näyttökysymykset arvioidaan vapaan todistusteorian ja siihen kuuluvan vapaan todistusharkinnan mukaisesti.²⁰² Vapaasta todistusharkinnasta on säädetty Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 1 §:n toisessa momentissa, jonka mukaan tuomioistuimen on perusteellisesti ja tasapuolisesti arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla. Tuomioistuin ei siten ole sidottu minkäänlaista harkintavaltaa sääteleviin määräyksiin, vaan se on velvollinen vapaasti arvioimaan esitettyjen todisteiden näyttöarvon.²⁰³ Harkinnan vapaus ei kuitenkaan tarkoita mielivallan tai intuition sallimista, vaan todisteiden harkinnan tulee olla mahdollisimman huolellista ja objektiivista.²⁰⁴

Harkinnan jälkeen tuomioistuimen tulee päättää, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Tuomion perusteluista on ilmevä ne seikat ja oikeudellinen päättely, joihin ratkaisu perustuu. Näytön perusteluvollisuudesta on säädetty oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa. Lain 11 luvun 4 §:n 2 momentin mukaan perusteluissa on selostettava, millä perusteella riitainen seikka on tullut näytetyksi tai on jäänyt näyttämättä. Perusteluvollisuus edellyttää, että tuomioistuin ilmaisee, miten se on ratkaisuun päätenyt ja mitkä tekijät ovat

¹⁹⁸ Jokela 2015, s. 322.

¹⁹⁹ Virolainen – Pölönen 2003, s. 427.

²⁰⁰ Könönen 2006, s. 87.

²⁰¹ Pölönen 2003, s. 139–140.

²⁰² Jokela 2018, s. 659.

²⁰³ Könönen 2006, s. 87.

²⁰⁴ Jokela 2018, s. 659.

vaikuttaneet näyttöarvon määrittämiseen.²⁰⁵ Tuomioistuimen tulee ratkaisussaan perustella ne seikat, jotka tukevat vastaajan syyllisyyttä tai puhuvat syytettä vastaan. Lisäksi ratkaisusta tulee ilmetä, miksi vastaajan syyttömyytensä tueksi esitetyt perusteet ovat tai eivät ole olleet uskottavia.²⁰⁶ Näyttökysymyksen perusteluista tulee ilmetä, miten oikeus on arvioinut esitettyä näyttöä puolesta ja vastaan. Yksinkertaisimmissa asioissa perusteluksi saattaa riittää pelkkä maininta siitä, että asia on tullut näytetyksi todistajan lausumasta tai esitetystä asiakirjato-distelusta.²⁰⁷ Lisäksi oikeuden tulee esittää eri todisteille annettu painoarvo sekä ne syyt, miksi todistetta tai esimerkiksi esitettyä henkilötodistelua ei ole pidettävä uskottavana.²⁰⁸

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 3 § määrittelee todistustaakan ja tuomitsemiskynnyksen rikosasioissa. Rikosasiassa kantajan on näytettävä ne seikat, joihin hänen rangaistusvaatimuksensa perustuu. Siten rikosasioissa todistustaakka on kantajalla, eli syyttäjällä sekä asianomistajalla hänen itsensä ajamissa jutuissa.²⁰⁹ Tämä merkitsee sitä, että kantajan tulee näyttää toteen kaikki syyksilukevan tuomion perustavat seikat.²¹⁰ Epäselvissä näyttötapauksissa asia on ratkaistava syytetyn eduksi, eli syyte tulee hylätä (*in dubio pro reo -periaate*).²¹¹ Todistustaakka on yhtäläinen rikoksen objektiivisten ja subjektiivisten tunnusmerkistötekijöiden osalta. Tekijän tarkoitus, kuten tahallisuus ja tuottamus ovat sellaisia tosiasioita, jotka voivat olla näytön kohteena.²¹² Sen sijaan syytetyllä ei ole rikosasioissa väittämistaakkaa. Tuomioistuimen on viran puolesta otettava huomioon, soveltuuko tapaukseen esimerkiksi hätävarjelutilanne, vaikkei vastaaja ole tuonutkaan sitä esiin.²¹³ Käytännössä syytetyn on kuitenkin helppompaa esittää selvitystä rangaistavuuden poistavista seikoista, kuten juuri hätävarjelusta tai syyteoikeuden vanhentumisesta. Vastaajan on usein itse tuotava esiin vastaavat seikat, jotta niiden olemassaolo edes selviää tuomioistuimelle tai syyttäjälle ja jotta ne tulevat osaksi rikosprosessia.²¹⁴

4.1.2. Tuomitsemiskynnys – riittävä näyttö

Näyttökynnys määrittelee rikosasiassa sen, kuinka vahvaa näyttöä vaaditaan langettavaan tuomioon. Rikosasioissa tuomitsemiskynnyksen tulee olla niin korkealla, että vaara syyttömän tuomitsemisesta on vähäinen. Syyttömän tuomitseminen on huomattavasti vahingollisempaa

²⁰⁵ Frände et al. 2017, s. 733.

²⁰⁶ Frände 1998, s. 1247.

²⁰⁷ Jokela 2015, s. 510.

²⁰⁸ Virolainen – Martikainen 2010, s. 255.

²⁰⁹ Lisää todistustaakasta rikosasioissa esim. Pölönen 2003, s. 133–139.

²¹⁰ Jokela 2018, s. 681.

²¹¹ Frände et al. 2017, s. 212.

²¹² Jokela 2018, s. 681.

²¹³ Frände et al. 2017, s. 731.

²¹⁴ Rautio - Frände 2016, s. 40.

kuin syyllisen vapauttaminen.²¹⁵ Tuomitsemiskynnyksen täytyminen on mahdollista ilmaista rikosprosessissa monilla eri tavoilla. Aiemmin langettava tuomio edellytti vaadittavalta näyttötasolta ”täyttä näyttöä”. Täysi näyttö -vaatimus edellytti varsin vahvaa ja uskottavaa näyttöä vastaajan syyllisyydestä. Täysi näyttö toteutui silloin, kun kaikki muut vaihtoehdot pystyttiin sulkemaan pois.²¹⁶ Täysi näyttö ei siten tarkoittanut sataprosenttista varmuutta syyllisyydestä. Näyttövaatimus voidaan perustella käyttämällä ilmaisuja ”syyte on näytetty toteen” tai ”syytteen on näytetty olevan tosi”.²¹⁷ Perusteluissa on voitu käyttää myös fraasia ”tuomioistuin katsoo selvitetyn, että vastaaja on tehnyt väitetyt teot.”²¹⁸

Vuonna 2015 oikeudenkäymiskaareen kirjattiin jo oikeuskäytännössä vakiintunut näyttökynnyksen muotoilu - varteenotettavan epäily.²¹⁹ OK 17:3.2 mukaan langettava tuomio rikosasiassa edellyttää, että vastaajan syyllisyydestä ei jää varteenotettavaa epäilyä. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikki varteenotettavat epäilyt vastaajan syyllisyydestä voidaan sulkea pois, eikä vastaajan syyllisyydestä jää järkevää epäilyä.²²⁰ Tällä ei tarkoiteta kaikkien mahdollisten teoreettisten epäilyjen sulkemista pois, vaan kyse on todellisten ja huomioon otettavien vaihtoehtojen arvioinnista ja niiden poissuljennasta.²²¹ Todistusharkinnan tulee perustua tapauksen konkreettisiin, objektiivisesti arvioituihin tosiseikkoihin.²²² Tuomarin omat subjektiiviset oletukset tai tuntemukset eivät saa vaikuttaa näyttökynnyksen toteutumisen arviointiin.

Varteenotettava epäily tuomitsemiskynnyksenä edellyttää langettavalta tuomiolta epäilysten tai vaihtoehtoisten selitysten poissulkemista. Vaihtoehtoinen tapahtumankulku ei ole järkevä, mikäli se pystytään sulkemaan pois.²²³ Rikosjutun tuomitsemiskynnyksen arvioinnissa pohdittavaksi tulee ensinnäkin syytettä tukevat seikat ja niiden riittävyys. Mikäli syyttäjän esittämä näyttö ei riitä langettavaan tuomioon, tulee syyte hylätä suoraan toteennäyttämättömänä.²²⁴ Pääsääntöisesti syyttäjän näyttö on kuitenkin niin vahvaa, että näyttökynnyksen arviointia tulee jatkaa vaihtoehtoisten tapahtumakulkujen arvioinnilla. Käytännössä tämä tarkoittaa syyttäjän teonkuvaukselle vaihtoehtoisten tapahtumakulkujen mielekkyyden arviointia ja harkintaa siitä, voidaanko ne sulkea pois. Lähtökohtana on, että harkintaa näytön riittävydestä teh-

²¹⁵ Könönen 2006, s. 88.

²¹⁶ Jokela 2018, s. 683.

²¹⁷ Frände et al. 2017, s. 732.

²¹⁸ Frände 1998, s. 1248.

²¹⁹ Frände et al. 2017, s. 732.

²²⁰ mm. Jokela 2018, s. 683, Frände et al. 2017, s. 732, Rautio - Frände 2016, s. 41.

Vastaavia ilmauksia on käytetty myös muissa Pohjoismaissa ja Englannissa: *utom rimligt tvivel, beyond reasonable doubt*

²²¹ Jonkka 1991, s. 78.

²²² Pölönen 2003, s. 141.

²²³ Frände 1998, s. 1252.

²²⁴ Frände et al. 2017, s. 734.

dään harkitsevan ja järkevän henkilön näkökulmasta.²²⁵ Vaihtoehtoisen tapahtumankulun tulee olla realistinen ja sen pitää pohjautua esitettyyn oikeudenkäyntiaineistoon.²²⁶ Mikäli tapahtuneen vaihtoehtoinen selitys pystytään sulkemaan pois, tuomitsemiskynnys ylittyy. Poissuljentaan liittyvässä arvioinnissa tuomari käyttää vapaata todistusharkintaa. Tavallisin peruste vaihtoehtoisen tapahtumankulun poissuljennalle on se, että esitetty oikeudenkäyntiaineisto ei tue vaihtoehtoista selitystä.²²⁷ Oikeudenkäyntiaineiston tulee tukea esitettyä vaihtoehtoista selvitystä. Tämä ei kuitenkaan itsessään riitä, vaan vaihtoehtoisen selityksen tulee olla myös varteenotettava ja järkevä, jotta se voidaan ottaa harkinnassa huomioon. Kaukaa haetut vaihtoehdot voidaan sulkea pois vähäisen näytön lisäksi myös perustelemalla niitä ”ilmeisen epätodennäköisinä”.²²⁸ Mikäli asiassa jää varteenotettava epäily vastaajan syyllisyydestä, eikä vaihtoehtoisia tapahtumankulkuja pysytä sulkemaan pois, tuomitsemiskynnys asiassa ei täyty.

4.2. Tarkoitustunnusmerkin näyttökynnys valmistelurikoksessa

Rikoksen näyttäminen toteen on yksi valmistelurikoksen kriminalisointiin liittyvistä merkittävimmistä kysymyksistä ja oikeusturvaongelmista.²²⁹ Valmistelurikoksessa kyse on toiminnasta, jolla luodaan edellytyksiä tavoiteltavan rikoksen toteuttamiselle. Valmistelutoimet ovat rikoksen yritystä varhaisempia tekoja, joissa rikoksen täytäntöönpanoa ei ole vielä edes aloitettu. Usein valmistelutoimet voivat olla sinänsä täysin laillisia. Rangaistavaa toiminta on vasta, kun se tehdään tietyn rikoksen tekemistä varten. Siten tekijän subjektiivinen tarkoitus korostuu enemmän kuin yrityksen tai täytetyn rikoksen kohdalla.²³⁰ Valmistelurikoksen näyttökynnys edellyttää tekijän tarkoituksen ja suunnitelmien selvittämistä ja toteennäyttämistä. Kyse on siten siitä, mitä tekijä on tarkoittanut valmistelutoimia tehdessään. Valmisteluteon arvioinnin keskiössä ovat toisin sanoen epäillyn tekijän mielenliikkeet²³¹.

Tarkoitustunnusmerkki on yksi valmistelurikoksen tärkeimpiä elementtejä. Siksi sen toteennäyttäminen on langettavan tuomion keskeisimpiä kysymyksiä. Syyttäjän tulee syytteensä tueksi pystyä näyttämään toteen tekijän subjektiivinen tarkoitus, eli se, että henkilö on tehnyt tietyn valmistelutoimen henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Henkilön tekohetkisten ajatusten tai halujen selvittäminen ja toteennäyttäminen on hankalaa.²³² Harvemmin tekijän mieltämisistä ja tavoitteista on saatavilla luotettavaa tietoa tai yksiselitteistä näyttöä. Syyttömyysolettaman johdosta syyttäjällä on kuitenkin näyttötaakka myös subjektiiv-

²²⁵ Jonkka 1991, s. 78.

²²⁶ Pölönen 2003, s. 171–172.

²²⁷ Frände 1998, s. 1252.

²²⁸ Frände et al. 2017, s. 735.

²²⁹ HaVL 2/2013, vp s. 3 ja HE 141/2012 vp, s. 5.

²³⁰ HaVL 2/2013 vp, s. 3.

²³¹ Pöyhönen 2012, s. 124.

²³² Rautio - Frände 2016, s. 40.

visista tunnusmerkeistä, eikä vastaajalle voida asettaa velvollisuutta todistaa syyttömyytensä.²³³

Valmistelurikoksen tarkoitustunnusmerkistöön liittyviin näyttökysymyksiin ei juurikaan oletettu kantaa oikeuskirjallisuudessa. Lain esitöissä on mainittu, että valmistelurikosten kriminalisointiin saattaa liittyä tulkinta- ja näyttöongelmia.²³⁴ Samalla on painotettu sitä, että subjektiivinen puoli eli rikosentekijän tarkoitus korostuu. Keskeistä on siten arvioida tekijän tarkoitusta tietyn valmistelutoimen tekohetkellä. Tekijän tarkoitus voidaan näyttökysymyksissä lähtökohtaisesti rinnastaa tekijän tahallisuutta koskeviin näyttökysymyksiin. Tekijän tahallisuuden selvittäminen perustuu lähes yksinomaan ulkoisesti havaittaviin seikkoihin ja tapahtumatietoihin. Syyttäjän tulee siten selvittää ja näyttää toteen ne konkreettiset olosuhteet, joiden perusteella voidaan pitää todennäköisenä vastaajan toimineen rikoksen tekemistä varten. Tekijän todellisia ajatuksia ei tällä tavoin pystytä selvittämään, mutta rangaistavuus ei sitä edellytäkään.

Tekijän toiminnan tarkoitus voidaan päätellä esitetyn näytön perusteella. Käytännössä tämä tarkoittaa, että tekijän toiminnasta ja käsillä olleista olosuhteista joudutaan tekemään johtopäätöksiä, joiden perusteella oikeuden on arvioitava, onko tekijä tehnyt valmistelutoimet henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Kyse on siten tekijän henkilökohtaisesta käsityksestä siitä, mitä hän on toiminnallaan tavoitellut. Tästä ei ole yleensä mahdollista saada selvitystä muuten kuin ulkoisten seikkojen perusteella. Arviointi tulee siten perustaa objektiivisesti havaittaviin seikkoihin, kuten teon laatuun, luonteeseen, teko-olosuhteisiin, käytettyihin keinoihin ja muihin olosuhteisiin.²³⁵ Toisaalta arvioinnissa on huomioitava se seikka, että tekijänä on yleensä moniongelmainen alkoholisti. Tällöin asian ratkaisevan tuomarın oma käsitys siitä, mikä on normaalia, saattaa poiketa hyvinkin paljon tekijän käsittävästä normaalista.²³⁶ Täytetyn rikoksen arvioinnissa huomioitavaksi tulee seikkoja, jotka ovat tiedossa vasta siinä vaiheessa, kun rikos on jo toteutunut.²³⁷ Valmistelurikoksessa ei ole edes aloitettu valmisteltavan teon tekemistä, joten teon seurauksia ei synny eikä niiden kautta pystytä arvioimaan tekijän toiminnan tarkoitusta.

Varmaa näyttöä tekijän toiminnan tarkoituksesta voidaan saada vain tekijän tunnustuksen kautta.²³⁸ Tosin rikosasioissa syytetyn tunnustus ei itsessään riitä langettavan tuomion antami-

²³³ HE 46/2014 vp, s. 48.

²³⁴ HE 141/2012 vp, s. 5, 6 ja 8.

²³⁵ Viriälä 2012, s. 74–78.

²³⁶ Tolvanen 2012, s. 999.

²³⁷ HE 141/2012 vp, s. 35.

²³⁸ Matikkala 2005, s. 88.

seen, vaan syyllisyyden tueksi on esitettävä myös muuta näyttöä.²³⁹ Tekijän tarkoituksen arvioinnissa voidaan kuitenkin hyödyntää tekijän käyttäytymistä sekä hänen lausuntojaan ennen ja jälkeen valmisteluteon.²⁴⁰ Henkilö voi esimerkiksi kertoa toiminnastaan tai tavoitteistaan muille ihmisille tai nykyisin kirjoittaa siitä sosiaaliseen mediaan. Lausunnot voivat olla uhkauksia tai suunnitelmia. Näistä on kuitenkin pystyttävä erottamaan henkilön fantasiat toteutuskelpoisista suunnitelmista. Mikäli tekijä itsekään ei miellä toimintaansa valmisteluksi esimerkiksi humalatilasta johtuen, tuon toiminnan toteennäyttäminen valmistelurikoksena on lähes mahdotonta. Toisaalta tämän kaltainen pikaistuksissaan humalassa tehty valmisteluteko ei ole lain tarkoituksen mukainen, eikä valmistelurikossäännös siten todennäköisesti tulisi sovellettavaksi. Lisäksi esityöt painottavat, että rikosvastuun edellytyksiä tulee tulkita kohtalaisen suppeasti.²⁴¹ Tuomitsemiskynnyksen tulee olla niin korkea, että vain todellista vaaraa aiheuttavat valmistelurikokset tulee tuomittaviksi. Siten myös vaaran arvioinnilla on suuri merkitys valmistelurikoksen kokonaisarvioinnissa.

Vastaajan toiminnan tarkoituksesta esitetty näyttö voi koostua kirjallisista todisteista sekä henkilötodistelusta. Kirjallinen todistelu voi muodostua esimerkiksi lähetetyistä viesteistä tai kirjoitetusta suunnitelmasta. Viestintävälineet tallentavat henkilöiden käytyjä keskusteluja, joten ne ovat saatavissa myös myöhemmin todistusaineistoksi. Tämä lienee kuitenkin poikkeuksellista, sillä yleisesti voidaan kuvitella tekijän suunnittelevan tekoaan salassa ilman kirjallisesti saatavaa materiaalia. Näyttöongelmaa voidaan tietyissä tilanteissa helpottaa hankkimalla näyttöä salaisten pakkokeinojen avulla.²⁴² Näin etenkin tilanteissa, joissa valmisteluteon tekemiseen osallistuu useampi henkilö. Tällöin viranomaisilla tosin tulee olla etukäteistieto mahdollisesta rikoksen tekemisestä. Valmistelurikos voi tulla poliisin tietoon esimerkiksi toisen rikostutkinnan yhteydessä. Rikosten estäminen tulisi olla poliisiviranomaisen ensisijainen tehtävä, eikä toiminnan pitäisi keskittyä näytön hankkimiseen mahdollisen tulevan rikosoi-keudenkäynnin varalta. Salaisten tiedonhankintakeinojen käyttämisestä ei voida pitää täysin ongelmattomana oikeusperiaatteiden, etenkin henkilön perusoikeuksien kannalta.²⁴³

Henkilötodistelu toisen henkilön ajatuksista ja tavoitteista kuulostaa alkuun abstraktilta ajatukselta. Toisaalta tekijä voi kertoa suunnitelmistaan toisille henkilöille joko uhoamistarkoituksessa tai tarkoituksena yllyttää toinen henkilö mukaan toimintaan. Siten muiden henkilöiden kokemukset ja huomiot tekijän toiminnasta voivat osoittaa tekijän rikosentekotarkoitusta.

²³⁹ Virolainen – Martikainen 2010, s. 258.

²⁴⁰ Viriälä 2012, s. 75.

²⁴¹ HE 141/2012 vp, s. 34.

²⁴² Matikkala 2013, s. 236.

²⁴³ Ibid.

Arvioinnissa tulee ottaa huomioon saatavilla olevaa näyttöä mahdollisimman laajasti. Harkinnassa voidaan kiinnittää huomiota erilaisiin yksittäisiin olosuhteisiin ja seikkoihin, jotka kokonaisuutena arvioiden viittaavat tiettyyn tarkoitukseen.²⁴⁴ Mikäli tarkoitustunnusmerkin toteutumisen puolesta puhuvia seikkoja on useita ja näyttö kokonaisuudessaan on yhdensuuntaista ja vahvaa, voidaan katsoa, että asiassa ei jää järkevää epäilyä vastaajan toimimisesta henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten.

Valmisteluteon tarkoituksen arviointia hankaloittaa myös ajan kuluminen. Valmisteluteot voidaan tehdä pitkän ajan kuluessa ja kovinkin erillään aiotusta pääteosta. Lisäksi rikosprosessin pitkän keston johdosta oikeudenkäynti tapahtuu usein vasta useiden kuukausien tai jopa vuosien päästä syytetystä valmisteluteosta. Siten mahdolliset todistajien muistikuvat tai syytetyt omat kertomukset ovat voineet vaihtua tai unohtua, mikä vähentää niiden näyttöarvoa.

5. RL 21 LUVUN 6 a§:N VALMISTELURIKOS OIKEUSKÄYTÄNNÖSSÄ

5.1. Korkein oikeus 2017:52 (R 2016/245) *Sisarustapaus*

Korkein oikeus on antanut ainoastaan yhden ratkaisun törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluun liittyen. Vuoden 2017 heinäkuussa annetun ratkaisun keskeisenä kysymyksenä on arviointi siitä, täyttyykö tapauksessa valmistelurikoksen tunnusmerkistö vastaajan tarkoituksen, yksityiskohtaisen suunnitelman, rikoksesta sopimisen tai rikoksen tekemiseen lupautumisen osalta.

Syyttäjän teonkuvauksen mukaan A oli pitänyt hallussaan ampuma-asetta tarkoituksenaan tappa sisarensa B ampumalla. A oli sopinut Irakissa asuvan isänsä kanssa sisarensa tappamisesta ja lupautunut tekemään teon. A oli syytteen mukaan lisäksi laatinut yksityiskohtaisen suunnitelman etsien sisartaan usean vuorokauden ajan, jona aikana hän oli suunnitellut sekä kuvaillut erilaisia sisarensa surmaamistapoja. B:n tappaminen on ollut tarpeen perheen maineen ja kunnian palauttamiseksi. A on kiistänyt syytekohtaan kokonaisuudessaan. Hän ei ole toiminut syytteessä kuvatulla tavalla.

Käräjäoikeus on tuomiossaan kirjoittanut auki laajasti asiassa esitettyä näyttöä, joista keskeisimpinä asianomistajan ja vastaajan omat kertomukset sekä todistajina kuultujen poliisien ja sosiaalityöntekijän kertomukset. Lisäksi kirjallisena näyttönä on ollut A:n tuttavillean läh-

²⁴⁴ Tapani 2010, s. 140.

tämät chat-viestit, joissa A oli uhannut B:n tappamisella ja kuvaillut eri tapoja tappamisen toteuttamiseksi sekä arvioinut hänelle teosta seuraavaa rangaistusta. Käräjäoikeus on ensinnäkin arvioinut eri tunnusmerkistökijöiden toteutumista. Ampuma-aseen hallussapidon osalta oikeus on todennut, että A:n hallusta ei ole löytynyt asetta. A on myös kiistänyt pitäneensä hallussa asetta, vaikka esitettyjen viestien perusteella A on kertonut ostaneensa aseensa ja ampuvansa sillä B:n. Tämä ei kuitenkaan vielä ole riittänyt täyttämään hallussapidon edellytystä. Oikeus on katsonut, että A:n suunnitelma on ollut riittävän yksityiskohtainen tuomitsemisen edellyttämällä tavalla. Se on sisältänyt harkintaa erilaisista tavoista surmata B, yksityiskohtaisia toteuttamistapoja ja -keinoja, rangaistuksen arviointia sekä aikomuksen poistua maasta. Kyse ei ole ollut vain pelkästä vihastuksesta tai uhoamisesta, kuten B oli väittänyt, sillä viestejä oli lähetetty kolmen vuorokauden aikana ja tappamisella uhkaaminen on ollut jatkuvaa. Lisäksi käräjäoikeus on katsonut näytetyksi, että A on sopinut teosta isänsä kanssa sekä lupautunut tekemään sen. A:n tuli tarvittaessa surmata B perheen kunnian palauttamiseksi. Useamman tunnusmerkistöedellytyksen toteuduttua, oikeus on vielä arvioinut, että A on toiminut henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Vaaran vähäisyyden osalta oikeus on todennut, että vaara rikoksen toteuttamisesta ei myöskään ollut ollut vähäinen eikä A ollut luopunut rikoksen valmistelusta. Siten käräjäoikeus tuomitsi A:n pahoinpitelystä (syytekohta 1, joka ei suoranaisesti liittynyt syytekohtaan 2) ja törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta (syytekohta 2) yhteiseen 2 vuoden 1 kuukauden vankeusrangaistukseen.

Vastaaja A valitti käräjäoikeuden tuomiosta hovioikeuteen ja vaati syytteen hylkäämistä. Valituksen johdosta hovioikeudessa oli ratkaistavana ensinnäkin, onko A laatinut yksityiskohtaisen suunnitelman sisarensa surmaamisesta ja onko hän sopinut siitä isänsä kanssa tai lupautunut sen tekemään. Käräjäoikeus on katsonut, että aseensa hallussapitoa koskeva tunnusmerkistö on jäänyt näyttämättä, eikä tästä tunnusmerkistökijästä ole enää hovioikeudessa kysymys. Yksityiskohtaisen suunnitelman osalta hovioikeus on katsonut, toisin kuin KO, että A:n aikomus surmata B heti tämän tavattuaan ja se, että A on yrittänyt selvittää B:n olinpaikkaa, eivät täytä vaatimusta yksityiskohtaisesta suunnitelmasta. Tätä vahvistaa se, että A:n ei ole näytetty päättäneen tekotapaa eikä ryhtyneen mihinkään teon vaatimiin etukäteisvalmisteluihin. Päätös rikoksen tekemisestä ei vielä itsessään muodosta edellytettyä toimintakokonaisuuden suunnitelmaa, joka olisi välttämätön rikoksen toteuttamiselle. Sopimisen ja lupautumisen osalta esitetty näyttö on hovioikeuden mukaan ollut riittämätön, eikä sen perusteella voida katsoa A:n toiminnan täyttävän kyseisiä valmistelurikoksen tunnusmerkkejä. Hovioikeuden arvion mukaan mikään valmistelurikoksen tekotapatunnusmerkistö ei toteudu asiassa, joten syyte on hylättävä. A:n menettelyä, jossa hän on usean päivän ajan uhannut B:tä tämän sur-

maamisella, on pidettävä hyvin moitittavana, mutta tekona tämä ei täytä valmistelurikoksen tunnusmerkistöä.

Korkein oikeus on myöntänyt asiassa valitusluvan. Syyttäjä on vaatinut valituksessaan, että hovioikeuden tuomio muutetaan siten, että A tuomitaan törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta. Kysymyksenasettelu on siten sama kuin hovioikeuskäsittelyssä. Sopimisen ja lupautumisen osalta asiassa ei ole esitetty muuta näyttöä kuin vastaajan puheet hänet kiinniottaneelle poliisille. A on myöntänyt puhuneensa isältä saamastaan tehtävästä ja kuinka sisar tulisi viimekädessä tappaa, mikäli sisar ei suostuisi noudattamaan islamilaisia tapoja. A oli kertomansa mukaan ollut kiihtyneessä mielentilassa, eikä tarkoittanut sanomaansa. Asiassa ei ole esitetty muuta näyttöä yhteydenpidosta vastaajan ja hänen isänsä välillä. KKO:n mukaan esitetty näyttö ei syyksi lukemisen riittävällä varmuudella osoita sopimista tai lupautumista, joten syyte on tältä osin hylätty näyttämättömänä. KKO on katsonut, että esitetyn näytön perusteella A:lla on saattanut olla valmius ja aikomus käyttää väkivaltaa sisartaan kohtaan tai tietyin edellytyksin jopa tappaa sisarensa. Syytettä vastaan puhuu toisaalta se seikka, että huolimatta vastaajan puheista ja viesteistä, ei hänellä ole selvitetty olleen hallussaan mitään tekovälinettä, joka olisi soveltunut käytettäväksi henkirikoksessa.

KKO on perusteluissaan todennut, että rikosasian syyksilukeva tuomio edellyttää, että vastaajan syyllisyys on näytetty toteen sellaisella varmuudella, ettei siitä jää varteenotettavaa epäilyä. KKO on tuomiossaan punninnut sekä syytettä tukevaa, että sitä vastaan puhuvaa näyttöä. A:n B:hen kohdistama aikaisempi väkivalta, uhkaavat viestit sekä A:n aggressiiviset puheet ja käytös osoittavat yleistä valmiutta käyttää jonkinasteista väkivaltaa B:tä kohtaan. Tämä yleinen valmius väkivallan käyttöön ei kuitenkaan riittävästi osoita, että A olisi suunnitellut sisarensa tappamista. Viestit osoittavatkin enemmän kiihtymystilassa tapahtunutta uhoamista kuin surmaamissuunnitelman olemassaoloa. Siten KKO on tuomiossaan päätenyt siihen, ettei hovioikeuden hylkäävää tuomiota muuteta.

5.2. Helsingin hovioikeus

5.2.1. R 14/509 Sosiaalivirastotapaus

Tapauksessa A:ta on syytetty törkeään henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta, virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta ja toisen vahingoittamiseen soveltuvan esineen tai aineen hallussapidosta. Syytteen mukaan A on pitänyt hallussaan veistä joko henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. A on jättänyt sosiaalityöntekijä B:n työpuhelimen vastaajaan seitsemän viestiä, joista kaksi on ollut uhkaavia ja niissä on puhuttu tappamisesta. Viimeisen uhkaavan viestin jälkeen A on lähtenyt veitsi mukanaan sosiaaliviras-

toon, missä suoritettuna turvatarkastuksen yhteydessä A:n hallussa ollut veitsi on takavarikoitu. A on kiistänyt kaksi ensimmäistä syytekohtaa ja tunnustanut syyllistyneensä syytekohtaan 3 pitämällä hallussaan syytteessä tarkoitettua veistä.

Sekä käräjäoikeus että hovioikeus ovat hylänneet syytteen valmistelusta, sillä A:lla ei ole näytetty olleen tarkoitusta tehdä valmistelurikoksen rangaistavuuden edellyttämin tavoin yksilöityä B:hen kohdistuvaa rikosta. Asiassa on ollut riidatonta, että A:n hallussa on ollut veitsi hänen mennessään virastotaloon. Lisäksi hovioikeus on katsonut näytetyksi, että A on ilmaissut tekevänsä rikoksen ja menevänsä vankilaan, jos ei saa asuntoa. A on myös jättänyt B:n puhelinvastaajaan viestejä, joista kaksi on ollut uhkaavia. Viesteissä on mainittu jonkun tappaminen, kohdistamatta aikomusta kuitenkaan B:hen.

Valmistelurikoksen rangaistavuus edellyttää korotettua tahallisuutta. Tässä tapauksessa hovioikeus on arvioinut sitä, onko veitsen hallussapito tapahtunut tarkoituksin tehdä B:hen kohdistuva henkirikos tai törkeä pahoinpitely, ja että onko A tällaisen rikoksen toteuttamista varten tahallaan pitänyt veistä hallussaan. Vaikka A:n onkin näytetty pitäneen hallussa veistä, ei sen syytettä tukevasta käyttötarkoituksesta ole saatu riittävä näyttöä. Veistä ei ole hankittu kyseistä tekoa varten vaan se on ollut vastaajan hallussa jo pidempään. Lisäksi vastaajan selitystä hallussapidosta tavan vuoksi ja itsepuolustustarkoitukseen ei ole pidetty kokonaan epäuskottavana.

Kokonaisuutta arvioidessaan hovioikeus on katsonut, että asiassa ei ole esitetty riittävä selvitystä siitä, että A olisi tahallaan pitänyt hallussaan veistä B:hen kohdistuvaa henkirikosta tai törkeää pahoinpitelyä varten. Lisäksi oikeus on katsonut, ettei A:n menettelystä voida päätellä, että hänen tarkoituksenaan on ollut tehdä valmistelurikoksen rangaistavuuden edellyttämällä tavalla yksilöity B:hen kohdistuva rikos. Näillä perusteilla hovioikeus on käräjäoikeuden tavoin hylännyt syytteen törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta.

5.2.2. R 14/2084 *Vesuritapaus*

Tekohetkellä 18-vuotias vastaaja A oli saanut kuulla, että hänen ystävänsä, asianomistaja B, seurustelee A:n pikkusiskon kanssa. Tästä suuttuneena A oli ilmoittanut äidilleen menevänsä tappamaan B:n, ottanut mukaan kääntöveitsen, vesurin sekä viiltosuojahanskat ja lähtenyt autolla kohti B:n kotia. Matkalla hän oli kahdesti soittanut B:lle varmistaakseen, että tämä oli kotona. A oli aikeissa ajaa B:n pihaan, mutta nähdessään siellä poliisiauton, hän oli suunnannut läheisen koulun pihalle, mistä hänet oli tavattu. Hän oli ennen kiinnijäämistään soittanut vielä tutulle nuorisotekijälle ja toistanut hänelle uhkauksensa mennä tappamaan B.

Vastaaja on kiistänyt syyllistyneensä törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluun, sillä hänellä ei ollut tarkoitusta tappaa tai törkeästi pahoinpidellä asianomista B:tä, vaan vain uhkailla ja kovistella häntä. Vastaaja on katsonut myös, ettei hänen toimintansa ole ollut erityisen suunnitelmallista. Lisäksi A on itse vapaaehtoisesti luopunut rikoksen täytäntöönpanosta.

Asiassa on siten otettu kantaa siihen, täyttääkö vastaajan toiminta valmistelurikoksen tunnusmerkistön sekä onko hänellä ollut tarkoitus tappaa, surmata tai törkeästi pahoinpidellä asianomistaja. Lisäksi on arvioitu vastuusta vapauttavia seikkoja, lähinnä vapaaehtoista luopumista rikoksen täytäntöönpanosta.

Sovellettavaksi tapauksessa tulee rikoslain 21 luvun 6 a§:n 1 momentin 1 kohta, eli vastaajan tarkoitukseen tappaa tai tehdä törkeä pahoinpitely sekä vesurin ja kääntöveitsen hallussapitoon. Kyse on myös valmistelurikoksen törkeysarvioinnista ja toisaalta tekijän tahallisuuden korotetusta vaatimuksesta. Käräjäoikeus on arvioinut näitä pitkälti hallituksen esitykseen nojaten. Näitä samoja seikkoja on esitelty tämän työn luvussa 3.2. Tekijän tarkoitus – erityinen tarkoitustunnusmerkki.

Vastaaja on kiistänyt, että hänen tarkoituksenaan olisi ollut tappaa B. Hovioikeuden perustelujen mukaan RL 21 luvun 6 a§:n 1 momentin 1 kohta ei edellytä menettelyltä erityistä suunnitelmallisuutta. A:n toiminta on kuitenkin jatkunut noin kolme tuntia, joten menettelyä ei ole pidetty erityisen impulsiivisena. A on toiminut kiihtyneessä mielentilassa, hän on pitänyt hallussaan mainittuja välineitä ja kertonut aikeistaan tappaa B. Todistajat ovat ottaneet vastaajan puheet tosissaan. Hovioikeus on katsonut, että vastaajan tarkoituksena on ollut kohdistaa asianomistajaan ruumiillista väkivaltaa mukaan olleilla välineillä. Tämän jälkeen hovioikeus on arvioinut A:n tarkoittamaa tekoa ja katsonut, että asiassa esitetty näyttö ei riitä osoittamaan, että A:n tarkoitus on ollut tappaa B. A on esitutkinnassa kertonut aikoneensa lyödä B:n jalan poikki vesurilla. Hovioikeus on katsonut tulleen näytetyksi, että A:n on ollut tarkoitus tehdä B:lle ruumiillista väkivaltaa mukaansa ottamalla välineillä. A on siten valmistelurikoksen edellyttämällä tavalla pitänyt hallussaan kyseisiä välineitä pahoinpitelyrikoksen tekemistä varten. A olisi käyttänyt teossa teräasetta. Lisäksi hovioikeus on arvioinut A:n mukaan ottamien välineiden laatua, toteutunutta tapahtuman kulkua sekä menettelyn vaarallisuutta ja katsonut, että tekoa olisi myös kokonaisuutena arvostellen pidettävä törkeänä, joten valmisteltava teko olisi täyttänyt törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Luopumisen osalta oikeus on todennut, että perääntymisen on aiheuttanut B:n pihalla ollut poliisiauto. Oikeus on siten katsonut, että luopuminen valmistelusta ei ole ollut vapaaehtoista, eikä asiaan sovelleta vastuusta

vapauttavia seikkoja. A:n on siten katsottu menettellyllään syyllistyneen törkeään henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluun.

5.2.3. R 14/2211 *Yliopistoiskutapaus*

Syytteen mukaan A ja B olivat yhdessä laatineet suunnitelman ja sopineet tekevänsä Helsingin yliopiston tiloissa joukkosurman. Useiden henkilöiden tappamista varten heillä oli hallussaan mm. varsijousi, käsirautoja, ampuma-aseen lippaita ja patruunoita, puukko sekä erilaisia myrkkyykaasun valmistukseen soveltuvia aineita ja kemikaaleja. Lisäksi vastaajat olivat suunnitelleet anastavansa aseita aseliikkeestä ennen iskuja yliopistolle. Lisäksi toinen vastaajista (A) on yllyttänyt kolmatta henkilöä osallistumaan heidän kanssaan joukkosurman tekemiseen. Vastaaja A on kiistänyt syytteen ja kiistänyt toimineensa asiassa millään lailla yksituumaisesti toisen vastaaja B:n kanssa. A on myöntänyt mielessään laatineensa erilaisia epämääräisiä suunnitelmia, mutta näitä ei voida pitää rangaistavana, sillä rangaistava valmistelu edellyttää konkreettista ulkomaailmassa ilmenevää tekoa. Lisäksi vastaaja A on vedonnut siihen, että välineiden hankinta on tapahtunut ennen valmistelurikoksen voimaantuloa. B on kiistänyt syytteen. Myös hän on myöntänyt suunnitelleensa jonkinlaista iskuja, mutta suunnitelma ei ole ollut yksityiskohtainen tai niin realistinen, että rikoksen täyttymisen vaara olisi ollut vähäistä suurempi. Lisäksi B on katsonut, että hän on tehokkaasti luopunut suunnitelmasta lopettamalla yhteydenpidon vastaaja A:n kanssa.

Käräjäoikeus on katsonut, että vastaajien valmistelutoimet ja yhteiset tavoitteet iskun suorittamiseksi osoittavat, että heidän tarkoituksenaan on ollut tahallaan surmata suuri joukko ihmisiä kärsimystä aiheuttaen. Lisäksi käräjäoikeus on arvioinut vastaajien hallussa olleita tavaroita ja kemikaaleja ja todennut ne lain tarkoittamiksi hengenvaarallisiksi välineiksi, joita oli tarkoitus käyttää joukkosurmassa. Lisäksi käräjäoikeus on todennut vastaajilla olleen riittävän yksityiskohtainen suunnitelma rikosvastuun perustaksi. Toteutuessaan teko olisi ollut erityisen raaka ja julma sekä aiheuttanut vaaraa suurelle joukolle satunnaisesti valikoituja ihmisiä. Käräjäoikeus katsoi A:n ja B:n syyllistyneen törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluun.

Hovioikeuden ratkaisussa kysymys oli erityisesti siitä, olivatko A ja B pitäneet hallussa syytteessä kerrottuja välineitä rikoslain 21 luvun 6 a§:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä varten, soveltuivatko nämä välineet joukkosurman tekemiseen, olivatko vastaajat laatineet riittävän yksityiskohtaisen suunnitelman rikoksen tekemisestä ja oliko A yllyttänyt kolmatta henkilöä joukkosurman tekemiseen. Arvioitavaksi on tullut myös se, ovatko vastaajat syyllistyneet väitettyyn rikokseen vielä sen jälkeen, kun teko on tullut rangaistavaksi (1.8.2013). Lisäksi on arvioitava vastuusta vapauttavia seikkoja RL 21 luvun 6 a§:n 2 momentin nojalla.

Hovioikeus on katsonut, että vastaajien hallussa olleet välineet ovat olleet valmistelurikoksen tarkoittamia välineitä, jotka soveltuvat erityisesti käytettäväksi välineenä syytteessä kuvatussa rikoksessa. Vanhentumisväitteen osalta hovioikeus on todennut, että valmistelurikoksen tunnusmerkistö täyttyy välineistön hallussapidolla ja on siten rangaistavaa riippumatta siitä, koska välineet on hankittu. Vastaajien rikossuunnitelmaan ovat sisältyneet tekopaikka, teon toteuttamistavat- ja keinot sekä vastaajien tavoite suuresta uhrimäärästä ja siten myös laajasta julkisuudesta. Suunnitelman osalta ei edellytetä, että kaikkien yksityiskohtien tulisi olla lopullisesti päätetty, jotta valmistelu olisi rangaistavaa. Siten hovioikeus on arvioinut vastaajien suunnitelman olevan lain edellyttämällä tavalla riittävän yksityiskohtainen syyksilukemiseen.

Valmistelurikoksen rangaistavuus edellyttää, että teko on tehty henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Tätä korotettua tahallisuusvaatimusta hovioikeus on pohtinut laajasti. Arvioinnissa on otettu huomioon mm. pitkälle aikavälille ajoittunut suhteellisen tiivis keskustelu joukkosurman tekemisestä, suunnitelman täsmentyminen, kuukautta ennen aiottua tekoaikaa tehty tutustumiskäynti tapahtumapaikoilla sekä välineistön hankinta ja hallussapito. Vastaajien välinen keskustelu ja sen sisältö sekä muut valmistelutoimet osoittavat, että varusteiden hankinta ja yksityiskohtaisen suunnitelman laatiminen ovat tapahtuneet syytteessä väitetyssä tarkoituksessa. Hovioikeus on myös katsonut, että vastaajien tarkoitus huomioiden vaara rikoksen toteutumisesta ei ole ollut sillä tavoin vähäinen, että valmistelurikoksen vastuusta vapauttava säännös tulisi sovellettavaksi.

Hovioikeus on katsonut A:n ja B:n syyllistyneen törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluun, kuitenkin siten, että B on ollut tekohetkellä syyntakeeton.

5.2.4. R 15/3104 *Sieppaustapaus*

Syytteen mukaan A oli pitänyt hallussaan muun ohella ampuma-aseita, käsiraudat, nippusiteitä, köyttä, aseiden osia ja luoteja sekä naamioitumisvälineitä tarkoituksenaan tehdä ruumiillista väkivaltaa etukäteen valitsemalleen kohteelle. Teonkuvauksen mukaan A:n tarkoitus oli siepata joku erittäin varakas henkilö ja väkivaltaa käyttäen saada tältä pankkikortin tunnusluku tietoonsa ja päästä käyttämään uhrin pankkitiliä. A on kartoittanut Suomen rikkaimpia henkilöitä, ja siten heistä on muodostunut potentiaalisia teon kohteita. Syyttäjä on katsonut, että hankitut välineet osoittavat, että kohdehenkilöön on ollut tarkoitus käyttää ainakin törkeää väkivaltaa. A on pitänyt hallussaan rikokseen täytäntöönpanoon erityisesti soveltuvaa asetta, hän on esittänyt mahdolliselle rikoskumppanille suunnitelman teon toteuttamiseksi sekä nimennyt kohteeksi sopivat henkilöt. Syyte törkeästä henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta on vain yksi useista syytekohdista, joista A:ta syytettiin (syytekohta 32).

Lisäksi tähän liittyen A:ta syytettiin ampuma-aserikoksesta sekä törkeästä ampuma-aserikoksesta. Muut syytekohtat liittyivät petos- ja väärennysrikoksiin.

Vastaaja on kiistänyt kaikki häneen kohdistuneet syytteet ja vaatimukset. Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen osalta vastaaja on katsonut, että ei ole pitänyt hallussaan ampuma-aseita tai ne ovat olleet deaktivoituja, eivätkä ne siten sovellu rikosentekovälineiksi. Asunnossa olleet toimintakuntoiset aseet eivät ole A:n, eikä hän ole pitänyt niitä rikoksen edellyttämällä tavalla hallussa. A:n tarkoituksena ei ole ollut tehdä mitään rikosta, eikä tehdä väkivaltaa kenellekään. Hänellä ei ole ollut mitään suunnitelmaa, eikä siten myöskään teon kohteita ei ole olemassa. Hänen hallussaan olleille tavaroille löytyy luonnollinen käyttötarkoitus.

Käräjäoikeus on arvioinut sitä, voiko RL 21 luvun 6 a§:n rikos täytyä syyttäjän teonkuvauksella. Käräjäoikeus on ottanut huomioon, että valmistelurikoksessa korostuu subjektiiviset vastuuedellytykset, kuten tekijän tietoa ja tarkoitusta koskevat edellytykset. Lisäksi on korostettu, että näitä edellytyksiä tulee tulkita kohtalaisen suppeasti. Käräjäoikeuden perustelut pohjautuvat siihen lähtökohtaan, että valmistelurikos tulee tehdä henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Riittävää ei ole, että tarkoitettu teko täyttäisi pahoinpitelyn, vaaran aiheuttamisen tai törkeän vammantuottamuksen edellytykset. Henkilön tulee nimenomaisesti tavoitella laissa mainittujen rikosten tekemistä. Käräjäoikeus on katsonut, että teonkuvauksen mukaan A:n keskeisenä tavoitteena on ollut siepata henkilö varojen hankkimiseksi. Vastaaja olisi voinut käyttää väkivaltaa tämä tavoitteen toteuttamiseksi, mutta väkivallan käyttö ei ole ollut selvästikään keskeinen tavoite. Väkivalta tai sen uhka olisi ollut vain väline todellisen tavoitteen saavuttamiseksi. Vastaaja ei ole siten teonkuvauksen mukaan ensisijaisesti tavoitellut henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä, joten valmistelurikos ei voi tulla sovellettavaksi. Käräjäoikeus on hylännyt syytteen arvioimatta, oliko A menetellyt syytteessä kuvatulla tavalla. Teko ei teonkuvauksen mukaisena voi täyttää valmistelurikoksen tunnusmerkistöä.

Sekä vastaaja A että syyttäjä ovat valittaneet asiassa hovioikeuteen, vastaaja tosin muiden syyksiluettujen syytekohtien vuoksi. Syyttäjä on valituksessaan katsonut, että A:n toiminta täyttää valmistelurikoksen edellytykset. A:n hallussa olleiden välineiden perusteella oli syyttäjän perusteluiden mukaan selvää, että siepatuksi tulleeeseen henkilöön olisi kohdistunut vähintäänkin törkeää pahoinpitelyä. Valmistelun sisältämä vaara oli kokonaisuutena arvioiden toteuttamista vaille valmis. Tahallisuus ulottui myös törkeään pahoinpitelyyn, joka olisi ollut välttämätön välitavoite päämäärän saavuttamiseksi.

Hovioikeuden kysymyksenasettelun mukaan asiassa on kysymys siitä, onko A pitänyt hallussaan ampuma-aseita tehdäkseen väkivaltaa ennalta valitsemaansa henkilöön törkeän pahoinpitelyn edellyttämällä tavalla, tai onko hän laatinut yksityiskohtaisen suunnitelman tällaisen rikoksen tekemisestä. Hovioikeus on perusteluissaan korostanut sitä, että valmistelurikos edellyttää konkreettista, ainakin jollakin tavalla yksilöityä tekoa. Välineen hallussapito on 1 momentin mukaan rangaistavaa vain, mikäli sitä on tarkoitus käyttää tulevan rikoksen tekemisessä. Tuon rikoksen tulee olla henkirikos tai törkeä pahoinpitely. Lisäksi edellytetään, että asiassa ei ole muuta uskottavaa syytä välineiden hallussapitoon kuin tarkoitus tehdä rikos.

A:n asunnosta on löytynyt aseita, käsiraudat, kommandopipot, köydet ja nippusiteet sekä leh-tileikkeleitä Suomen eniten ansaitsevista henkilöistä. Lisäksi todistaja on kertonut A:n puhu-neen hänelle ajatuksesta saada käyttöönsä jonkun rikkaan henkilön pankkitunnukset. Nämä tukevat syytettä ja on pidettävä mahdollisena, että A on suunnitellut jotain henkilöön kohdis-tuvaa rikosta. Toisaalta aseiden hallussapidolle on vaihtoehtoinen selitys, sillä A:n on katsottu olevan aseharrastaja. Sen sijaan epäselväksi asiassa on jäänyt teon kohde, samoin se, miten, missä ja milloin rikos olisi ollut tarkoitus toteuttaa. Suunnitelma on siten keskeisiltä osin täy-sin yksilöimätön. Lisäksi on jäänyt epäselväksi olisiko pankkitunnusten haltuun saaminen ylipäättänsä edellyttänyt minkäänlaista välivallan käyttöä ja että A:n tarkoituksena olisi ollut edes käyttää väkivaltaa. Asiassa ei siten ole esitetty riittävää näyttöä siitä, että A olisi syyllis-tyntä valmistelurikokseen asiassa. Hovioikeus on siten pitänyt käräjäoikeuden lopputuloksen syytteen hylkäämisestä oikeana.

5.2.5. R 17/2002 *Sarjakuristajatapaus*

A:tä syytettiin törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta siten, että hän oli syytteen mukaan laatinut yksityiskohtaisen suunnitelman tavata nuori asianomistaja B ja tapaamisen yhteydessä joko tappaakaan asianomistaja tai ainakin kuristamalla suorittaa asianomistajaan kohdistuva törkeä pahoinpitely. Syytteen mukaan A oli pyrkinyt kahdella eri ker-ralla pääsemään uhrin kanssa tekemisiin. Ensin A oli pyrkinyt väkivalloin B:n asuntoon tä-män ollessa yksin kotona tässä kuitenkaan onnistumatta. Usean kuukauden kulutta A oli uu-delleen yrittänyt ottaa yhteyttä B:hen pudottamalla uhrin asunnon postiluukusta kirjeen, jossa A pyysi B:tä ottamaan yhteyttä. A on kiistänyt syytteen. Hän on kiistänyt olleensa B:n oven takana ja yrittäneensä päästä sisään. Hänelle ei ole ollut minkäänlaista suunnitelmaa B:n ta-paamisesta ja kuristamisesta tapaamisen yhteydessä. A on myöntänyt toimittaneensa kirjeen, mutta luullut asunnossa asuvan Suzy-nimisen henkilön, johon hän oli tutustunut internetissä. Kirje ei ole sisältänyt mitään sellaista, joka olisi viitannut rikoksen valmisteluun tai ylipäättään mihinkään pahaan B:tä kohtaan.

Käräjäoikeus katsoi asiassa jääneen näyttämättä, että asuntoon tunkeutumista yrittänyt henkilö olisi ollut A. Toiseksi käräjäoikeus katsoi asiassa jääneen näyttämättä, että A:lla olisi ollut suunnitelma tehdä henkeen tai terveyteen kohdistuva rikos. Lisäksi oikeus otti kantaa A:n rikoshistorian arvioinnin merkitykseen tapauksessa. Aiemmalla rikoshistorialla ei yleensä ole merkitystä harkittaessa syyllisyyttä syytteessä kuvattuun rikokseen. Toisaalta vastaajan aiemmin syyksi luetujen rikosten ja käsiteltävänä olevan teon samankaltaisuus tekotavan ja muiden yhdistävien piirteiden osalta voi vaikuttaa myöhemmän rikoksen näytön arvioinnissa. Oikeus kuitenkin toteaa korkeimman oikeuden ratkaisuun (KKO 2017:52) viitaten, että yleinen valmius väkivallan käyttöön ei kuitenkaan vielä riitä osoittamaan, että tekijä olisi tehnyt yksityiskohtaisen suunnitelman valmistelurikoksen tekemisestä. Käräjäoikeus hylkäsi syytteen. Syyttäjät ja asianomistajat valittivat hovioikeuteen vaatien A:n tuomitsemista vankeusrangaistukseen syytteen mukaisesta teosta.

Hovioikeudessa kysymys on ollut siitä, onko A ollut asuntoon tunkeutumista yrittänyt henkilö ja onko A:lla ollut yksityiskohtainen suunnitelma asianomistajaan kohdistuvan henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemisestä sekä onko A tuomittava rangaistukseen törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta.

Hovioikeus on perusteluissaan todennut, että valmistelussa on kyse yritystä varhaisemmista teoista, joissa rikoksen tekemistä ei ole vielä aloitettu. Tekijän subjektiivinen tarkoitus tulee kyetä kiinnittämään ulkoisesti havaittaviin seikkoihin ja tekijän on tavoiteltava nimenomaan säännöksessä lueteltujen rikosten tekemistä. Kyse on oltava konkreettisesta, ainakin jollain tavalla yksilöidystä teosta, sillä pelkästään yleinen valmius tehdä rikos, ei ole riittävää. Pelkkiä pahoja ajatuksia tai henkilön mahdollista vaarallisuutta ei voida kriminalisoida.

Kysymys on valmistelurikoksen arvioinnista. A ei ole kohdistanut asianomistajaan fyysistä väkivaltaa, eikä hän ole aloittanut väkivallan käyttöä koskenutta täytäntöönpanotointa. Valmistelurikoksessa tapahtumat ovat vasta suunnittelun asteella, eikä konkreettista vaaraa seurauksen toteutumisesta ole ehtinyt syntyä. Tästä syystä rikosentekijän tarkoitus eli subjektiivinen puoli korostuu asian arvioinnissa. Syyttäjät on katsonut, että A:n rikoshistoria osoittaa tietyn toimintatavan ja sen, että hänellä on huomattavan suuri todennäköisyys syyllistyä kuristamalla tehtyyn väkivaltarikokseen. Asiassa on arvioitu A:sta saatujen aikaisempien tietojen ja hänen seksuaalisesta perversiostaan saadun selvityksen sekä ulkoisesta toiminnasta saatujen tietojen perusteella sitä, oliko A:lla ollut yksityiskohtainen suunnitelma asianomistajaan kohdistuvasta väkivallan teosta.

Hovioikeus on todennut, että A:n seksuaalinen perversio "asfyksofilia", johon kuului voimakasta kuristamista ja hapensaannin kontrollointia, oli henkeä uhkaava. A ei pysty tunnistamaan tähän liittyviä vaaratekijöitä eikä hänen käyttäytymisensä ole ollut hallinnassa. Lisäksi A:n uusimisriskin aikaisemmin tuomitun kaltaisiin rikoksiin on katsottu olevan erittäin suuri. Saadun selvityksen perusteella oikeus on katsonut, että on ollut varsin todennäköistä, että A pyrkii hankkimaan sopivan henkilön voimakasta kuristamista ja hapensaannin kontrollointia sisältävän tekonsa kohteeksi.

Valmistelurikoksen edellyttämän konkretisoinnin kannalta asiassa oli arvioitava, oliko asianomistaja, nuori nainen B, valikoitunut A:n suunnitteleman teon kohteeksi. Hovioikeus on katsonut toisin kuin käräjäoikeus asiassa tulleen selvitettyksi, että A oli yrittänyt tunkeutua B:n asuntoon ja lisäksi toimittanut myöhemmin kirjeen B:n asuntoon. Hovioikeuden arvion mukaan kirje yksinkin olisi ollut riittävä osoittamaan A:lla olleen viimeistään tuolloin yksityiskohtainen suunnitelma uhriin kohdistuvan teon tekemisestä. A:n pyrkimys on ollut tavata asianomistaja ja hänen perversionsa laatu huomioiden, tämän kanssakäymisen on ollut tarkoitus johtaa uhrin kuristamiseen ja hapensaannin kontrollointiin. Uhrin kuolemaa ei ole kuitenkaan täydellä varmuudella voitu katsoa suunnitelman päämääräksi, joten valmistelua ei ole tehty henkirikoksen tekemistä varten. Sen sijaan suunnitelma oli pitänyt sisällään törkeän pahoinpitelyn sisältävän teon tekemisen. Vaara rikoksen toteutumisesta on ollut todennäköinen eikä A ole vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta. Hovioikeus on tuominnut A:n valmistelurikoksesta 2 vuoden ja 6 kuukauden pituiseen vankeusrangaistukseen.

5.3. Itä-Suomen hovioikeus

5.3.1. R 15/708 Revolveritapaus

Asiassa A:ta on syytetty ampuma-aserikoksesta ja törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta. Syytteen mukaan A on pitänyt hallussaan revolveria rikoslain 21 luvun 1 – 3 tai 6 §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä varten. A on ladatulla aseella varustautuneena etsinyt asianomistaja B:tä selvittääkseen heidän välistä velkomusasiaa valmistautuneena käyttämään mukanaan kantamaa asetta asianomistajaa vastaan. A on kiistänyt syyllistyneensä törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluun. Hän on tunnustanut pitäneensä hallussa asetta ja etsineensä asianomistajaa, mutta hänen tarkoituksenaan ei ole ollut tappaa tai pahoinpidellä asianomistajaa, vaan ase on ollut hänen mukanaan vain uhkaamistarkoituksessa. A on myöntänyt syyllistyneensä korkeintaan laittomaan uhkaukseen. Käräjäoikeus on hylännyt syytteen, mutta hovioikeus on tuominnut A:n törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta.

Pääpiirteittäin tapahtumien kulku on ollut riidatonta. A on mennyt taksilla asianomistajan kotiin tavoittelemaan häntä ladattu ja toimintakuntoinen käsiase mukanaan. Kodissa A ei ole tavannut asianomistaja B:tä, mutta keskustellut B:n avopuolison kanssa B:n olinpaikasta. Tämän jälkeen A on lähtenyt pois ase mukaan. Ennen kiinniottamista A on luopunut aseesta.

Käräjäoikeus on tuomiossa katsonut, että A on pitänyt hallussaan ladattua ampuma-asetta tarkoituksenaan tehdä B:hen kohdistuva henkirikos tai vähintään törkeä pahoinpitely. Meneväällä aseistautuneena tapaamaan B:tä tämän kotitalolle, A on syyllistynyt rikoslain 21 luvun 6 a§:n 1 momentin mukaiseen valmistelutoimenpiteeseen. Vaara rikoksen toteutumisesta on ollut satunnaisesta syystä johtuen vähäinen, sillä B ei ole sattunut olemaan kotona. Käräjäoikeus on kuitenkin katsonut, että A on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, joten lain mukaan rikoslain 21 luvun 6 a§:n 1 momenttia ei sovelleta. Tällä perusteella käräjäoikeus on hylännyt A:ta koskevan syytteen törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta.

Syyttäjä on valittanut tuomiosta hovioikeuteen, joka on tuomiossaan asettanut seuraavat kysymykset tuomion perustaksi:

- 1) Onko A:n tarkoitus ollut tehdä rikoslain 21 luvun 1-3 tai 6 §:ssä tarkoitettu rikos?
- 2) Onko ollut vaaraa rikoksen täyttymisestä? Mikäli näin on, onko vaara ollut vähäinen muusta kuin satunnaisesta syystä tai onko A vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta.

Hovioikeus on pohtinut valmistelurikokseen liittyviä edellytyksiä kattavasti. Se on ottanut kantaa A:n menettelyn tarkoitukseen ja todennut hänen toimintansa täyttävän korotetun tahallisuuden vaatimuksen. A:lla on ollut päättäväinen tarkoitus tehdä hallussaan olleella aseella väkivaltaa asianomistajalle. Tämän lisäksi on arvioitu täyttääkö valmisteltu teko henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön, mitä valmistelurikoksen tunnusmerkistön täytyminen edellyttää. Valmistelurikoksen syyksilukemista varten ei ole riittävää, mikäli rikos, jota varten valmisteluteko tehdään, täyttää ainoastaan esimerkiksi pahoinpitelyn tai laittoman uhkauksen tunnusmerkistön. Hovioikeus on katsonut, A:n tarkoituksena on ollut B:n tappaminen ottaen huomioon, että A on varautunut tekoon ladatulla aseella ja kertonut todistajille aikomuksestaan tappaa B.

Keskeistä asian ratkaisun kannalta on ollut rikoslain 21 luvun 6 a§:n 2 momentin soveltuvuus tapaukseen. Ensimmäistä momenttia ei nimittäin sovelleta, mikäli vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on luopunut vapaaehtoisesti rikoksen valmistelusta. Valmistelun aiheuttaman vaaran osalta hovioikeus on vii-

tannut kärjääoikeuden tuomioon ja hyväksynyt sen sellaisenaan. Vaara henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen toteutumisesta on ollut vähäinen siitä syystä, että B ei ole ollut kyseisenä ajankohtana kotona. A:n on katsottu sattumalta valinneen väärän ajankohdan teolleen. Asianomistaja B asui kyseisessä osoitteessa ja tekoajankohtana oli vain käymässä toisaalla, joten vaaran vähyyys johtui satunnaisesta syystä. Siten A:n toiminta on rangaistavaa valmistelurikoksena. Satunnaisesta syystä johtuva vaaran vähyyys ei vapauta A:ta rikosoikeudellisesta vastuusta.

Kärjääoikeus perusti hylkäävän tuomion sille, että A:n katsottiin lopettaneen rikoksen valmistelun vapaaehtoisesti. Syyttäjä on valituksessaan katsonut, että A ei ole luopunut valmistelusta vapaaehtoisesti, vaan paikalle saapuneiden poliisien vuoksi. Hovioikeus on arvioinut, ettei valmistelu ole päättynyt vapaaehtoisesti, sillä perusteella, että A ei ole varmuudella tiennyt B:n olinpaikkaa eikä ole hyödyntänyt mahdollisuutta selvittää sitä B:n avopuolisolta. Pitämällä toimintakuntoisen ja ladatun aseensa hallussaan A on mahdollistanut valmistelun jatkamisen. Valmistelu on päättynyt, kun A on luopunut aseesta havaittuaan poliisit. Siten kyse ei ole ollut vapaaehtoisesta luopumisesta. Tämän perusteella hovioikeus on katsonut A:n syyllistyneen törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluun.

5.3.2. R 16/42 *Jalkajousitapaus*

Riidattoman tapahtumankulun mukaan A on tavoitellut edeltävästi B:tä puhelimitse ja koputtamalla hänen ulko-oveen. Kun ovea ei ole avattu, on A tunkeutunut yöllä tuuletusikkunan kautta B:n asuntoon. Mukanaan hänellä on ollut viritetty jalkajousi ja ainakin yksi nuoli. Epäselvää on, kuinka monta nuolta vastaajalla on ollut mukana ja ovatko ne olleet toimintakelpoisia jalkajousen kanssa. Törkeän kotirauhan rikkomisen lisäksi syyttäjä on syyttänyt A:ta ensisijaisesti törkeän pahoinpitelyn yrityksestä, toissijaisesti törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta ja viimesijaisena syyttäjä on esittänyt laittoman uhkauksen rangaistusvaatimuksen. Syyttäjän mukaan A on yrittänyt aiheuttaa vähintään vaikean ruumiinvamman tai hengenvaarallisen tilan tarkoituksenaan ampua jalkajousella nuoli B:n vartaloon. A on ollut toimintavalmiudessa käyttää jalkajousta. Teko on kuitenkin keskeytynyt, kun B on pistoolilla uhaten käskennyt A:ta luopumaan jalkajousestaan. Lisäksi B on ampunut A:ta aseella vartaloon estäen näin A:ta toteuttamasta aiettaan.

Vastaaja A on myöntänyt kotirauhan rikkomisen, mutta kiistänyt muut asiaan liittyvät syytteet. Hän on myöntänyt, että hänellä on ollut mukanaan jalkajousi ja siihen soveltumaton yksi nuoli, mutta nämä ovat olleet hänen mukanaan vain sen takia, että hän on tiennyt B:llä olevan ase. A:lla ei ole ollut tarkoitusta ampua B:tä, vaan jalkajousi on ollut mukana itsepuolustukseksi ja pelotteeksi. Soitot ja oveen koputtaminen eivät osoita suunnitelmallista tekoa,

vaan ennemminkin hän on yrittänyt ennakolta ilmoittaa saapumisestaan ja yrittänyt saada keskusteluyhteyttä muilla keinoin. Jalkajousi ei ole ollut toimintavalmiudessa, sillä mukana ei ole ollut siihen soveltuvaa nuolta, eikä jalkajousi siten ole ollut vakavien rikoksien tekemiseen soveltuva rikoksentekoväline.

Käräjäoikeus on perusteluissaan arvioinut sitä, onko A:lla näytetty olleen pahoinpitelytarkoitus hänen mennessään sisälle B:n asuntoon. Vastaja on tämän tarkoituksen kiistänyt, eikä asiassa ole esitetty näyttöä syytteen tueksi tältä osin. Käräjäoikeuden mielestä pahoinpitelytarkoitusta vastaan puhuu se, että A on ensin yrittänyt tavoittaa B:tä puhelimitse ja koputtanut myös ovea päästäkseen sisään, eikä hänellä tuolloin ole ollut jouta kädessä. Käräjäoikeuden mukaan on jäänyt näyttämättä, että A:n tarkoituksena olisi ollut pahoinpidellä B mukanaan olleella jalkajousella, ja hylännyt syytteen törkeän pahoinpitelyn yrityksestä ja törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta. Laittoman uhkauksen osalta KO on katsonut, että se sisältyy syyksiluettuun törkeään kotirauhan rikkomiseen, eikä siitä tule erikseen rangaista.

Syyttäjä on valittanut asiassa hovioikeuteen hylätyn syytteen johdosta ja vaatinut, että B tuomitaan asiassa alkuperäisen syytteen tai toissijaisen syytekohtaan mukaisesti. Hovioikeus on järjestänyt asiassa uuden käsittelyn, kuullut vastaajaa ja uutta todistajaa. Esitetyn näytön perusteella hovioikeus on katsonut, että todistelu ei riittävällä varmuudella osoita, että B:llä olisi ollut mukanaan ampumakelpoista nuolta. A on yrittänyt tavoittaa B:tä puhelimitse useampaan otteeseen ja lisäksi B:n oven ja ikkunan takana huutanut haluavansa jutella tämän kanssa, minkä hovioikeus on tulkinnut siten, ettei A ole pyrkinyt yllättämään B:tä. Hovioikeus on katsonut, että todistelu ei tue käsitystä siitä, että A olisi tunkeutunut asuntoon pahoinpitelytarkoituksessa. Siten hovioikeus on tällä täydennyksellä hyväksynyt käräjäoikeuden tuomion ja lopputuloksen.

5.4. Vaasan hovioikeus: R 17/176 Lääkäritapaus

Kutsutaan tapausta lääkäritapaukseksi, sillä valmistelurikoksen asianomistaja C on toiminut vastaaja A:n kuolleen tyttären lääkärinä.

Asiassa A:ta on syytetty törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta. Syytteen mukaan A on C:n murhan tekemistä varten palkannut tai muuten yllyttänyt B:tä mainitun rikoksen tekemiseen lupaamalla maksaa tälle 20.000 euroa mikäli tämä tappaa C:n. A on kiistänyt menettelleensä syytteessä kerrotulla tavalla sekä kiistänyt syyllistyneensä asiassa rikokseen. A:n kertoman mukaan B on uhannut tätä aseella ja videoinut keskustelun, jossa A on sanonut itsensä kannalta raskauttavia seikkoja.

Käräjäoikeus on hylännyt syytteen ja hovioikeus ei ole ratkaisussaan muuttanut käräjäoikeuden tuomion lopputulosta. Hovioikeus on pohtinut ratkaisussaan sitä, oliko vastaaja murhan tekemistä varten palkannut tai muuten yllyttänyt toista henkilöä mainitun rikoksen tekemiseen. Keskeistä asiassa on se, mitä yllytyksellä tarkoitetaan valmistelurikoksen yhteydessä ja oliko vastaaja menetellyt niin. Tunnuksmerkistön täyttymistä arvioitaessa merkitystä on myös rikoksen toteuttamista koskevalla vaaralla.

Keskeisenä todisteena asiassa on esitetty todistaja B:n tallentama video, josta ilmenee A:n ja B:n välinen keskustelu. Videotallenteen alkupuolella A pyytää selkeästi B:tä tappamaan C:n tiettyä rahasummaa vastaan. Tällä selkeällä tahdonilmaisullaan A on yksilöinyt teon, teon kohteen sekä palkkion määrän. Tämä täyttää valmistelun tunnusmerkistön palkkaamisen osalta. Toisaalta videon loppupuolella A:n tahtotila hiipuu ja myöhemmissä viesteissä hän on ensin ollut passiivinen ja viimeisessä viestissään B:lle todennut, ettei hän ole pyytänyt tappamaan C:tä ja käskenyt B:n jättää hänet rauhaan.

Valmistelun rangaistavuus edellyttää, että yllyttäjä yrittää taivuttaa toista tekemään aiotun rikoksen. Sillä syntykö yllytetyssä tällainen päätös, ei yllyttäjän rangaistavuuden kannalta ole merkitystä. Videon alkupuolella B:llä on ollut kuvattu tahallisuus, mutta videon loppupuolella ja seuraavien päivien viestien perusteella oikeus on katsonut, että B on vetäytynyt ajattelusta teosta.

Hovioikeus on katsonut, että vaara rikoksen toteutumisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen. Teon tarkemmista yksityiskohdista, kuten tekotavasta, ajankohdasta tai palkkion maksamisesta ei ole sovittu, B on keskustelun loppupuolella vetäytynyt hankkeesta ja seuraavien päivien aikana kieltänyt tapahtuman. Hovioikeus on katsonut, että vastaaja on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta ja poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa. Siten rikoslain 21 luvun 6 a§:n 1 momenttia ei sovelleta ja syyte on hylätty.

6. ARVIOINTIA VALMISTELURIKOKSEN OIKEUSKÄYTÄNNÖSTÄ

6.1. Yleisiä näkökulmia

Törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta ei ole ehtinyt kertyä vielä kovinkaan paljoa oikeuskäytäntöä. Yhden korkeimman oikeuden tuomion lisäksi hovioikeustasolla on annettu ratkaisu kahdeksassa valmistelurikosta koskevassa jutussa. Näiden juttujen

esittelyissä²⁴⁵ on käsitelty myös käräjäoikeuksien antamia tuomiota, mutta muutoin käräjäoikeustasolla annetut ratkaisut on rajattu pois tutkielmasta. Kuten yllä olevista esittelyistä voidaan todeta, tapaukset ovat keskenään olleet varsin erilaisia ja koskeneet erityyppisiä tilanteita. Valmistelurikoksen eri tekoapatunnusmerkeistä lähes jokainen on tullut sovellettavaksi ainakin yhdessä ratkaisussa. Ainoastaan käskemistä taikka lupautumista tai tarjoutumista ei ole tapauksissa käsitelty. Muuten jokaisesta tekoapatunnusmerkin kohdasta on olemassa oikeuskäytäntöä. Tämä kuvastaa osaltaan sitä, että laadittu säännös on onnistunut ja tarpeellinen.²⁴⁶ Vaikka mitään yhtenäistä tulkintalinjaa näin suppeasta otannasta ei voida vielä havaita, tiettyjä yhteneväisiä elementtejä tapauksista löytyy. Näiden perusteella voidaan jo hahmottaa valmistelurikoksiin liittyvää oikeusajattelua.

Annetuista ratkaisuista korkein oikeus ja hovioikeudet neljässä tapauksessa ovat päätyneet hylkäämään syytteen ja neljässä hovioikeuden tapauksessa vastaajalle on luettu syyksi törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu (ks. taulukko 1.).

ASIA	Tuomio KO	Tuomio HO	Tuomio KKO
Sisartapaus	Syyksilukeva	Hylätty	Hylätty
Sosiaalivirastotapaus	Hylätty	Hylätty	
Vesuritapaus	Hylätty	Syyksilukeva	
Yliopistoiskutapaus	Syyksilukeva	Syyksilukeva	
Sieppaustapaus	Hylätty	Hylätty	
Sarjakuristajatapaus	Hylätty	Syyksilukeva	
Revolveritapaus	Hylätty	Syyksilukeva	
Jalkajousitapaus	Hylätty	Hylätty	
Lääkäritapaus	Hylätty	Hylätty	

Taulukko 1: Yhteenveto annettuiden tuomioiden lopputuloksista

Tapauksista huomiota kiinnittää se, että käräjäoikeudet ovat hylänneet kahta juttua lukuun ottamatta kaikki valmistelurikossyytteet. Ainoastaan yliopistoiskutapauksessa sekä käräjäoikeus että hovioikeus ovat tuominneet vastaajat valmistelurikoksesta. Etenkin käräjäoikeuksien perusteluissa korostuu esitöissä esitetty linjaus säännöksen suppeasta ja tarkoituksenmukaisesta tulkinnasta. Toisaalta ainoassa KKO:n ratkaisemassa asiassa käräjäoikeus on ainoana oikeusasteena katsonut vastaajan syyllistyneen valmistelurikokseen. Eri oikeusasteissa muut-

²⁴⁵ Ks. luku 5

²⁴⁶ Helsingin yliopiston rikosoikeuden professori Kimmo Nuotio on pitänyt RL 21 luvun 6 a§:ää onnistuneena ja tarpeellisena, ja rikos- ja prosessioikeuden professori Matti Tolvanen Itä-Suomen yliopistosta on todennut, ettei säännöstä olisi voitu kirjoittaa paremmin. Pohjalainen 19.7.2017

tuneista lopputuloksista ei voida vielä tehdä pitäviä johtopäätöksiä, vaan tuomitsemiskynnyksen voidaan siten katsoa vielä hakevan omaa tasoaan.

Hallituksen esityksessä valmistelun rangaistavuutta on perusteltu etenkin koulusurmien ennalta ehkäisemisellä, joten onkin osuvaa, että yksi vähistä oikeustapauksista on juuri Helsingin yliopistoon suunnitellun iskun valmistelu.²⁴⁷ Varsinkin sopimisen, yllytyksen ja tarjoutumisen osalta lain esitöissä²⁴⁸ mainittu jengi- tai järjestäytynyt rikollisuus ei ole tullut ilmi ai-noassakaan tapauksessa. Syitä tälle on vaikea arvioida, mutta yhtenä perusteena voidaan ajatella, että järjestäytyneen rikollisuuden sisällä tapahtuvat asiat eivät tule julki ennen kuin tavoiteltu päärikos, kuten tappo tai murha, toteutuu. Tällöin tekijän osalta toteutunut päärikos syrjäyttää valmistelurikoksen. Teon valmisteluun on voinut osallistua muitakin ihmisiä, mutta pitävää näyttöä tästä on yleensä vaikea saada johtuen järjestäytyneen rikollisuuteen liittyvästä hierarkiasta ja pelosta ”vasikoida” muita.

6.2. Tuomion perustelemiseen liittyvät huomiot

Törkeän henkeen tai terveyteen koskevan rikoksen valmistelusta annettujen tuomioiden perustelut ovat tuomion tärkein kohta arvioitaessa valmistelurikoksista tehtyjä havaintoja. Tuomion perusteluvollisuudesta on säädetty laissa (OK 24 luku 4§ ja ROL 11 luku 4 § 2momentti) eli lain mukaan tuomio on perusteltava. Perusteluista on ilmevä ne seikat ja oikeudellinen päättely, joihin ratkaisu perustuu. Lisäksi perusteluissa on selostettava, millä perusteella riittävä seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä. Tuomion riittävä ja kunnollinen perusteleminen kuuluu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja asianosaisten oikeusturvan keskeisiin elementteihin.²⁴⁹ Hyvät tuomioperustelut antavat informaatiota siitä, miksi lopputulokseen on päädytty. Täten perustelujen tehtävänä on oikeuttaa tuomion lopputulos. Tuomion perusteluihin liittyvät myös asiaan sovelletut lainkohdat ja oikeusohjeet, näytön selostaminen, näytön arviointi ja siitä tehdyt johtopäätökset.²⁵⁰ Tuomion perustelujen avulla lukijan pitää pystyä ymmärtämään, miksi tuomioistuin on päättänyt ratkaisunsa.²⁵¹

Annetuista ratkaisuista viisi on Helsingin hovioikeuden ratkaisemia juttuja, lisäksi KKO:n sisarustapaus on käsitelty myös Helsingin hovioikeudessa. Vaikka valtaosa annetuista ratkaisuista onkin Helsingin hovioikeuden antamia, käsittelevä tuomarikokoonpano on ollut jokaisessa tapauksessa eri. Vain yksi hovioikeudenneuvos on ollut ratkaisemassa kahta tapausta. Ratkaisujen keskittyminen Helsingin hovioikeuspiiriin näkyy osaltaan ratkaisujen sisällössä,

²⁴⁷ HelHO R 14/2211 Yliopistoiskutapaus.

²⁴⁸ HE 141/2012 vp, s. 37.

²⁴⁹ Virolainen – Martikainen 2010, s. 563.

²⁵⁰ Jokela 2015, s. 509 ja 512.

²⁵¹ Ibid., s. 509.

sillä perustelut ovat toistensa kaltaisia. Niissä on selvästi huomattavissa tiettyjä samankaltaisia piirteitä, etenkin tuomioiden perustelujen rakenteessa.

Tuomion perustelut alkavat usein sovellettavan säännöksen esittelemisellä eli perusteluihin on kirjattu tapauksen oikeudelliset lähtökohdat. Jokaisessa tapauksessa on referoitu rikoslain 21 luvun 6 a§:n valmistelurikossäännös, joko kokonaisuudessaan tai vain tapaukseen soveltuvien osien.

Näiden legaalisten oikeuslähteiden lisäksi lähes kaikissa tuomioissa on viitattu sitovuudeltaan heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin. Heikosti velvoittavia oikeuslähteitä ovat lainsäätäjän tarkoitus (*ratio legis*) ja tuomioistuinratkaisut, lähinnä ylimpien oikeuksien ennakkopäätökset.²⁵² Tuomioiden perusteluissa on siten viitattu valmistelurikoksesta annettuun hallituksen esitykseen. Lähes jokaisessa tuomiossa on viitattu tai lainattu hallituksen esityksen tiettyjä samoja sivuja, riippuen hieman siitä, mitä valmistelurikoksen kohtaa asiassa on käsitelty. Myös säännöksen taustaa ja sen tarkoitusta on voitu lainata perusteluissa. Etenkin vastuun edellytyksiä koskeva lainaus ”tulkita [niitä] paitsi sääntelyn tarkoituksen mukaisesti, mutta myös kohtalaisen suppeasti”²⁵³ esiintyy perusteluissa huomattavan usein. Lisäksi korkein oikeus sekä Helsingin hovioikeus sarjakuristajatapauksessa ovat maininneet oikeuslähteenä myös suppeaa tulkintaa koskevan kohdan lakivaliokunnan lausunnosta.

Ottaen huomioon, että korkein oikeus on antanut asiassa vain yhden tuomion, on luonnollista, että vasta tuon tuomion jälkeen annetuissa ratkaisuissa on pystytty viittaamaan oikeuskäytäntöön. Sarjakuristajatapauksessa, joka on tuorein aineiston tapauksista, on viitattu useassa kohdassa KKO:n antamaan tuomioon. Toisaalta perusteluissa on todettu myös, että KKO:n ratkaisusta ei voida tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä kyseisen asian arvioinnissa tapausten erilaisuudesta johtuen. Sen sijaan Vaasan hovioikeuden antamassa tuomiossa ei ole viittauksia KKO:n aiemmin antamaan tuomioon.

Sovellettavan säännöksen ja oikeudellisten lähtökohtien jälkeen tuomioissa on esitetty tapaus- ta koskeva kysymyksenasettelu. Tämä antaa hyvät lähtökohdat tuomioiden arvioimiselle, sillä oikeus on tuonut esiin ne seikat, joita se pitää asiassa olennaisina ja mihin siltä odotetaan kannanottoa. Osassa tuomioista on myös erillinen kappale, jossa on selostettuna tapahtumainkulku tiivistetysti. Tämä antaa lukijalle lisätietoa siitä, mitä oikeus on katsonut asiassa tapahtu-

²⁵² Virolainen – Martikainen 2010, s. 365–366. Oikeuslähteet on tässä teoksessa jaettu Aulis Aarnion jaottelun mukaisesti velvoittavuudeltaan kolmeen ryhmään: a) vahvasti velvoittaviin (pakollisiin), b) heikosti velvoittaviin ja c) sallittuihin oikeuslähteisiin.

²⁵³ HE 141/2012 vp, s. 34.

neen. Toisista tuomioista tämä puuttuu, jolloin lukijan tehtäväksi jää selvittää tapahtumainkulku asiassa auki kirjoitetun näytön ja siitä tehtyjen johtopäätösten avulla.

Näyttöä on usein tarpeen selostaa vain riitaisten kysymysten osalta²⁵⁴. Toisaalta rikostuomioissa harvemmin erikseen esitetään riidattomat ja riitaiset seikat, jolloin näytön selostaminen kattaa usein laajasti asiassa esille tuotuja seikkoja. Annetuissa hovioikeuden ratkaisuisa näyttö on selostettu kohtalaisen lyhyesti ja keskitetysti. Näyttökysymysten perusteluissa onkin keskitytty enemmän näytön arviointiin ja siitä tehtyihin johtopäätöksiin.

Tässä työssä tuomioiden arvioinnin kannalta on huomioitavaa, että käytössä ovat olleet vain tuomiot, ei asiassa esitettyjä todisteita tai esitutkintamateriaalia taikka laadittua pöytäkirjaa. Siten asian käsittelyssä tapahtuneita muutoksia esimerkiksi syytteen teonkuvaukseen tai asian suullisen käsittelyn aikana ilmenneitä seikkoja, joita ei ole kirjattu tuomioon, ei ole pystytty huomioimaan. Joissain tapauksissa lukijalle voi muodostua käsitys, että tuomioistuin tietäisi enemmän, kuin mitä perusteluista ilmenee. Toisaalta hyvin kirjoitetun tuomion perusteella asiaan muuten perehtymättömän lukijan tulisi pystyä arvioimaan annettua tuomiota ja ymmärtämään, miksi oikeus on päätenyt antamaansa lopputulokseen.

6.3. Vastaajan henkilöön liittyvien seikkojen arvioiminen

Lakivaliokunta on ennakoanut valmistelurikostuomioiden vähäisyyttä jo mietinnössään, mutta samalla todennut, että tapausten vähälukuisuus ei vähennä valmistelurikoksen tarvetta.²⁵⁵ Perinteisesti henkirikokset tapahtuvat suurelta osin humalassa ilman erityistä valmistelua. Tämä tulee esiin myös valmistelurikostapauksissa, sillä suurimmassa osassa tapauksista teko vaikuttaa olevan vain päähänpistosta aloitettu ja jäänyt kesken erinäisistä syistä. Useassa tapauksessa tekijä on ollut joko humalassa tai muiden päihteiden vaikutuksen alaisena. Revolveritapauksessa hovioikeus on erikseen ottanut kantaa siihen, mikä merkitys vastaajan päihtymystilalla on hänen syyllisyyteensä ja rangaistuksen mittaamiseen, sillä vastaaja on todennut teon olleen vain humalassa saatu päähänpisto ja tarkoitus on ollut vain pelotella asianomistajaa. HO on todennut, että asiassa ei ole ollut erityisen painavaa syytä ottaa päihtymystilaa huomioon syyntakeisuusarvioinnissa, eikä siten vahva päihtymystila alenna vastaajan syyllisyyttä. Lääkäritapauksessa vastaajan on katsottu olleen syytteessä kuvattuna tapahtuma-aikana vahvasti humalassa. Hovioikeus on tosin erikseen vielä todennut, että päihtymyksellä ei ole merkitystä vastaajan rikosoikeudellisen vastuun kannalta. Vastaajan päihtymystila on kuitenkin tuotu molemmissa tapauksissa esiin, mikä osaltaan kuvastaa tekijän mielentilaa ja teon harkitsemattomuutta. Mikäli tapauksissa tekijä ei olisi ollut humalassa, voidaan spekuloida, olisiko

²⁵⁴ Jokela 2015, s. 512.

²⁵⁵ LaVM 8/2013 vp, s. 3.

henkilö edes jäänyt teosta kiinni tai olisiko hän onnistunut toteuttamaan valmistelemansa rikoksen. Lisäksi erityisesti hylättyjen syyteiden osalta tuomioiden perusteluissa on tuotu esiin henkilön teon suunnittelemattomuus ja pikaistuksissaan toimiminen.

Tekijään liittyvät henkilökohtaiset ominaisuudet ja muut seikat ovat korostuneet annetuissa tuomioissa, sillä useammassa tapauksessa henkilöstä on tehty mielentilatutkimus tai henkilön persoonaa on arvioitu muutoin. Hallituksen esityksessä on esitetty huoli, että etenkin henkiriikosten valmistelun kriminalisointiin liittyy riski siitä, että rangaistuksi joutuu ajattelematon henkilö.²⁵⁶ Oikeustapauksissa ei kyse ole niinkään ajattelemattomasta henkilöstä, vaan ennemminkin psyykkisesti enemmän tai vähemmän sairaista henkilöistä. Koska kyse on syyntaikkeettomuudesta, tämä on otettu huomioon tapauksissa rangaistuksen mittaamisessa RL 3 luvun 4 § 1 ja 2 momenteissa määritetyllä tavalla.

Korkein oikeus on tuomiossaan (sisarustapaus) katsonut, että vastaajan toiminta on ollut enemmän kiihtymystilassa tapahtunutta uhoamista kuin surmaamissuunnitelman olemassaoloa. Yleinen valmius väkivallan käyttöön ei riittävästi osoita, että vastaaja olisi suunnitellut sisarensa tappamista, joten KKO on hylännyt syytteen.

Sosiaalivirastotapauksessa vastaaja on valituksessaan kuvannut itsensä olevan pysyvästi vähintään täyttä ymmärrystä vailla. Lisäksi häneltä puuttuu keinoja sosiaaliseen kanssakäymiseen eikä hän aina kykene kontrolloimaan impulsiivista toimintaansa, mistä sosiaaliviranomaiset ovat olleet tietoisia. Hovioikeus on rangaistusta mitatessaan (syyksi luettu rikos: laitton uhkaus) ottanut huomioon, että vastaajan henkilökohtaiset ominaisuudet vähentävät hänen syyllisyyttään. Perusteeksi on mainittu esitetty selvitys, mutta tuomiosta ei ilmene, mikä tämä selvitys on, joten tarkempaa perustelua henkilön syyllisyyttä alentavista ominaisuuksista ei tapauksesta ilmene.

Vesuritapauksessa vastaajan heikko psyykkinen tila on otettu huomioon rangaistusta määrätessä, sillä se hovioikeuden mukaan vähentää jossain määrin vastaajan teosta ilmenevää syyllisyyttä. Asiassa ei kuitenkaan tullut esiin sellaisia seikkoja, joiden perusteella vastaaja ei olisi terveydentilansa vuoksi kyennyt hallitsemaan itseään. Valmistelurikoksen toteuttaminen olisi siten ollut mahdollista ilman keskeytystä.

Yliopistoiskutapauksessa syyttäjä on jo käräjäoikeusvaiheessa vaatinut, että vastaajat määrätään mielentilatutkimukseen, mutta vastaajat ovat tätä vastustaneet, joten KO on katsonut, että mielentilan tutkiminen ei ole perusteltua. Sen sijaan hovioikeuskäsittelyn jälkeen toisesta vas-

²⁵⁶ HE 141/2012 vp s. 26

taajasta on tehty mielentilatutkimus, jossa on todettu, että hän on ollut teon aikaan syyntakeeton. Hovioikeus on lukenut valmistelurikoksen syyksi, mutta jättänyt tämän syyntakeettomana rangaistukseen tuomitsematta.

Sarjakuristajatapaus eroaa huomattavasti muista tarkasteltavana olleista tapauksista. Siinä tuomio perustuu lähes kokonaisuudessaan vastaajan henkilöön liittyviin seikkoihin. Tuomiossa on arvioitu valmistelurikoksen toteutumista vastaajasta saatujen aikaisempien tietojen ja hänen seksuaalisesta fantasiastaan saatavien psykologisten arvioiden sekä muiden tietojen sekä ulkoisen toiminnan perusteella. Tuomiossa on käyty läpi laajasti vastaajan rikoshistoriaa, perversiota, hänen vaarallisuudestaan esitettyä arviota sekä hänestä laadittua riski- ja tarvearviota. Näiden perusteella hovioikeus on katsonut, että vastaaja ei juurikaan kykene hillitsemään käyttäytymistään eikä lopettamaan toimintaansa ajoissa. Hovioikeuden arvion mukaan hänen pakonomainen tarpeensa olisi ennemmin tai myöhemmin johtanut perversioon mukaiseen toimintaan, eli seksuaaliseen toiminnan aikaan samanaikaisesti suoritettavaan kuristamiseen. Tämän lisäksi, että vastaajan rikoshistoria on katsottu vaikuttavan syyksilukemiseen, on se vaikuttanut myös hovioikeuden rangaistuksen määräämiseen. Asiassa on sovellettu koven-tamisperustetta vastaajan aikaisemman rikoshistorian johdosta. Ennen hovioikeuden tuomion antamista ilmeni, että vastaaja on epäiltynä myöntänyt syyllistyneensä henkirikokseen²⁵⁷, joka on tapahtunut hovioikeuskäsittelyn jälkeen. Tämä ei tietenkään tuomiosta ilmene, sillä tällaisella ulkopuolisella tapahtumalla ei missään tapauksessa saakaan olla merkitystä tämän asian käsittelyssä. Jälkikäteen ajateltuna tämä uusi henkirikos on vahvistanut hovioikeuden tuomion lopputuloksen oikeellisuutta. Tuomiossa on nimittäin niin vahvasti tuotu esiin vastaajan henkilökohtaista perversiota, joka on hovioikeuden mukaan henkeä uhkaava.

Kuten edellä on todettu, vastaajan henkilökohtaiset negatiiviset ominaisuudet tulevat esiin lähes joka tuomiossa. Vastaajat ovat olleet päihteiden vaikutuksen alaisena, osittain syyntakeettomia tai muuten heikossa psyykkisessä tilassa. Vaikka tekojen vahingollisuutta ja vaarallisuutta ei voida väheksyä, ovat ne olleet lähempänä tyypillistä humalassa tapahtuvaa henkirikosta kuin laajempaa joukkosurmaa, jota lainmuutoksella haluttiin nimenomaisesti ehkäistä. Esitöiden mukaan rangaistavuuden alan varhentamista ei voida perustella tyypillisellä suomalaisella väkivaltarikollisuudella.²⁵⁸ Neljästä syyksilukevasta tuomiosta kaksi täyttää mielestäni enemmän pikaistuksissa valmistellun kuin vakaasti harkitun teon. Vesuritapaus ja revolveritapaus ovat muutenkin samankaltaisia. Niissä kummassakin vastaaja on mennyt joko humalassa

²⁵⁷ Helsingin käräjäoikeus on 11.7.2018 tuominut sarjakuristajana tunnetun Penttilän elinkautiseen vankeuteen murhasta (vailla lainvoimaa) Edilex.fi uutinen, saatavissa: <https://www.edilex.fi/uutiset/56711?allWords=sarjakuristaja&offset=1&perpage=20&sort=relevance&searchSrc=1&advancedSearchKey=688160>.

²⁵⁸ HE 141/2012 vp, s. 8.

tai heikossa psyykkisessä tilassa hetken mielijohdeesta tavoittamaan tuttavaansa tämän kotoa hallussaan joko ase tai kääntöveitsi ja vesuri. Molemmat teot ovat keskeytyneet siihen, että tavoiteltu henkilö ei ole ollut kotona. Tuomioissa on kuitenkin katsottu, että vastaajien toiminta täyttää valmistelun tunnusmerkistön ja vaara rikoksen toteutumisesta on ollut todellinen, joten heidät on tuomittu törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta.

6.4. Tarkoitustunnusmerkki

6.4.1. Subjektiiivisen tarkoituksen arvioiminen

Valmistelurikos edellyttää, että tekijä tekee valmisteluteon henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Tarkoitustunnusmerkki on välttämätön osa valmistelurikosta, joten jokaisessa tapauksessa tulisi arvioida tekijän subjektiiivisen tarkoituksen toteutumista. Tätä on kuitenkin arvioitu monin eri tavoin ja sovellettu tapaukseen soveltuvin osin. Osassa tapauksista on pohdittu erikseen ”tekemistä varten” -edellytystä, pääteon konkretisointia sekä pääteon törkeysarviointia. Osassa tapauksista nämä on yhdistetty tai pohdittu vain tiettyjen kriteerien osalta. Subjektiiivinen tarkoitustunnusmerkki kattaa kuitenkin nämä kaikki eri edellytykset, joten niiden arvioiminen tulisi ilmetä joka tuomiosta. Se, kuinka laajasti asiaa tulee tuomiossa perustella, on kuitenkin tapauskohtaista, sillä tapaukset ovat keskenään kovinkin erilaisia. Pääteko voi olla hyvinkin konkreettinen ja yksilöity jo toteennäytetyssä teonkuvauksessa, jolloin siihen liittyvien perustelujen ei tarvitse olla erityisen laajoja.

Ensimmäisessä hovioikeustasolla annetussa ratkaisussa oikeus on arvioinut lain esitöihin nojaten vastaajan korotettua tahallisuusvaatimusta, mikä onkin muodostunut keskeiseksi oikeuden tuomion perusteluissa. Tekijän subjektiiivisen tarkoituksen on oltava pykälässä mainittujen rikosten tekeminen ja tämä tarkoitus on kyettävä kiinnittämään ulkoisesti havaittaviin seikkoihin. Pelkkä valmius tarpeen tullen tehdä mainittu rikos ei ole riittävää. Sosiaalivirastotapauksessa arvioitavia seikkoja ovat olleet vastaajan jättämät uhkaavat viestit ja vastaajan meneminen sosiaalivirastoon veitsi hallussaan. Hovioikeus on kuitenkin todennut, että hänellä on ollut muu syy mennä virastotaloon kuin asianomistajan tapaaminen. Lisäksi veitsen hallussapitoa tavan vuoksi ja itsepuolustusta varten ei ole pidetty kokonaan epäuskottavana. Valmistelurikoksen edellyttämä tarkoitus on jäänyt näyttämättä.

Revolveritapauksessa hovioikeus on katsonut tulleen näytetyksi toteen, että vastaajalla on ollut tarkoitus tappaa asianomistaja. Vastaaja on kertonut ainakin kahdelle henkilölle tappamisen aikeestaan. Tämän lisäksi ladatulla aseella varustautuminen on hovioikeuden mukaan riittävä näyttö vastaajan tarkoituksesta tappaa asianomistaja.

Hovioikeus on vesuritapauksessa arvioinut ja perustellut vastaajan tarkoitusta lähes kaksi sivua. Hovioikeuden mukaan asiassa on useita seikkoja, joiden mukaan voidaan päätellä vastaajan tarkoitusta. Näitä ovat olleet tekovälineiden mukaan ottaminen, tappamisesta puhuminen mm. vastaajan äidille, joka on ottanut puheet vakavasti sekä teon pitkä kesto ja se, että teosta luopuminen on tapahtunut vasta poliisioperaation aikana.

Lääkäratapauksessa tekijän subjektiivista tarkoitusta on arvioitu vastaajan menettelyn perusteella. Hovioikeus on katsonut, että vastaaja A on muodostanut selkeän tahdonilmaisun siitä, että hän pyytää B:tä tappamaan C:n tiettyä rahasummaa vastaan. Tämä on ilmennyt videoidusta keskustelusta A:n ja B:n välillä. Siten vastaaja A on tarkoittanut palkata B:n tappamaan C. Vastaajan menettelyä on pidetty varsin vakavana ja moitittavana, mutta kokonaisuutena arvioiden on kuitenkin katsottu, että vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut vähäinen, eikä vastaajaa ole tuomittu.

Tekijöiden tarkoitusta joukkosurman tekemiseen on yliopistotapauksessa tukenut hovioikeuden arvion mukaan moni seikka. Pitkään jatkunut sähköpostikeskustelu on osoittanut vastaajien vakavasti harkitusta suunnitelmasta toteuttaa joukkosurma Helsingin yliopistoon. Suunnitelmassa on ollut useita eri vaihtoehtoja, mutta teko on täsmentynyt riittävän yksityiskohtaiseksi. Lisäksi vastaajien hallusta löytyneet välineet tukevat vastaajien suunnitelman toteuttamista. Siten vastaajien kirjeenvaihdon ja muiden valmistelutoimien perusteella oikeus on katsonut, että vastaajien valmistelutoimet on tehty joukkosurman tekemistä varten.

Hovioikeus on katsonut jalkajousitapauksessa jääneen näyttämättä, että vastaajalla olisi ollut tarkoitus pahoinpidellä asianomistaja. Pahoinpitelytarkoitusta vastaan puhuvaksi seikaksi on katsottu se, että vastaaja on yrittänyt tavoitella asianomistajaa etukäteen puhelimitse ja koputteleamalla oveen, jolloin hänellä ei ole ollut jalkajousta kädessä. Vastaaja ei siten ole pyrkinyt yllättämään asianomistajaa.

Sarjakuristajatapauksessa hovioikeuden harkinta vastaajan tekemisen tarkoituksesta sekoittuu arviointiin yksityiskohtaisen suunnitelman olemassa olosta (säännöksen kohta 2). Tapauksen arviointi on kokonaisvaltaista eikä siinä ole pohdittu säännöksen eri osa-alueita erikseen. Tämä onkin luontevaa, sillä yksittäisen henkilön valmistelurikoksessa ei välttämättä ole havaittavissa mitään suunnitelmaa etukäteen ennen kuin teko on jo edennyt täytäntöönpanotoimen asteelle. Tapauksen arviointi on perustunut pitkälti vastaajan aiempaan rikolliseen toimintaan sekä hänestä tehtyyn psykologiseen arvioon, koska konkreettisia, ulospäin havaittavia seikkoja ei juurikaan ole. Koska objektiivisesti havaittavat seikat ovat kuitenkin tuomitsemisen edellytys, on syyksilukeva tuomio kiinnitetty vastaajan asianomistajalle toimittamaan kirjeeseen,

sekä kokonaisharkinnassa hänen aiempaan rikoshistoriaan. Vastaaja on aiemmin tuomittu mm. kahdesta taposta, kuolemantuottamuksesta sekä useista törkeistä pahoinpitelyistä, joten tämän sekä psykologisten arvioiden perusteella oikeus on todennut vastaajan toiminnan olevan jatkuvaa, ja hengenvaarallista uhriksi joutuvalle.

Korkein oikeus ei ainoassa antamassaan valmistelurikokseen liittyvässä sisartapauksessa nimenomaisesti lausu vastaajan tappotarkoituksesta, vaan katsoo, että vastaajan ei ole näytetty tehneen suunnitelmaa sisarensa surmaamisesta. KKO on kuitenkin katsonut esitetyn näytön perusteella, että vastaajalla on saattanut olla valmius ja aikomus käyttää väkivaltaa sisartaan kohtaan tai tietyin edellytyksin jopa tappaa sisarensa. On myös katsottu, että vastaajan menettely osoittaa yleistä valmiutta käyttää jonkinasteista väkivaltaa asianomistajaa kohtaan. Tämä yleinen valmius väkivallan käyttöön ei KKO:n mukaan kuitenkaan riittävästi osoita, että vastaaja olisi suunnitellut sisarensa tappamista.

Koska tapaukset eivät ole vertailukelpoisia keskenään, on yhtenevän tulkintalinjan löytäminen vielä mahdotonta. Voidaan kuitenkin huomioida, että aseiden tai muun tekovälineiden hallussapito osoittaa vahvasti tarkoitusta vahingoittaa kohdehenkilöä. Useissa tapauksissa vastaaja on myös kertonut ulkopuolisille halustaan ja tavoitteestaan tappaa asianomistaja, mikä on otettu huomioon näyttönä vastaajan tarkoituksesta. Toisaalta korkeimman oikeuden ratkaisussa vastaaja on kertonut poliiseille ja useille muille henkilöille tavoitteestaan tappaa sisko, mutta KKO on pitänyt tätä ennemminkin kiihtymystilassa tapahtuneeksi uhoamiseksi kuin tahtotilan ilmaisuksi.

Toisaalta tuomiot ovat myös keskenään osin ristiriitaisia. Esimerkiksi jalkajousitapauksessa pahoinpitelytarkoitusta vastaan on katsottu puhuvan se, että vastaaja on yrittänyt tavoitella asianomistajaa etukäteen puhelimitse sekä koputtelemalla hänen oveen ja huutelemalla sisälle. Sen sijaan vesuritapauksessa asianomistajan tavoittelemisen etukäteen on katsottu syytettä tukevaksi seikaksi.

6.4.2. Riittävän yksilöity teko

Tavoiteltavan päärikoksen tulee olla konkreettinen, ainakin jollakin tavalla yksilöity teko. Pelkästään yleinen valmius tarpeen tullen tehdä säännöksessä mainittu rikos ei ole riittävää. Valmistellun päärikoksen arviointi on usein yhteydessä teon tarkoituksen arviointiin, eikä niitä välttämättä ole edes tarvetta erotella. Osassa tapauksista näin on kuitenkin tehty. Kohde-teon yksilöintiä on sivuttu myös yksityiskohtaisen suunnitelman olemassaolon arvioinnin yhteydessä. Tällöin suunnitelmalta edellytetään kuitenkin enemmän kuin mitä riittävän yksilöity

kohdeteko edellyttää. Tapauksista ilmenee, että kohteen lisäksi teolta edellytetään myös muita tekoa yksilöiviä seikkoja, kuten tekoajan tai tekotavan määrittelyä.

Korkeimman oikeuden antamassa sisartapauksen ratkaisussa on pohdittu yksityiskohtaisen suunnitelman olemassaoloa ja valmisteluteon konkreettisuutta yhdessä. Hovioikeus on katsonut, että vastaajan tappouhkausten kohde ja teko aika on tullut täsmennetyksi. Surmaamistapa on kuitenkin jäänyt avoimeksi, vaikka vastaaja onkin pohtinut usean eri tavan välillä. Korkein oikeus on hyväksynyt tämän hovioikeuden tulkinnan siitä, että suunnitelma on jäänyt puutteelliseksi, eikä siten täytä rangaistavuuden edellytyksiä. Kohdeteon yksilöintiä ei ole perusteltu enemmälti.

Sosiaalivirastotapauksessa on jäänyt näyttämättä, että vastaajan tarkoitus olisi ollut tehdä valmistelurikoksen rangaistavuuden edellyttämällä tavalla yksilöity rikos. Hovioikeus on arvioinut tekotapaa, teko aikaa, teon kohdetta sekä ajallista yhteyttä eri tekojen välissä, ja todennut, ettei näistä voida päätellä vastaajan tarkoituksena ollutta riittävän yksilöityä tekoa. Lisäksi vastaajan toiminnalle on ollut olemassa muu uskottava syy.

Yliopistotapauksessa vastaajien suunnitelma on yksilöitynyt vastaajien sähköpostikirjeenvaihdon aikana. Näin kirjallisena todisteena on ollut mahdollista esittää vastaajien ajatuksia ja suunnitelmia teosta. Keskustelu ei ole ollut vain ajatusten vaihtoa tai fantasiointia, vaan päämääräsuuntautunutta. Teon kohde on yksilöitynyt keskustelun edetessä. Lisäksi vastaajat ovat miettineet joukkosurman tekemiseen tarvittavia välineitä ja osin niitä jo hankkineet. Tapauksessa on tullut näytetyksi, että tarkoituksena on ollut toteuttaa joukkosurma Helsingin yliopiston tiloissa.

Lääkäratapauksessa valmisteltu pääteko on katsottu riittävän yksilöidyksi. Vastaajan tahdonilmauksen perusteella on tullut selväksi, että tarkoitus on toteuttaa tappo, kohde on yksilöity (asianomistaja C), ja palkaksi maksettava rahasumma (20.000 €) on mainittu.

Sieppaustapauksen arviointi keskittyy siihen, täyttääkö syyttäjän teonkuvaus valmistelurikoksen tunnusmerkin teon riittävän yksilöinnin kannalta. Hovioikeus on katsonut, että vastaajalla on mahdollisesti ollut suunnitteilla jokin henkilöön kohdistuva rikos. Asiassa on kuitenkin jäänyt epäselväksi rikoksen keskeisimmät seikat, eli kohde sekä tekopaikka ja -aika. Lisäksi hovioikeus kyseenalaistaa sen, olisiko mahdollinen suunnitelma pankkitunnusten anastamisesta edes vaatinut väkivallan käyttöä ja oliko väkivallan käyttö edes vastaajan tarkoitus. Eli suunnitteilla ei olisi mahdollisesti ollut edes pahoinpitelyrikosta. Hovioikeus ei sitä pohdi, mutta mielestäni tapauksessa olisi tullut arvioida täytyykö esimerkiksi ryöstön tai panttivan-

gin ottamisen valmistelun edellytykset. Koska tämä menee tutkimuksen aihepiirin ulkopuolelle, tätä ei ole käsitelty tutkimuksessa enemmälti.

Kvalifiointiperuste

Valmisteluteko tulee tehdä tahallisen henkirikoksen eli tapon, murhan tai surman tekemistä varten. Lisäksi teon tarkoituksena voi olla myös törkeän pahoinpitelyn tekeminen. Tulevan teon törkeysarviointi joudutaan käytännössä tekemään valmistelurikoksen tekohetkellä tiedettyjen seikkojen perusteella. Tämä voi olla erittäin hankalaa, etenkin niissä tilanteissa, joissa valmisteluteko on tapahtunut ajallisesti kaukana tarkoitetusta pääteosta. Epävarmuustekijöiden määrä kasvaa mitä pidempi aika tekojen välissä on. Oikeuskäytännön perusteella arviointi nojautuu pitkälti siihen, onko teossa ollut tarkoitus käyttää tekovälinettä ja onko vastaajalla ollut jo hallussa tuo tekoväline.

Revolveritapauksessa kärjäoikeus on arvioinut sitä, täyttääkö rikos, jonka tekemistä varten valmisteluteko tehdään, henkirikoksen tai ankaroittamisperusteen toteuttavan törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Kärjäoikeus on katsonut, että vastaajan meneminen asianomistajan kotitalolle aseistautuneena osoittaa suunnitelmallisuutta. Rikos olisi toteutuessaan asianomistajalle aiheutuneiden seurausten laadusta riippuen täyttänyt ainakin törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Hovioikeus on hyväksynyt kärjäoikeuden lausuman, mutta lisäksi katsonut, että vastaajan todistajille kertoma tappamisen aikomus osoittaa, että vastaajalla on ollut tarkoitus tappaa asianomistaja. Siten vastaaja on tehnyt valmisteluteon tapon tekemistä varten.

Vesuritapauksessa hovioikeus on katsonut, että tapauksessa ei ole riittävästi näytetty, että vastaajalla olisi ollut tarkoitus tappaa asianomistaja. Tätä ei tosin ole selvennetty tämän enempää. Sen sijaan hovioikeus on arvioinut, että tarkoitettu teko olisi täyttänyt törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön, sillä teossa olisi käytetty teräasetta ja se olisi kokonaisuutena arvostellen ollut törkeä.

Hovioikeus on sarjakuristajatapauksessa arvioinut vastaajan aiemman rikoshistorian perusteella nyt valmisteltavana ollutta tekoa. Vastaajan toiminta liittyy hänen perversioonsa ja on siksi ennustettavissa. Tekoon liittyy seksin harrastamisen aikana toisen kuristamista ja hapensaannin kontrollointia, mitä voidaan pitää henkeä uhkaavana. Vastaajan aiemmista uhreista osa on selvinnyt hengissä, joten uhrin kuolemaa ei voida pitää suunnitelman päämääränä, vaikka se voikin olla todennäköinen seuraamus vastaajan toiminnasta. Siten oikeus on katsonut, että vastaajan valmistelema teko ei ole tehty henkirikoksen tekemistä varten. Toimet ovat kuitenkin ruumiillisen väkivallan tekemistä, joka arvion mukaan täyttää törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön.

Valmistelurikos ei edellytä, että valmisteluteko tehtäisiin ainoastaan henkirikoksen tekemistä varten. Tappotarkoituksen toteennäyttäminen on erittäin hankalaa, joten rangaistussäännön soveltamisen kannalta on hyvä, että myös törkeän pahoinpitelyn valmistelu on rangaistavaa. Useiden tapausten perusteluissa onkin todettu, että valmistettava teko täyttäisi *ainakin* törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Usein eroa tappotarkoituksen ja törkeän pahoinpitelytarkoituksen välillä ei ole enemmälti perusteltu, sillä kumman tahansa toteutuminen täyttää valmistelurikoksen tunnusmerkistön. Toisaalta valmisteltavan rikoksen laatu on voinut vaikuttaa rangaistuksen mittaamiseen siten, että henkirikoksen valmistelu on katsottu moitittavammaksi ja tästä syystä perusteltu kovempaa rangaistusta.

6.5. Tarkoitustunnusmerkin näyttökynnyksestä

6.5.1. Mitä näyttöä on esitetty?

Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelurikosten tapahtumainkulut poikkeavat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta merkittävästi toisistaan. Lisäksi tapauksissa tekijä tai tekijät ovat (syytteen mukaan) tavoitelleet eri rikosten tekemistä. Valmistelurikoksen tarkoituksena on tapauksissa ollut joukkosurman (murha?), tapon tai törkeän pahoinpitelyn tekeminen. Useassa tapauksessa syytteen mukaan tekijä on toiminut tappotarkoituksessa, mutta oikeus on katsonut, että näyttö ei tähän riitä. Tällöin on kuitenkin toteutunut törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten asetettu edellytys. Jokainen tuomioistuin on käsitellyt asian suullisesti, minkä johdosta näyttö on otettu vastaan joka kerta uudestaan. Ratkaisut eivät siten ole edes samassa asiassa näytönarvioinnin kannalta vertailukelpoisia. Tämä seikka on otettava huomioon tarkastellessa eri tapauksista annettuja tuomioita. Jokainen oikeusaste tekee oman näyttöharkintansa esitetyn näytön perusteella.

Tapauksissa on esitetty sekä kirjallista todistelua että henkilötodistelua. Kirjallisina todisteina on usein ollut takavarikkopöytäkirja, josta ilmenee vastaajan hallussa ollut rikosentekoväline. Rikosvälineen hallussapitoa osoittava todistelu onkin yleisesti katsottu varsin vahvaksi todisteeksi rikosentekotarkoituksen olemassaolosta. Poikkeuksena tähän on tapaukset, joissa on katsottu vastaajalla olleen muu hyväksytty syy välineen hallussapidolle. Esimerkiksi sieppaustapauksessa oikeus on katsonut, että vastaajaa on voitu pitää aseharrastajana, jolloin aseiden, joskin luvattomalle, hallussapidolle on löytynyt muu syy. Välineen hallussapitoa itsepuolustusta varten ei joissain tapauksissa ole pidetty täysin epäuskottavana. Siten asiassa on jäänyt varteenotettava epäily siitä, että tekovälinettä olisi pidetty hallussa laissa mainittujen rikosten tekemistä varten.

Lisäksi kirjallisina todisteina on esitetty vastaajan lähettämiä viestejä erilaisissa viestintäsovelluksissa. Osasta on ilmennyt vastaajan suoraan asianomistajaan kohdistamaa uhkailua, toisista taas vastaajan aikomusten ilmaisuja ulkopuolisille henkilöille. Joissain tapauksissa viesteistä on muodostunut kokonaisuudessaan yhtenäinen suunnitelma rikoksen tekemisestä, näin etenkin yliopistoiskutapauksessa. Tappamisella uhkaileminen on voinut tapahtua myös puhelimitse. Tosin sosiaalivirastotapauksessa oikeus katsoi, että vastaajan jättämissä puheviesteissä on mainittu jonkun tappaminen, kohdistamatta tätä kuitenkaan asianomistajaan. Siten kyse ei ole ollut asianomistajaan yksilöidystä teosta. Pelkästään tappamisella uhkaaminen ei siten riitä, vaan uhkaus tulee kohdistaa tiettyyn tai tiettyihin henkilöihin, jotta suunniteltu teko voisi olla tarpeeksi yksityiskohtainen ja siten rangaistava.

Lääkäratapauksessa syyttäjän näyttö perustuu lähtökohtaisesti palkkaamistilanteesta kuvattuun videotallenteeseen, mistä ilmenee vastaajan selkeä tahdonilmaisu siitä, että hän pyytää B:tä tappamaan C:n tiettyä rahasummaa vastaan. Tuomion perusteluista ei ilmene se mielenkiintoinen seikka, miksi kyseinen videotallenne on edes kuvattu. Miksi tappamaan palkattu henkilö on halunnut kuvata palkkaamista koskevan keskustelun ja myöhemmin toimittaa sen syyttäjän tai poliisin saataville? Tätä saattaa tosin selventää vastaajan väite, että todistajan roolissa kuultu (yllytyksen yrityksen kohde) B on yrittänyt kiristää tallenteella rahaa vastaajalta. Siten videon kuvaamiselle on saattanut olla täysin muu tarkoitus kuin tappamisen palkkaustapahtuman taltioiminen.

Henkilötodistajat ovat tapauksissa kertoneet omista havainnoistaan varsinkin vastaajan käyttäytymisen osalta. Langettavissa tuomioissa yksi tärkeä elementti on ollut todistajien kuulemat uhkailut ja se, että todistajat ovat ottaneet nuo uhkailut tosissaan ja pitäneet niitä vakavina. Etenkin vastaajan hyvin tuntevien todistajien todistuksilla on ollut ilmeisen suuri painoarvo. Vesuritapauksessa vastaajan kiihtyneestä mielentilasta ja uhkailuista on todistanut sekä vastaajan äiti, että sosiaalityöntekijä ja lähipoliisi. Revolveritapauksessa kaksi eri todistajaa on todistanut vastaajan kertoneen tapaamistarkoituksestaan, mitä on oikeuden mukaan osoittanut vastaajan päättäväisyyttä tekonsa toteuttamiseksi. Sisartapauksessa KKO on arvioinut todistajien kertomusten tukevan sitä, että vastaajalla on saattanut olla valmius ja aikomus käyttää väkivaltaa sisartaan kohtaan tai tietyin edellytyksin jopa tappaa hänet. Siten muiden henkilöiden havainnot vastaajan käytöksestä ja toiminnasta ovat olleet tärkeitä ja syytettä tukevia elementtejä tapausten tarkoitustunnusmerkin näyttökynnystä arvioitaessa.

Sarjakuristajatapauksessa asiassa esitetty näyttö koostuu pääasiassa ainetodistelusta. Oikeuden mukaan tapauksen todistusharkintaharkinnassa keskeinen merkitys on ollut todisteiden kokonaisharkinnalla. Käräjäoikeus on harkinnassaan arvioinut, että vastaajan aiemmalla ri-

koshistorialla voi olla vaikutusta myöhemmän rikoksen näytön arvioinnissa. Käräjäoikeus on kuitenkin todennut viitaten vastaajan rikoshistoriaan, että yleinen valmius väkivallan käyttöön ei riitä osoittamaan valmistelurikoksen edellytysten täyttymistä. Syyttäjän näyttö on perustunut vahvasti siihen, että vastaajasta laaditut erikoispsykologin lausunto, Rikosseuraamuslaitoksen riski- ja tarvearvio sekä vastaajan rikoshistoriasta ja tekotavoista laadittu koontilausunto osoittavat vastaajan toimintatavan ja sen, että hänellä on huomattavan suuri todennäköisyys syyllistyä kuristamalla tehtyyn väkivaltarikokseen. Tästä syystä hovioikeus on arvioinnissaan keskittynyt erityisesti vastaajan rikoshistoriaan sekä hänen persoonallisuuteen. Hovioikeus on katsonut, että vastaajan aiemman rikoshistorian sekä vastaajalla todetun perversion perusteella, että vastaaja on tavoitellut nimenomaisesti kuristamista, mikä hovioikeuden arvioin mukaan olisi tässä tapauksessa täyttänyt törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Sarjakuristajatapaus eroaa muista oikeuskäytännössä käsitellyistä valmistelurikoksista huomattavasti. Tuomio perustuu lähtökohtaisesti vastaajan persoonaan ja arvioituun vaarallisuuteen. Siten sarjakuristajatapausta voidaan pitää enemminkin erityistapauksena, kuin malliesimerkkinä törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta.

Tuomioista ei ilmene todisteiden todistusteemoja, joten niiden merkityksen tarkempi arviointi on mahdotonta. Osassa tuomioista näyttöä on kirjoitettu jonkin verran auki, mutta tämänkään pohjalta ei voida tehdä johtopäätöksiä esitetystä näytöstä, sillä kirjattu kuvaus on usein lyhyt yhteenveto ja oikeuden näkemys esitetystä näytöstä. Lukijan ei ole mahdollista arvioida tapauksissa esitettyä näyttöä²⁵⁹. Siten tapausten arvioinnissa perusteluissa mainittu näyttö ja sen arviointi on otettava annettuna.

6.5.2. Tappotarkoituksen näyttäminen

Valmistelurikoksen rangaistavuus edellyttää, että valmisteluteko on tehty tapon, murhan, surman tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Siten oikeuden on tuomioharkinnassaan otettava kantaa siihen, onko henkilöllä ollut toimintansa perustana tappotarkoitus tai täyttääkö tarkoitettu teko törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Mikäli näin ei ole ollut, ei valmistelurikos tule sovellettavaksi tapaukseen. Siten oikeuden on myös arvioitava tarkoitettua päätekoa. Teon tulee olla konkreettinen ja ainakin jollain tavalla yksilöity teko. Pelkkä valmius tehdä lainkohdassa mainittu rikos ei ole riittävää. Tarkoitettun teon arviointi ilman, että menettely on edennyt edes yrityksen asteelle, on hankalaa.

Annettujen ratkaisujen perusteella tappotarkoituksen toteennäyttäminen on erityisen vaikeaa. Lääkäritapauksessa vastaajan tappotarkoitus ilmenee kuvatausta videosta, jossa hän selkeästi

²⁵⁹ Tikkala 2015, s. 5.

ilmaisee pyynnön tappaa asianomistaja palkkiota vastaan. Revolveritapauksessa on katsottu, että vastaajan tarkoituksena on ollut asianomistajan tappaminen. Oikeus on tapauksessa katsonut riittäväksi näytöksi tappotarkoituksesta sen, että vastaaja on varautunut tekoon ladatulla aseella ja lisäksi kertonut aikomuksestaan tappaa asianomistaja. Yliopistoiskutapauksessa on lähdetty siitä, että suunniteltu teko on ollut joukkosurma. Tarkoitettua tekoa ei ole arvioitu tämän enempää, vaan tapauksen harkinta on keskittynyt enemmänkin siihen, täyttyvätkö valmistelurikoksen muut elementit tapauksessa.

Korkeimman oikeuden sisarustapauksessa ei nimenomaisesti mainita tappotarkoitusta, vaan painotetaan, ettei vastaajan ole näytetty tehneen yksityiskohtaista suunnitelmaa surmaamisesta. Vesuritapauksessa vastaaja on kertonut aikovansa tappaa asianomistajan. Lisäksi hänellä on ollut mukanaan vesuri sekä kääntöveitsi. Oikeus on kuitenkin katsonut, että todistajien kertomusten perusteella ei voida pitää riittävästi näytettynä, että vastaajalla olisi ollut tilanteessa tappotarkoitus. Sen sijaan vastaajan on katsottu pitäneen välineitä hallussaan pahoinpitelyrikoksen tekemistä varten, mikä esitetyn näytön perusteella olisi ollut törkeä. Revolveritapaukseen verrattuna vastaajan toimet ovat olleet hyvinkin samankaltaisia, erona lähinnä tekoväline. Ratkaisujen nojalla voidaan todeta, että ladattu ase puoltaa enemmän tappotarkoitusta kuin teräaseet, vaikkakin molemmat tekovälineet soveltuvat henkirikoksen tekemiseen.

Sarjakuristajatapauksessa oikeus on katsonut, että näyttö ei riitä osoittamaan vastaajalla olleen tappotarkoitusta. Sen sijaan vastaajan tavoitteleman teon on näytetty vastaajan aiemman rikoshistorian ja henkilöarvioinnin perusteella olleen uhrin kuristaminen. Oikeus on pohtinut vastaajan tappotarkoitusta eli sitä, onko uhrin kuolema ollut teon pääasiallinen tavoite. Vastaajan rikoshistoria on osoittanut, että osa uhreista on kuollut ja osa puolestaan ei ole menettänyt. Tämän perusteella oikeus on katsonut, että uhrin kuolema ei täydellä varmuudella liity vastaajan suunniteltuun tekoon.

Sieppaustapauksessa oikeus on joutunut pohtimaan, soveltuuko valmistelurikossäännös vastaajan mahdollisesti valmistelemaan tekoon. Asiassa on näytetty toteen, että vastaaja on pitänyt hallussaan välineitä, joiden tarkoituksena on todennäköisesti ollut jokin henkilöön kohdistuva rikos. Sen sijaan asiassa on jäänyt näyttämättä vastaajan subjektiivinen tarkoitus. Lisäksi oikeus on kiinnittänyt huomiota siihen, että suunniteltu rikos ei välttämättä olisi edellyttänyt törkeän pahoinpitelyn käyttöä. Siten edes tarvittavan näytön hankkiminen ja esittäminen ei välttämättä olisi riittänyt langettavaan tuomioon asiassa.

6.5.3. Riittävä näyttö

Ulkoisesti havaittavat seikat ovat tarkoitustunnusmerkin arvioinnin perusta. Näistä vahvimpana on ollut konkreettinen tekovälineen hallussapito. Tämä on ollut myös kohtalaisen helppo näyttää toteen. Hallussapito yksinään ei kuitenkaan vielä riitä langettavaan tuomioon, vaan syyttäjän on pystyttävä osoittamaan tekijän toimineen rikoksenteotarkoituksessa. Käytännössä tarkoitusta on osoitettu vastaajan toimien ja etenkin hänen esittämien uhkauksiensa avulla. Vastaajan väitettä, että tappouhkaukset olisi tehty suutuspäissään, ilman todellista tarkoitusta tappaa, ei ole ollut uskottavaa ainakaan vesuri- ja revolveritapauksissa.

Valmistelurikoksen tuomitsemiskynnyksen arvioinnissa on kuitenkin muistettava, että langettava tuomio edellyttää kaikkien tunnusmerkistötekijöiden kokonaisharkintaa. Siten tarkoitustunnusmerkin toteennäyttäminen ei vielä riitä. KKO:n sisarustapauksessa oikeus on arvioinut, että vastaajan toiminta ja puheet osoittavat, että vastaajalla on saattanut olla valmius ja aikomus käyttää väkivaltaa tai jopa tappaa sisarensa. Yleinen valmius väkivallan käyttöön ei kuitenkaan riitä tuomitsemaan valmistelurikoksesta. Toimintaa, mikä on ennemminkin uhoamista ja uhkailua, ei voida KKO:n mukaan pitää rangaistavana valmisteluna. KKO:n mukaan asiassa on jäänyt varteenotettava epäily vastaajan syyllisyydestä, eikä häntä siten ole tuomittu. Myös lääkäritapauksessa vastaajan toimintaa on pidetty varsin vakavana ja moitittavana. Kokonaisarvioinnin perusteella hovioikeus on kuitenkin katsonut, että vaara rikoksen toteutumisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen.

Tapausten vähyyden ja keskinäisten eroavaisuuksien vuoksi tarkkaa tulkintalinjaa oikeuskäytännöstä ei pystytä hahmottamaan. Sen sijaan yksittäisten kysymysten osalta voidaan nähdä yhteneväisyyksiä ja siten alustavia suuntaviivoja. Yksi näistä kysymyksistä on valmistelurikoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta keskeinen tekijän tarkoituksen arviointi. Tapauksista voidaan löytää yhteisiä elementtejä tekijän rikoksenteotarkoituksen arviointiin ja siihen, milloin sen on katsottu toteutuneen tunnusmerkistön edellyttämällä tavalla. Valmisteluteon tekemistä henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten ovat puoltaneet muun ohella rikoksentekovälineen ottaminen mukaan, aikomusten kertominen ja uhkausten esittäminen, tekijän raivostunut käytös, teon pitkä(hkö) kesto, tekovälineiden hankkiminen sekä suunnitelman osittainen toteuttaminen. Rikoksenteotarkoitusta vastaan puhuviksi seikoiksi on katsottu esitettyjen uhkausten yksilöimättömyys ja epämääräisyys, surmaamisaikomuksen ehdollisuus sekä muu uskottava syy mahdollisen rikoksentekovälineen hallussapidolle.

6.6. Muutamia tunnusmerkistöihin liittyvät huomioita

6.6.1. Hallussapito

Tekovälineen hallussapidon on arvioitu olevan tekotavoista selkein ja mahdollisesti helpoiten hahmotettava sekä aiheuttavan vähiten näyttöongelmia.²⁶⁰ Kuudessa tapauksessa on ollut kyse aseiden tai muun hengenvaarallisen välineen hallussapidosta rikoksen tekemistä varten joko ainoana tunnusmerkistötekijänä tai yhtenä osana teonkuvausta. Lähes kaikissa näissä tapauksissa välineen hallussapito on ollut riidatonta. Tällaisia tekovälineitä ovat olleet esimerkiksi veitsi, kääntöveitsi, vesuri ja revolveri. Jalkajousta on pidetty hovioikeuden tuomion mukaan hengenvaarallisena välineenä. Tapauksessa tosin ilmeni, että mukana oli aseeseen sopimaton nuoli, minkä johdosta jalkajousta ei tässä tapauksessa voitu pitää hengenvaarallisena. Toisaalta vaikka väline olisi todettu hengenvaaralliseksi, tuomioissa olisi voitu katsoa, että sen käyttötarkoitus on jäänyt näyttämättä. Rangaistava hallussapito edellyttää, että välineen tulee olla tarkoitettu käytettäväksi juuri valmisteltavan rikoksen tekovälineenä.

Sieppaustapauksessa teonkuvauksessa on ensisijaisesti mainittu useiden ampuma-aseiden hallussapito, joilla vastaajan oli tarkoitus tehdä ruumiillista väkivaltaa etukäteen valitsemalleen kohteelle. Tämän lisäksi on mainittu, että vastaaja on hankkinut käsiraudat, erityisvahvoja nippusiteitä, köyttä, kommandopipot, naamioitumisvälineitä sekä aseeseen sopivia osia, valmistustyökaluja, luoteja, nalleja, ruutia ja hylsyjä. Syyttäjän mukaan tämä materiaali on osoittanut vastaajan tarkoituksen käyttää ainakin törkeää väkivaltaa. Aseiden hallussapidolle vastaaja on esittänyt hovioikeuden mukaan uskottavan vaihtoehdoisen selityksen. Aseharrastuksen uskottavuutta ei perustelujen mukaan vähennä se, että vastaajalla ei ole ollut aseiden hallussapitoon asianmukaisia lupia. Näiden aseiden hallussapidosta vastaaja on tuomittu erikseen ampuma-aserikoksesta ja törkeästä ampuma-aserikoksesta. Muiden välineiden hallussapidosta tai niiden vaarallisuudesta ei ole lausumaa tuomiossa, vaan toteamus, että ne viittaavat mahdollisuuteen, että suunnitteilla on ollut jokin henkilöön kohdistuva rikos. Siten voidaan katsoa, että hovioikeus ei ole pitänyt mainittuja välineitä RL 21 luvun 6 a§:n 1 momentin 1 kohdan tarkoittamina tekovälineinä.

Sisarustapauksessa käräjäoikeus on katsonut jääneen näyttämättä, että vastaaja olisi pitänyt syytteessä mainittuna tekoaikana hallussaan ampuma-asetta. Syyttäjä ei ole tästä valittanut, joten aseiden hallussapitokysymys ei ole ollut hovioikeuden eikä korkeimman oikeuden ratkaistavana. KKO on kuitenkin todennut, että yksityiskohtaisen suunnitelman olemassaoloa vastaan puhuu se, että vastaajalla ei ole selvitetty olleen hallussa mitään tekovälinettä kotietsinnästä huolimatta.

²⁶⁰ Elo 2017, s. 21.

Näin ollen pääsääntönä tulee olla aseiden fyysinen hallussapito. Lienee riittävää, että ase on henkilön hallussa, kun se on tämän saatavissa esimerkiksi kotona tai muussa säilytyspaikassa.

Yliopistoiskutapauksen syytteen teonkuvauksen mukaan vastaajat ovat pitäneet hallussaan varsijousta, käsirautoja, aseiden lippaita, patruunoita, varusteliiviä, kaasunaamaria, puukkoa, johtoja, ruutia, kuulia, hauleja sekä erilaisia myrkykaasun valmistukseen soveltuvia aineita ja kemikaaleja sekä näiden valmistukseen soveltuvia välineitä. Hovioikeudessa kysymys oli siitä, olivatko vastaajat pitäneet näitä välineitä hallussaan ja olivatko ne sellaisia, että ne soveltuivat käytettäväksi joukkosurman tekemisessä. Hovioikeus on todennut hallituksen esitykseen viitaten²⁶¹, että väline voi olla myös sellainen aineiden ja välineiden joukko, joista rikoksentekoväline, kuten esimerkiksi myrky, valmistetaan. Hovioikeus tosin toteaa, että vastaajilla ei välttämättä ole ollut hallussa kaikkia valmistukseen tarvittavia välineitä, mikä lakivaliokunnan lausunnon mukaan ei vielä riittäisi täyttämään tunnusmerkistöä.²⁶² Tuomiossa todetaan vielä, että puuttuvat aineet ja välineet olisivat olleet helposti saatavissa. Lopputulemana hovioikeus on katsonut, että luetellut välineet soveltuvat erityisesti käytettäväksi välineenä syytteessä kerrotussa rikoksessa. Se, miten ja koska välineet ovat tulleet vastaajien haltuun, ei ole merkitystä tuomitsemisen kannalta, vaan tunnusmerkistö täyttyy jo pelkästään välineistön hallussapidolla. Rangaistava valmistelu olisi varmasti toteutunut jo osan kyseisten välineiden hallussapidolla, joten on mielenkiintoista, miksi hovioikeus ei ole tehnyt eroa oikeasti hallussa olleiden ja puuttuvien välineiden välillä. Se, että välineet on helppo hankkia, ei kuitenkaan tarkoita, että välineet olisivat vielä vastaajien hallussa. Hovioikeus on niputtanut kaikki välineet lopulta samaan ja todennut niiden kaikkien soveltuvan suunnitellun joukkosurman tekemiseen. Ratkaisun perusteella ei siten voida tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, mikä määrä välineistöä riittää esimerkiksi joukkosurman valmistelun rangaistavuuteen.

6.6.2. Yksityiskohtainen suunnitelma

Pelkkä rikoksentekopäätös ei vielä täytä suunnitelmallisen valmisteluteon rangaistavuutta. Tosiasioihin perustuvan yksityiskohtaisen suunnitelman tulee luoda edellytykset ja olla välttämätön rikoksen toteutumiselle, jotta valmistelurikoksen tunnusmerkistö toteutuisi. Valmistelurikoksen tekotapana tämä ei välttämättä sovellu kaikentyyppisiin tekoihin.²⁶³ Esimerkiksi tyypillinen humalassa tapahtunut puukotus ei edellytä tarkkaa etukäteissuunnitelmaa eikä suunnitelma edes olisi välttämätön rikoksen toteutumiselle. Toisen surmaaminen on mahdollista ilman yksityiskohtaista suunnitelmaa. Tämän tyyppisessä toiminnassa kyse on lähinnä rikoksentekopäätöksestä, ei niinkään valmistelusta. Yksityiskohtainen suunnitelma valmiste-

²⁶¹ HE 141/2012 vp, s. 36.

²⁶² LaVM 8/2013 vp, s. 5.

²⁶³ Elo 2017, s. 29.

lurikoksen tunnusmerkistötekijänä soveltuukin enemmän tekoihin, jotka vaativat paljon ennakkovalmistelua onnistuakseen.

Hyvä ja toteutunut esimerkki tästä on yliopistotapaus, jossa suunnitelmissa oli tehdä Helsingin yliopistoon hyökkäys ja surmata mahdollisimman monta ihmistä. Yksityiskohtaisen suunnitelman laatiminen oli yksi valmistelurikoksen tekotavoista. Hovioikeus on katsonut, että suunnitelma oli täsmentynyt ja konkretisoitunut vastaajien välisen sähköpostikirjeenvaihdon aikana. Suunnitelma on sisältänyt huomattavan määrän tekoon liittyviä yksityiskohtia, kuten kärsimyksen lisäämiseksi suunniteltu ovien lukitseminen ja tulipalojen sytyttäminen. Vastajat ovat myös harjoitelleet teon toteuttamista, vaikkakin tuolloin ovat luopuneet sen tekemisestä ja lykänneet sitä myöhempään. Hovioikeus on katsonut näytetyksi, että vastaajien yhdessä laatima suunnitelma on sisältänyt pääpiitteittäin ja suurelta osin myös yksityiskohtaisesti teon toteuttamistavat ja -keinot. Jotta yksityiskohtainen suunnitelma olisi rangaistavaa, ei siltä kuitenkaan edellytetä, että kaikki pienimmätkin yksityiskohdat olisi lopullisesti päätetty.

Voidaankin todeta, että yliopistoiskutapaus on tyypiesimerkki yksityiskohtaisesta suunnitelmasta. Koska vastaajat ovat suunnitelleet tekoa sähköpostin välityksellä, on suunnitelmasta jäänyt myös kirjallista todistelua. Tämä lienee kuitenkin poikkeuksellista, sillä yleisesti voidaan kuvitella tekijän suunnittelevan tekoaan salassa ilman kirjallisesti saatavaa materiaalia.

Toisaalta myös sisarustapauksessa, jossa yksi tekotapa oli yksityiskohtaisen suunnitelman laatiminen, on kertynyt kirjallista todistusaineistoa suunnitelman olemassa olosta. Vastaaja oli syytteen mukaan laatinut yksityiskohtaisen suunnitelman etsien sisartaan usean vuorokauden ajan, jona aikana hän oli suunnitellut ja kuvaillut erilaisia sisarensa surmaamistapoja lähinnä viestittelemällä niitä asianomistajalle ja tuttaville. Hovioikeus ja korkein oikeus on katsonut, että vastaajan suunnitelma on sisältänyt runsaasti vaihtoehtoisia surmaamisen toteuttamistapoja, eikä vastaajan ole näytetty päätyneen vielä lopulliseen tekotapaan. Suunnitelma ei siten ole ollut tarpeeksi yksityiskohtainen. Lisäksi surmaaminen oli ollut ehdollista, riippuen suostuuko sisar palaamaan kotiin ja noudattamaan käyttäytymissääntöjä. Tuomiossa on punnittu syytettä tukevien ja sitä vastaan puhuvien seikkojen näyttöä. KKO:n tuomion perustelut yksityiskohtaisen suunnitelman osalta sisältävät paljon arviointia myös vastaajan tarkoituksesta, mielentilasta ja muista seikoista. Suoranaisesti tuomiossa ei oteta kantaa siihen, miten yksityiskohtainen rikosentekosuunnitelman tulee olla, mitä siinä vähintään tulee olla päätettynä ja mikä osa suunnitelmaa voi olla vielä tarkentumatta.

Sarjakuristajatapauksessa syyttäjä on teonkuvauksessaan katsonut, että vastaaja on laatinut yksityiskohtaisen suunnitelman tavata asianomistaja ja tapaamisen yhteydessä kuristamalla

joko tappaa tai törkeästi pahoinpidellä asianomistaja. Hovioikeus on katsonut, että valmistelu-rikokseen on mahdollista syyllistyä myös tilanteessa, jossa kysymys on yksittäisen henkilön yksittäiseen uhriin suunnittelema rikoksesta. On kuitenkin huomioitavaa, että tällaisissa tilanteissa mitään suunnitelmaa ei välttämättä ole havaittavissa etukäteen. Hovioikeus on katsonut näytetyksi, että vastaaja on yrittänyt tunkeutua asianomistajan asuntoon ja myöhemmin toimittanut asuntoon kirjeen. Hovioikeuden mukaan vastaajan toimittama kirje yksinkin olisi riittävä osoittamaan, että vastaajalla oli viimeistään tuolloin riittävän yksityiskohtainen suunnitelma rikoksen toteuttamiseen. Suunnitelma on sisältänyt pyrkimyksen kanssakäymiseen asianomistajan kanssa ja kanssakäymisen päämääränä on ollut kohdistaa asianomistajaan vastaajan perversion mukaista seksuaalista väkivaltaa. Yksityiskohtainen suunnitelman sisältö perustuu vastaajan useisiin aiemmin toteuttamiin tekoihin ja niiden samankaltaisuuteen. Mitään kirjallista tai muuta todistetta suunnitelmasta ei ole. Vastaajan toimittama kirje ei ole sävyiltään uhkaava, vaan siinä on keuhuttu saajaa hyvännäköiseksi. Vastaaja on maininnut nähneensä hänet muutamaan kertaan ja nähneensä myös kuvia. Vastaaja on ilmoittanut kirjeessä puhelinnumerosa yhteydenottoja varten. Kirje on osoitettu Suzy-nimiselle henkilölle, jonka vastaaja on kertonut olevan henkilö, jonka kanssa hän on keskustellut internetissä. Tekoaika 15.1. – 16.4.2017 on pitkä, kun otetaan huomioon, että asiassa on esitetty vain kaksi konkreettista tekoa, joiden on katsottu olevan osa valmistelua. Pyrkiminen asianomistajan asuntoon on tapahtunut tammikuussa ja kirje on toimitettu huhtikuussa, eikä näiden tapahtumien välissä ole näytetty tapahtuneen mitään valmisteluun liittyvää. Kuten aiemmin on jo todettu, tuomio pohjautuu vahvasti vastaajan persoonaan ja hänen muille hengenvaaralliseen perversioonsa, joten subjektiiviset seikat ovat korostetusti esillä. Rikosvastuun syntyminen edellyttää kuitenkin aina objektiivisesti havaittavia ulkoisia seikkoja ja tässä teko on kiinnitetty kirjeen toimitamiseen. Kirjeitse toimitettu yhteydenottopyyntö jättää toimintavaihtoehdot kirjeen saajalle. Ilman kattavaa selvitystä vastaajan perversiosta ja vaarallisuudesta häntä tuskin olisi yhden toimitetun kirjeen perusteella voitu tuomita törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta.

6.6.3. Sopiminen

Salahanketyyppinen rikoksen tekemisestä sopiminen on ollut esillä vain sisarustapauksessa. Syytteen mukaan vastaaja olisi sopinut sisarensa surmaamisesta Irakissa olevan isänsä kanssa ja lupautunut tekemään sen. Syyte perustuu todistajan kertomalle siitä, että vastaaja olisi hänelle kiinniottotilanteessa kertonut saaneensa isältään ohjeen, jonka mukaan sisar ja tämän ystävät tuli tarvittaessa surmata. Vastaaja on myöntänyt näin sanoneensa, mutta olleensa tuolloin niin suuttuneessa mielentilassa, että ei ole tarkoittanut sanomaansa. Vastaaja on kiistänyt kertoneensa isälleen edes sisarensa kotoaan poistumisesta. Asiassa ei ole kuultu vastaajan

isää, eikä muuta selvitystä mahdollisen yhteydenpidon sisällöstä ole esitetty, joten KKO on katsonut, että asiassa esitetty näyttö ei riittävällä varmuudella osoita sopimisesta ja hylännyt syytteen tältä osin näyttämättömänä.

Sopimisen kohteena tulee olla tietyn konkreettisen rikoksen tekeminen ja tuon rikoksen tulee olla riittävän yksilöity esimerkiksi kohteen suhteen. KKO ei ole arvioinut sopimisen rangaistavuuden edellytyksiä, sillä se on katsonut, että sopimuksen olemassa olosta ei ole riittävä näyttöä. Sopimisesta valmistelurikoksen tekotapana ei ole tämän enempää oikeuskäytäntöä, joten tunnusmerkin soveltamisesta ei voida tehdä vielä mitään johtopäätöksiä tai soveltamisohjeita.

7. LOPUKSI

Tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskeva sääntelyä ja sen soveltamista oikeuskäytännössä. Kyseistä valmistelurikosta koskeva rikoslain 21 luvun 6 a§:n säännös on läpikäyty tutkielmassa varsin yksityiskohtaisesti. Valmistelurikos edellyttää, että tekijä tekee tekotapatunnusmerkistön mukaisen teon henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Tekotapatunnusmerkistön mukaan valmistelutekoon voi syyllistyä henkilö, joka i) pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa, ii) sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohdaisen suunnitelman jonkin mainitun rikoksen tekemisestä, tai iii) palkkaa, käskee tai muuten yllyttää toista mainitun rikoksen tekemiseen taikka lupautuu tai tarjoutuu tekemään sen. Valmistelusta ei kuitenkaan tuomita, mikäli vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa.

Tutkielmassa rikossäännöksen käsitteleminen on systematisoitu siten, että valmistelurikoksen peruselementit on käsitelty erikseen sekä selvitetty näiden erityispiirteitä ja merkitystä valmistelurikoksen kokonaisuudessa. Näitä elementtejä ovat rikoksen tarkoitustunnusmerkki, valmistelutoimia koskevat tekotapatunnusmerkit, vaaraedellytys sekä vastuuvapautta koskevat seikat.²⁶⁴ Erityisenä mielenkiinnon kohteena on ollut selvittää valmistelurikoksen tekijän tarkoitusta koskevia edellytyksiä. Valmistelurikoksen yksi tärkeimmistä elementeistä on valmisteluteon tekeminen henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Siten rikoksen arvioinnissa korostuu etenkin subjektiiviset edellytykset, kuten tekijän tiedot ja tarkoitukset omasta toi-

²⁶⁴ Frände et al. 2018, s. 267.

minnastaan. Tutkielman alkuosan valmistelurikoksen selvittämisellä on luotu se pohja ja ymmärrys, jotta työn toisessa osassa on pystytty analysoimaan valmistelurikoksista annettuja tuomioita. Tutkielman tärkeimpänä tavoitteena onkin ollut selvittää, miten törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua on tulkittu oikeuskäytännössä. Erityinen mielenkiinto on kohdistunut tarkoitustunnusmerkistön toteennäyttämiseen ja tuomitsemiskynnyksen arvioimiseen.

Valmistelurikos edellyttää, että tekijä tekee valmistelusäännöksen 1-3 kohdissa kuvatun tekotapatunnusmerkin mukaisen teon rikoslain 21 luvun 1-3 tai 6 §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä varten. Pelkästään esimerkiksi aseiden hallussapito ei siten vielä riitä, vaan valmisteluteko tulee tehdä tapon, murhan, surman tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Tästä tarkoitustunnusmerkistä voidaan käyttää myös termejä korotettu tahallisuusvaatimus²⁶⁵ tai subjektiivinen tarkoitustunnusmerkki²⁶⁶. Tarkoitustunnusmerkki voidaan jakaa eri elementteihin. Ensimmäinen ja ilmeisin näistä on ”tekemistä varten” -edellytys. Tällä tarkoitetaan aiemmin jo mainittua seikkaa, jonka mukaan valmisteluteko tulee tehdä henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Tarkoitustunnusmerkin toisena elementtinä voidaan nähdä pääteolta edellytettävää konkreettisuutta ja yksilöintiä. Tavoitteena olevan päärikoksen tulee olla konkreettinen ja ainakin jollakin tavalla yksilöity teko. Henkilön yleinen valmius tarpeen tullen tehdä henkirikos tai toteuttaa törkeä pahoinpitely ei itsessään vielä ole riittävää valmistelurikoksen soveltamisen kannalta.²⁶⁷ Kolmantena elementtinä voidaan pitää pääteon törkeysarviointia. Tavoitellun pääteon tulee täyttää henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistö. Muiden rikosten valmisteleminen ei ole rangaistavaa RL 21 luvun 6 a§:n nojalla. Valmisteltavan teon tulee täyttää kvalifiointi- eli ankaroittamisperuste sekä lisäksi valmisteltua tekoa on pidettävä myös kokonaisarvostelussa törkeänä.

Tutkimuksessa on tarkasteltu myös valmistelurikoksen tuomitsemiskynnystä. OK 17 luvun 3§:n 2 momentin mukaan langettava tuomio rikosasiassa edellyttää, että vastaajan syyllisyydestä ei jää varteenotettavaa epäilyä. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikki varteenotettavat epäilyt vastaajan syyllisyydestä voidaan sulkea pois, eikä vastaajan syyllisyydestä jää järkevää epäilyä. Rikoksen näyttäminen toteen on yksi valmistelurikoksen kriminalisointiin liittyvistä merkittävimmistä kysymyksistä ja oikeusturvaongelmista.²⁶⁸ Valmistelutoimet ovat rikoksen yritystä varhaisempia tekoja, joissa päärikoksen täytäntöönpanoa ei ole vielä edes aloitettu. Valmistelutoimilla vasta luodaan edellytyksiä tavoiteltavan rikoksen toteuttamiselle. Rangaista-

²⁶⁵ Tapani – Tolvanen 2013, s. 204–207, Tapani 2010, s. 144–147 ja Melander 2016, s. 179–181.

²⁶⁶ Matikkala 2005, s. 545–546, Matikkala 2013, s. 240 ja Lohse 2012, s. 194–195.

²⁶⁷ Frände et al. 2018, s. 268.

²⁶⁸ HE 44/2002 vp, s. 132–133.

vaa toiminta on vasta, kun se tehdään tietyn rikoksen tekemistä varten. Siten tekijän subjektiivinen tarkoitus korostuu enemmän kuin yrityksen tai täytetyn rikoksen kohdalla. Valmistelurikoksen tuomitsemiskynnyksen kannalta on siis välttämätöntä arvioida tekijän tarkoitusta. Kyse on siitä, mitä tekijä on tarkoittanut valmistelutoimia tehdessään. Valmisteluteon arvioinnin keskiössä ovat siten epäillyn tekijän mielenliikkeet. Näyttökynnys edellyttää näin ollen tarkoitustunnusmerkin toteennäyttämistä. Tekijän subjektiivinen tarkoitus on kyettävä kiinnittämään ulkoisesti havaittaviin seikkoihin, eikä pelkkä valmius tarpeen tullen tehdä mainittu rikos ei ole riittävää.

Tutkimuksen toisessa osassa on esitelty ja analysoitu törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskevia oikeustapauksia. Luvussa 5 on selvitetty kaikki korkeimman oikeuden ja hovioikeuksien antamat valmistelurikoksia koskevat tuomiot. Ratkaisuiden esittely on varsin yksityiskohtaista, mikä on tarpeellista asiayhteyden ymmärrettävyyden ja tuomioiden selkeyden kannalta. Tapauksista on selvitetty syyttäjän syyte, vastaajan vastaus, käräjäoikeuden tuomio pääpiirteittäin sekä hovioikeuden tuomion perusteluiden ydinkysymykset. Korkeimman oikeuden tapauksesta on esitelty perusteluiden kannalta keskeiset seikat. Annettuja ratkaisuja on analysoitu tutkimuksen kannalta keskeisessä jaksossa 6.

Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta annetut tuomiot ovat keskenään olleet varsin erilaisia ja koskeneet erityyppisiä tilanteita. Tunnusmerkistön täyttäviä tekotapoja on ollut useita erilaisia, mistä johtuen ratkaisut eivät ole keskenään vertailukelpoisia. Tekotapatunnusmerkeistä on oikeuskäytännössä käsitelty aseiden tai muun henkirikokseen soveltuvan välineen hallussapitoa, rikoksesta sopimista, yksityiskohtaisen suunnitelman laatimista, palkkaamista sekä yllyttämistä. Yhtenäistä tulkintalinjaa ei näin suppeasta otannasta voida vielä todeta. Sen sijaan tiettyjä yhteneväisiä elementtejä tapauksista on ollut havaittavissa.

Oikeuskäytännöstä on havaittavissa, että useassa käsitellyssä tapauksessa kyse on ollut pitkälti riidattoman menettelyn oikeudellisesta arvioinnista. Tekijä on myöntänyt syyttäjän teonkuvauksen tapahtumankulun pääpiirteissään oikeaksi, mutta kiistänyt toimineensa henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Tästä syystä rikosentekijän tarkoitus eli subjektiivinen puoli on korostunut asian käsittelyssä. Tekijän kiistämisen johdosta syyttäjän on näytettävä toteen tekijän tappotarkoitus tai toimiminen törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Tekijän toiminnan tarkoitus tulee päätellä esitetyn näytön perusteella. Käytännössä tämä tarkoittaa, että tekijän toiminnasta ja käsillä olleista olosuhteista joudutaan tekemään johtopäätöksiä, joiden perusteella oikeuden on arvioitava, onko tekijä tehnyt valmistelutoimet henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Arvioinnin perustana tulee olla objektiivisesti ha-

vaittavia seikkoja, kuten teon laatu, luonne, teko-olosuhteet sekä käytetyt keinot.²⁶⁹ Mitä lähempänä rikoksen täytyminen tai edes rikoksen yritys on ollut, sen vakavampi vaara valmistetavan teon toteutumisesta on aiheutunut.

Tapauksista on havaittavissa, että etenkin aseiden tai muun tekovälineen hallussapito on osoitus tekijän tarkoituksesta vahingoittaa kohdehenkilöä. Neljästä syyksilukevasta tuomiosta kolmessa vastaajan on katsottu pitäneen tekovälinettä/välineitä hallussa henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Toisaalta vastaajan esittämä muu uskottava syy mahdollisen rikosentekovälineen hallussapidolle on katsottu rikosentekotarkoitusta vastaan puhuvaksi seikaksi. Tekijän lausumaa siitä, että väline on ollut mukana vain itsepuolustustarkoituksessa, on pidetty uskottavana ainakin sosiaalivirastotapauksessa sekä jalkajousitapauksessa. Useissa tapauksissa tekijä on kertonut ulkopuolisille halustaan ja tavoitteestaan tappa kohdehenkilö, minkä on katsottu osoittavan tekijän tarkoitusta. Sen sijaan tapauksissa, joissa vastaajan uhkaukset ovat jääneet yksilöimättömiksi tai epämääräiseksi uhoamiseksi, valmistelurikoksen edellytysten ei ole katsottu täytyneen.

Sarjakuristajatapauksen lopputulos antaa aihetta pohtia tarkemmin psyykkisesti sairaan henkilön tuomitsemista. Syyksilukeva tuomio perustui asiassa pitkälti tekijän sairastamaan seksuaaliseen perversioon, johon kuuluu voimakasta kuristamista ja hapensaannin kontrollointia sekä siihen, että tekijän uusimisriskin on katsottu olevan erittäin suuri. Kyse on siis tekijän henkilöön keskittyvistä syistä. Tuomion johdosta voidaan esittää mielenkiintoinen kysymys henkilön tulevaisuuteen liittyen: voiko kyseisen diagnoosin omaava henkilö jatkossa yrittää olla yhteydessä toiseen ihmiseen ilman, että se katsottaisiin valmistelurikokseksi. Voiko henkilön kaikkia yhteydenottoja pitää yrityksenä kuristamiselle tai henkirikoksen tekemiselle? Mielestäni tapauksen perusteluista ilmenevän näytön perusteella tekijää ei olisi pitänyt tuomita valmistelurikoksesta. Selvää kuitenkin on, että tekijä on hoidon tarpeessa, kenties oikea paikka hänelle olisi tahdosta riippumaton hoito.

Annetuista ratkaistuista voidaan havaita, että tekijän henkilöön kohdistuvat arvioinnit ja perustelut ovat korostetussa asemassa. Hallituksen esityksessä on esitetty huoli siitä, että rangaistuksi joutuu ajattelematon henkilö.²⁷⁰ Onko siten vaara, että valmistelurikoksista tuomiin päihtymystilan tai psyykkisen sairauden vuoksi epäonnistunut tekijä? Käsiteltävinä olleissa tapauksissa tekijä on ollut humalassa taikka kyse on ollut enemmän tai vähemmän psyykkisesti sairaasta henkilöstä. Osassa tapauksista teko vaikuttaa enemmänkin hetkellisestä mielijohteesta tehdystä teosta kuin pitkään ja vakaasti suunnitellusta toiminnasta. Lisäksi

²⁶⁹ Viriälä 2012, s. 74–78.

²⁷⁰ HE 141/2012 vp, s. 26.

valmistellun teon epäonnistuminen on usein johtunut tekijän omasta toiminnasta, eikä niinkään satunnaisista syistä. Asiaa pitkään harkinnut psyykkisesti terve ja selvä henkilö olisi voinut toteuttaa kyseiset teot ilman, että teko olisi jäänyt kesken jo valmisteluvaiheessa. Siten valmistelurikoksen yhteydessä tulisi kiinnittää erityistä huomiota siihen, ettei henkilön päihetyminen, sairaus tai muu ajattelemattomuus johtaisi rangaistukseen.

Valmistelurikoksen soveltamisen kannalta lisätutkimusta ja oikeuskäytäntöä kaivataan etenkin siitä, mitä yksityiskohtaiselta suunnitelmalta edellytetään ja kuinka yksityiskohtainen sen tulee olla. Käskeksen, lupautumisen ja tarjoutumisen osalta ei ole vielä annettu hovioikeustasolla ratkaisuja, joten niitä koskevia kysymyksiä ei ole vielä voitu arvioida käytännön tasolla. Lisäksi kysymys siitä, kuinka ja millä tavoin yksilöity valmisteltavan teon tulee olla, vaatii vielä lisää oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden kannanottoja. Annettujen ratkaisujen perusteella pääteon tekemisen ehdollisuus on vähentänyt yksityiskohtaisen suunnitelman olemassaoloa. Samalla tavalla arviointiin on vaikuttanut mahdollisten tekotapojen runsas määrä tai se, ettei monista vaihtoehdoista lopullista tekotapaa oltu vielä päätetty. Tätä voidaan pitää ongelmallisena, sillä useat surmaamistavat eivät edes vaadi erityisen yksityiskohtaista suunnitelmaa tai etukäteisvalmistelua ja teko voidaan tehdä ilman tekovälineitä. Ongelmaksi tämä muodostuu siinä kohtaa, kun tekijä pohtii useiden mahdollisten surmaamistapojen toteuttamista ja jättää valinnan vasta tekohetkeen. Olisiko silloin valmistelu rankaisematonta, sillä teko ei ole teko-tavan osalta riittävän yksilöity? Vai onko kyse kuitenkin kokonaisharkinnasta, jossa otetaan huomioon myös muut valmistelurikoksen edellytykset? Asiaa kaippaa vielä selventäviä tulkintalinjoja.